

FORORD

Lenge var oppfatningen den at det kommunale selvstyret var den beste garanti for en restriktiv rusmiddelpolitikk. Ikke minst var dette oppfatningen i avholdsbevegelsen. Vinmonopolet og de høye avgiftene er tilsynelatende eksempler på det motsatte. Men da disse tiltakene ble introdusert, var de mer et utslag av hensynet til henholdsvis å sikre noen av våre fiskerihandelsforbindelser stabil tilgang til det norske markedet for sine viner, og statsfinansene, enn alkoholpolitisk begrunnet.

Dette har endret seg. Etter hvert gikk hensynet til vinlandene i glemmeboken, og alkoholavgiftene utgjør en meget liten del av statens inntekter. Behovet for en restriktiv alkoholpolitikk ble det dominerende hensyn. På nasjonalt nivå. På lokalnivået er det gått annerledes. Den kommunale alkoholpolitikken er blitt sterkt liberalisert siden begynnelsen av 80-tallet. Den siste tørrlagte kommunen er forsvunnet. Næringspolitiske hensyn er blitt sentrale. Faren for handelslekkasjer til nabokommunen er det dominerende argumentet for stadig nye skjenkebevillinger. At antall ølsalgsbevillinger snarere er blitt redusert i samme periode, skyldes primært utviklingen i dagligvarebransjen, og ikke mangel på kommunal vilje. Globaliseringstendensene utspilte seg på den kommunale arenaen lenge før det ble et nasjonalt anliggende i form av EU og svenskehandel.

De siste årene har staten kommet etter. Avgiftene er redusert, spesielt på brennevin, antall vinmonopolutsalg er økt. Og nå sist ved en liberalisering av alkoholloven.

Alkoholkonsumet har økt sterkt. I 1993 utgjorde det registrerte forbruket 4,55 liter ren alkohol pr. innbygger over 15 år. I 2004 var det 6,22 liter. Brennevinskonsumet har økt med 25 % fra 2001 til 2004, etter mange års stabilitet. SIRUS' årlige ungdomsundersøkelser viser at aldersgruppen 15-20 år har økt sitt forbruk fra i underkant av 3 liter til i underkant av 5. Ungdommen tar etter. Særlig gjelder dette jentene, som har fordoblet sitt forbruk i samme periode.

Noen har villet se denne utviklingen som uavhengig av doseringen av de tradisjonelle restriktive tiltak; avgifter og omsetningsrestriksjoner. SIRUS har bl.a. derfor gjennomført en undersøkelse av pris- og inntektselastisiteter for alkohol, dvs. hvordan endringer i alkoholpriser og i husholdningens inntekter slår ut i alkoholforbruk (*Øyvind Omholt Alver: Om pris og etterspørsel etter alkohol i Norge, SIRUS rapport nr. 4 2004*). For brennevin fant han en priselastisitet på -0,65. Det innebærer at hvis prisen reduseres med 10 %, øker forbruket med 6,5 %. De tilsvarende elastisiteter er -0,54 for sterkvin og -0,68 for øl. For rødvin og hvitvin ble det ikke funnet signifikante priselastisiteter, noe som kan skyldes at konsumet av disse varene har vært sterkt stigende i perioden undersøkelsen ser på, slik at andre forhold enn pris forklarer mye av omsetningsendringene.

Det er videre beregnet inntektselastisiteter på 1,81 for brennevin, 1,44 for sterkvin, 1,50 for rødvin, 1,02 for hvitvin og 0,90 for øl. Det viser at utviklingen i husholdningenes disponible inntekt er av stor betydning for alkoholkonsumet: Stiger inntekten med 10 %, øker forbruket av brennevin med 18 %.

Resultatene viste også at "metanolsaken" førte til en økning på 5 % i omsetningen av brennevin gjennom Vinmonopolets utsalg i perioden oktober 2002 til mars 2004.

Instituttet har også gjennomført en undersøkelse av konsekvensene av å åpne nye vinmonopolutsalg (*Øyvind Horverak: Da vinmonopolet kom til Trysil En evaluering, SIRUS rapport nr. 3 2004*). Det skjedde små endringer i det samlede forbruket av vin og brennevin blant den delen av befolkningen i Trysil som hadde et moderat forbruk. Bildet var et annet for storforbrukernes vedkommende. Gjennomsnittsforbruket av vin og brennevin i denne gruppen økte med over én liter ren alkohol i året. Økningen i alkoholforbruket blant menn som drakk relativt mye, skyldtes i hovedsak en økning i forbruket av brennevin kjøpt på Vinmonopolet. Økningen blant kvinnene som drakk relativt mye, skyldtes en økning i forbruket av vin kjøpt på Vinmonopolet. Forbruket av hjemmebrent syntes å ha gått noe ned i Trysil som følge av at Vinmonopolet etablerte seg i kommunen. Vinmonopolet styrket sin markedsandel blant de voksne alkoholbrukerne i kommunen.

En SIRUS-studie har tatt for seg omfanget av ulike alkoholrelaterte sosiale skader i den norske befolkningen og relatert skadene til sosiodemografiske kjennetegn og egne alkoholvaner (*Ingeborg Rossow og Ragnar Hauge: Who pays for the drinking? The extent and distribution of harms from*

others' drinking. Addiction, 99, 1094-1102). Av den voksne befolkningen rapporterer 40 % at de har opplevd en eller flere typer av plager som skyldtes andres beruselse. Disse plagene var i hovedsak mindre alvorlige, som for eksempel å bli holdt våken om natten eller blitt redd for eller skjelt ut av berusede personer. En mindre andel hadde blitt fysisk skadet eller fått ødelagt klær eller gjenstander av berusede personer. De som oftest blir plaget pga. andres beruselse er unge, enslige og bor i byer, - de har et høyt alkoholkonsum, er ofte beruset og ofte på utesteder. Dette kjennetegner også dem som opplever negative konsekvenser av sin egen alkoholbruk, og kan derfor tyde på at mange alkoholrelaterte sosiale skader oppstår i samhandlingen mellom to eller flere berusede personer. Mens menn oftere opplever negative konsekvenser av egen alkoholbruk, er det kvinner som oftest plages av andres beruselse.

Nye restriksjoner og høyere avgifter står ikke lenger på den politiske dagsorden. Andre virkemidler er etterspurt. Sosial- og helsedirektoratet gjennomfører for tiden et større lokalbasert forebyggingsprosjekt, det såkalte Regionprosjektet. SIRUS er gitt i oppdrag å evaluere prosjektet og har i 2004 (og de kommende år) avsatt relativt mye ressurser til dette (se også www.sirus.no/regionprosjektet/). Instituttet evaluerer også kampanjen "Alvorlig talt" som Sosial- og helsedirektoratet satte i gang høsten 2004 med det formål å redusere skadevirkningen av alkohol.

Narkotikapolitikken, som i internasjonal målestokk må sies å være streng, har i hovedsak vært et nasjonalt anliggende. Kommunene har spilt liten rolle. Sprøyterommet som ble et etablert ved årsskiftet sprang imidlertid ut av et lokalt initiativ. Noen ser dette som et sprang i retning av et mer narkotikaliberalt samfunn, en delvis legalisering. Det stortingsflertall som står bak eksperimentet, vil nok ikke kjenne seg igjen i dette. Men det har vært et sterkt ønske om å evaluere virkningen av prosjektet. SIRUS vil levere denne evalueringen i løpet av 2007.

Et narkotikafritt samfunn er fortsatt det politiske målet. SIRUS' årlige ungdomsundersøkelse viser at det fortsatt er et stykke igjen. Men 2004-undersøkelsen viser en viss nedgang i bruken de senere år. Dette gjelder først og fremst andelen som oppgir å ha brukt cannabis, der det har vært en nedgang både på landsbasis og hvis vi bare ser på Oslo. Også når det gjelder andelen som oppgir at de har brukt andre stoffer, har det stort sett vært en utflating/nedgang de siste par år

Heller ikke på tobakksområdet har mye vært overlatt til kommunene. Dette er til gjengjeld det eneste av instituttets sentrale forskningsfelt der utviklingen entydig er gått i restriktiv retning i de senere år. Fra sommeren 2004 er det som kjent ikke lenger tillatt å røyke på serveringssteder. Også dette vil SIRUS evaluere.

SIRUS har fra 2004 overtatt hovedansvaret for arbeidet med publikasjonen Tall om tobakk (*Marianne Lund og Rita Lindbak: Tall om tobakk 1973-2003, SIRUS skrifter nr. 2, 2004*) som utgis i samarbeid med Sosial- og helsedirektoratet. Den viser bl.a. at antall dagligrøykere fortsetter å falle, en utvikling som har pågått over lengre tid for menns vedkommende, og er nå nede i 26 % av befolkningen over 15 år. I tillegg røyker ca 11 % av og til. Det registrerte salget av tobakk har vært relativt stabilt for ferdigsigaretter, mens salg av rulletobakk er redusert til en tredel av hva det var på 70-tallet. Derimot ser det ut til at det uregistrerte forbruket av sigaretter og røyketobakk har økt siden begynnelsen av 1990-årene, og utgjorde i perioden 1997 - 2001 om lag en firedel av forsyningen (*Karl Erik Lund: Omfanget av grensehandel, taxfreeimport og smugling av tobakk til Norge, Tidsskrift for den norske Lægeforening 2004; 124: 35-8*)

Da instituttet ble opprettet i 2001 var noe av intensjonen å styrke forskningen på forebyggingsfeltet. I 2004 gikk omtrent 1/3 av forskningsinnsatsen ved instituttet med til dette området. Flere større prosjekter har vært i en oppstartsfase i 2004. Det innebærer at instituttet også i årene fremover vil bruke en betydelig del av ressursene på forebygging.

Jeg vil med dette takke styret, som fra 2005 av er erstattet av et fagråd, samt alle ansatte, for et godt og inspirerende samarbeid i 2004.

Oslo, 20. april 2005

Knut Brofoss

1	INNLEDNING	7
2	INSTITUTTETS STYRE	8
3	PERSONALE	9
4	INSTITUTTETS ØKONOMI.....	12
4.1	INNETEKTER	12
4.2	UTGIFTER.....	14
4.3	REGNSKAPET	14
5	OM VIRKSOMHETEN.....	15
5.1	FORSKNINGSVIRKSOMHETEN.....	15
5.2	DOKUMENTASJON	17
5.2.1	EMCDDA – Focal Point funksjonen i Norge.....	17
5.2.2	Det nasjonale dokumentasjonssystemet for tiltak for rusmiddelmissbrukere	18
5.2.3	Monitorering av alkoholforbruk	19
5.2.4	Dokumentasjon av tobakksvaner og –forbruk.....	19
5.2.5	Annen dokumentasjon.....	20
5.3	FORMIDLING	21
5.3.1	Publikasjoner	21
5.3.2	Webside.....	21
5.3.3	Det nasjonale kompetansebiblioteket.....	22
5.3.4	Media, foredrag og annen formidling.....	23
5.4	VIRKSOMHETEN FOR ØVRIG	25
5.4.1	Utredninger	25
5.4.2	Internasjonalt samarbeid utenom EMCDDA	26
5.4.3	Administrative saker	27
5.4.4	Maskiner og utstyr	27
6	FORSKNINGS- OG DOKUMENTASJONSPROSJEKTER	29
	HOVEDOMRÅDE 1: RUSMIDDELMARKEDET	29
PROSJEKT 1.1:	ALKOHOLPOLITIKK OG ALKOHOLKONSUM I ET EU-PERSPEKTIV .	29
Ansvarlig:	Sturla Nordlund	29
PROSJEKT 1.3:	GRENSEHANDEL MED ALKOHOL	30
Ansvarlig:	Sturla Nordlund	30
PROSJEKT 1.4:	NARKOTIKAMARKEDET I OSLO	31
Ansvarlig:	Anne Line Bretteville-Jensen	31
PROSJEKT 1.6:	METANOLSAKEN OG SPRITSALGET PÅ VINMONOPOLET	32
Ansvarlig:	Øyvind Horverak	32
PROSJEKT 1.7:	OM PRIS OG ETTERSSPØRSEL ETTER ALKOHOL I NORGE	32
Ansvarlig:	Øyvind Horverak	32
	HOVEDOMRÅDE 2: RUSMIDDELBRUK OG RUSMIDDELKULTUR	33
PROSJEKT 2.1:	UNGDOM OG RUSMIDLER.....	33
Ansvarlig:	Astrid Skretting.....	33
PROSJEKT 2.3:	EUROPEAN SCHOOL SURVEY PROJECT (ESPAD)	33
Ansvarlig:	Astrid Skretting.....	33
PROSJEKT 2.4:	DEN VOKSNE BEFOLKNINGS DRIKKEVANER.....	34
Ansvarlig:	Sturla Nordlund	34
PROSJEKT 2.7:	NARKOTIKASITUASJONEN I KOMMUNENE	35
Ansvarlig:	Marte K. Ødegård Lund	35
PROSJEKT 2.8:	DRIKKEMØNSTRE OG FAMILIE SOM REGULERENDE FAKTOR I ULIKE DRIKKEKULTURER, - KOMPARATIVE STUDIER AV DATA FRA QUEBEC OG NORGE	35
Ansvarlig:	Ingeborg Rossow	35
PROSJEKT 2.9:	HVEM DRIKKER HVA, NÅR – OG TIL HVA?	36
Ansvarlig:	Øyvind Horverak	36

PROSJEKT 2.10:	VINJOURNALISTIKK – MARKEDSFØRING ELLER FORBRUKERVEILEDNING?	36
Ansvarlig:	Øyvind Horverak	36
PROSJEKT 2.11:	ALKOHOLKONSUM BLANT 1. GENERASJONS NORDMENN MED ULIK ETNISK/RELIGIØS BAKGRUNN	37
Ansvarlig:	Ellen J. Amundsen	37
PROSJEKT 2.14:	BRUK AV NARKOTIKA I NORSKE FENGSLER OG SONINGS VIRKNING PÅ NARKOTIKAMISBRUK OG MISBRUKERKARRIERE....	37
Ansvarlig:	Einar Ødegård.....	37
PROSJEKT 2.18:	SPILLEATFERD OG SPILLEAVHENGIGHET I NORGE.....	37
Ansvarlig:	Ingeborg Lund.....	37
PROSJEKT 2.19:	BEREGNING AV OMFANG AV NARKOTIKAMISBRUK OVER TID	39
Ansvarlig:	Ellen J. Amundsen	39
PROSJEKT 2.20:	IDEALTYPISKE BRUKERTYPER AV TOBAKK.....	39
Ansvarlig:	Karl Erik Lund	39
PROSJEKT 2.21:	ENDRINGER I DET SOSIOKULTURELLE KLIMA FOR BRUK AV TOBAKK - HVA SIGNALISERER SIGARETTEN?.....	40
Ansvarlig:	Karl Erik Lund	40
PROSJEKT 2.22:	VARIASJON I ALKOHOLFORBRUK MED ALDRING I FINLAND, NORGE OG SVERIGE	41
Ansvarlig:	Ellen J. Amundsen	41
PROSJEKT 2.23:	UVIKLINGEN I FORBRUKET AV "RUSBRUS".....	42
Ansvarlig:	Sturla Nordlund	42
PROSJEKT 2.24:	RØYKEADFERD OG AKKULTURASJON BLANT UNGDOM I OSLO ...	42
Ansvarlig:	Ellen J. Amundsen	42
PROSJEKT 2.25:	RESTAURANTKULTUR I OSLO	43
Ansvarlig:	Ingeborg Lund.....	43
PROSJEKT 2.26:	USER PARTICIPATION IN THE NORDIC COUNTRIES AND THE NETHERLANDS	43
Ansvarlig:	Hilgunn Olsen	43
PROSJEKT 2.27	NYE TIDER, NYE TRENDER – OG NYE GREP? UNGDOM OG RUS I ET NYTT ÅRTUSEN.....	44
Ansvarlig:	Hilde Pape	44
HOVEDOMRÅDE 3: FOREBYGGENDE TILTAK		45
PROSJEKT 3.2:	VIRKNINGER PÅ DRIKKEMØNSTER OG GRENSEHANDEL AV ETABLERING AV VINMONOPOLBUTIKK I TRYSIL	45
Ansvarlig:	Øyvind Horverak	45
PROSJEKT 3.3:	VIRKNINGENE PÅ ALKOHOLFORBRUK OG DRIKKEMØNSTER VED ETABLERING AV 70 NYE VINMONOPOLBUTIKKER	45
Ansvarlig:	Øyvind Horverak	45
PROSJEKT 3.8:	HOLDNINGER TIL OG BRUK AV RUSMIDLER BLANT GRUNNSKOLEELEVER.....	45
Ansvarlig:	Edle Ravndal.....	45
PROSJEKT 3.9:	RØYKING BLANT NORSKE 9. OG 10. KLASSINGER.....	46
Ansvarlig:	Jostein Rise	46
PROSJEKT 3.10:	INTENSJON OM Å SLUTTE Å RØYKE	47
Ansvarlig:	Jostein Rise	47
PROSJEKT 3.12:	RISIKOOPPLEVELSE OG RØYKING.....	48
Ansvarlig:	Jostein Rise	48
PROSJEKT 3.15:	EVALUERING AV FRYKT-KAMPANJE	49
Ansvarlig:	Jostein Rise	49
PROSJEKT 3.16:	EVALUERING AV "ANSVARLIG VERTSKAP" I BERGEN.....	49
Ansvarlig:	Per Holth	49
PROSJEKT 3.17:	GENERELT EFFEKTIVE KOMPONENTER I FOREBYGGINGSPROGRAMMER? EN KRITISK OPPSUMMERING AV LITTERATUREN.....	50
Ansvarlig:	Per Holth	50

PROSJEKT 3.18:	EVALUERING AV PILOTPROSJEKT PÅ INTEGRERT LOKALBASERT FOREBYGGING	50
Ansvarlig:	Ingeborg Rossow	50
PROSJEKT 3.19:	TILGJENGELIGHET AV ALKOHOL BLANT MINDREÅRIGE	51
Ansvarlig:	Ingeborg Rossow	51
PROSJEKT 3.20:	EVALUERING AV STATLIGE TOBAKKSPREVENTIVE TILTAK	51
Ansvarlig:	Karl Erik Lund	51
HOVEDOMRÅDE 4: KONSEKVENSER AV RUSMIDDELBRUK.....		54
PROSJEKT 4.3:	OVERDOSER	54
Ansvarlig:	Einar Ødegård.....	54
PROSJEKT 4.5:	DØDELIGHET BLANT SPRØYTEMISBRUKERE REKRUTTERT VED SPRØYTEBUSSEN	54
Ansvarlig:	Anne Line Bretteville-Jensen	54
PROSJEKT 4.6:	ALKOHOLKONSUM OG HJERTE-/KARSYKDOM	55
Ansvarlig:	Ellen J. Amundsen	55
PROSJEKT 4.7:	ALKOHOLKONSUM OG KREFT	55
Ansvarlig:	Ingeborg Rossow	55
PROSJEKT 4.9:	DØDELIGHET OG DØDSÅRSAKER HOS RUSMISBRUKERE	56
Ansvarlig:	Einar Ødegård.....	56
PROSJEKT 4.11:	PREVENSJONSPARADOKSET	56
Ansvarlig:	Ingeborg Rossow	56
PROSJEKT 4.12:	RUSMIDLER OG SUICIDAL ATFERD	56
Ansvarlig:	Ingeborg Rossow	56
PROSJEKT 4.13:	RUSMIDLER OG SOSIALE SKADER	57
Ansvarlig:	Ingeborg Rossow	57
PROSJEKT 4.14:	RUSMIDDELRELATERTE SKADER I AKUTTMOTTAK.....	58
Ansvarlig:	Ingeborg Rossow	58
PROSJEKT 4.15:	PSYKOLOGISK AVHENGIGHET	59
Ansvarlig:	Jostein Rise	59
PROSJEKT 4.16:	RUSMIDLER OG ULYKKER I TRANSPORTSEKTOREN	59
Ansvarlig:	Bergljot Baklien	59
HOVEDOMRÅDE 5: BEHANDLING OG OMSORG.....		60
PROSJEKT 5.2:	ENDRINGER I MISBRUKSPROFILER OVER TID	60
Ansvarlig:	Ingeborg Rossow	60
PROSJEKT 5.6:	BEHANDLING AV RUSMIDDELMISBRUKERE I NORDEN, ORGANISERING OG FINANSIERING.....	60
Ansvarlig:	Astrid Skretting.....	60
PROSJEKT 5.8:	MANAGEMENT OF HIGH RISK OPIATE ADDICTS IN EUROPE (ROSE-PROSJEKTET)	60
Ansvarlig:	Randi Ervik.....	60
PROSJEKT 5.10:	EVALUERING AV "TILTAKSPLAN FOR ALTERNATIVER TIL RUSMILJØENE I OSLO SENTRUM"	61
Ansvarlig:	Astrid Skretting.....	61
PROSJEKT 5.11:	EN FEMÅRS ETTERUNDERSØKELSE AV STOFFMISBRUKERE I BEHANDLING - OPPFØLGING AV "HVILKEN NYTTE, FOR HVEM OG TIL HVILKEN KOSTNAD?"	61
Ansvarlig:	Edle Ravndal.....	61
HOVEDOMRÅDE 6: NASJONAL OG INTERNASJONAL DOKUMENTASJON		63
PROSJEKT 6.1:	EMCDDA – VIDEREFØRING AV FOCAL POINT FUNKSJONEN I NORGE	63
Ansvarlig:	Knut Brofoss - som formell leder av kontaktpunktet	63
PROSJEKT 6.2:	RUSMIDLER I NORGE.....	65
Ansvarlig:	Anders Bryhni	65
PROSJEKT 6.3:	DET NASJONALE DOKUMENTASJONSSYSTEMET INNEN RUSSEKTOREN.....	65
Ansvarlig:	Grethe Lauritzen og Astrid Skretting.....	65

PROSJEKT 6.4:	KOMMUNENES FORVALTNING AV ALKOHOLLOVEN.....	66
Ansvarlig:	Anders Bryhni	66
PROSJEKT 6.7:	NASJONALT DOKUMENTASJONSSYSTEM PÅ FOREBYGGINGSFELTET	66
Ansvarlig:	Hege C. Lauritzen og Ann Christin Rognmo Olsen	66
PROSJEKT 6.8:	TILRETTELEGGELSE FOR BRUK AV ADDICTION SERVERTY INDEX (EUROP-ASI) OG EUROPEAN ADOLESCENT ASSESSMENT DIALOGUE (EURO-ADAD) I BEHANDLINGSPLANLEGGING OG EVALUERING	66
Ansvarlig:	Grethe Lauritzen	66
PROSJEKT 6.10:	MONITORERING AV ALKOHOLFORBRUK	67
Ansvarlig:	Øyvind Horverak og Anders Bryhni	67
PROSJEKT 6.11:	OPPFØLGING AV REGJERINGENS HANDLINGSPLAN MOT RUSMIDDELPROBLEMER	68
Ansvarlig:	Øyvind Horverak	68
PROSJEKT 6.12:	FORPROSJEKT TIL EVALUERING AV RUSREFORMEN.....	68
Ansvarlig:	Anne Line Bretteville-Jensen	68
PROSJEKT 6.13:	DOKUMENTASJON AV TOBAKKSVANER OG -FORBRUK	68
Ansvarlig:	Karl Erik Lund	68
PROSJEKT 6.14:	NARKOTIKASITUASJONEN I NORDEN, DE BALTISKE STATENE OG ST.PETERSBURGREGIONEN	69
Ansvarlig:	Ann Christin Rognmo Olsen og Astrid Skretting.....	69
7	PUBLIKASJONER.....	70
7.1	BØKER OG FORSKNINGSRAPPORTER	70
7.2	VITENSKAPELIGE ARTIKLER OG BOKKAPITLER	70
7.3	DOKUMENTASJON	72
7.4	POPULÆRARTIKLER,DEBATTINNLEGG, BOKANMELDELSER O.L.	73
8	MEDARBEIDERNE ØVRIGE VIRKSOMHET	75
8.1	FOREDRAG OG KONGRESSDELTAGELSE	75
8.2	UNDERVISNING OG VEILEDNING	80
8.3	KONSULENTARBEID, KOMITÉ OG STYREVERV.....	82

1 INNLEDNING

Statens institutt for rusmiddelforskning (SIRUS) ble opprettet 1. januar 2001 ved en sammenslåing av Statens institutt for alkohol- og narkotikaforskning (SIFA) og dokumentasjonsseksjonen og biblioteket i Rusmiddeldirektoratet. Fra 1. januar 2002 omfatter forskningsområdet også tobakk.

I vedtektene, fastsatt av det daværende Sosial- og helsedepartementet 9. desember 2000, § 1 heter det om instituttets formål:

”Statens institutt for rusmiddelforskning er en forskningsfaglig selvstendig institusjon som har som formål å utføre forskning som kan bidra til økt kunnskap omkring bruk og misbruk av rusmidler og andre avhengighetsskapende midler, med særlig vekt på sosialvitenskapelige problemstillinger.

Instituttet skal:

- *kartlegge sosiale og helsemessige skadevirkninger som bruken av rusmidler fører til, problemenes årsaker og hvordan disse skal kunne løses eller reduseres gjennom offentlig og privat innsats*
- *bidra med kunnskap av betydning for arbeidet med å forebygge misbruk av rusmidler*
- *kartlegge virkninger av eksisterende ordninger og muligheter for forbedringer*
- *vurdere sammenhenger og mulige tiltak på tvers av gjeldende inndeling i forvaltningssektorer og nivåer*
- *sikre at kunnskap gjøres tilgjengelig.”*

Dette fastsetter rammen for instituttets virksomhet. For det første avgrenses virksomhetens art. Instituttets formål er å drive forskningsbasert kunnskapsproduksjon og - formidling. Hovedsakelig vil dette være av sosialvitenskapelig karakter. Klinisk forskning, eller biomedisinsk forskning, faller som utgangspunkt utenfor instituttets forpliktelser.

For det andre avgrenses også området for virksomheten. Mandatet er primært knyttet til rusmidler, jf. de mer detaljerte forpliktelser som fastsettes i annet ledd. Vedtektene sikter her først og fremst til alkohol og narkotika, men etter at en gruppe tobakksforskere ble overført fra Folkehelse i forbindelse med reorganiseringen av den sentrale sosial- og helseforvaltningen, omfatter primærområdet også tobakksforskning. Vedtektene åpner imidlertid også opp for virksomhet knyttet til andre avhengighetsskapende midler, som f. eks. legalt forskrevet legemidler, og atferdsformer, som f. eks. spilleavhengighet.

I vedtektenes § 2 om instituttets oppgaver heter det i første ledd:

”Instituttet skal ha forskning som sin primæraktivitet. For å sikre kunnskapsspredning og tilgjengelighet til forskningsresultater, statistikk og fagmateriale for viktige målgrupper, skal instituttet også ha dokumentasjon, formidling og faktainformasjon som viktige oppgaver. Som ledd i dette skal instituttet ha et nasjonalt kompetansebibliotek for rusmiddelspørsmål.”

Instituttet er altså ikke et rent forskningsinstitutt, selv om forskningsvirksomheten utgjør kjerneområdet. Inkorporeringen av tobakksforskningstiljøet fra 2002 har imidlertid en mer begrenset rekkevidde. Dette omfatter ikke tilsvarende dokumentasjonsoppgaver som for alkohol og narkotikas vedkommende.

Hovedmålene for virksomheten kan etter dette formuleres slik:

1. Drive forskning av faglig høy kvalitet på rusmiddelfeltet og tilstøtende områder.
2. Fremskaffe relevant dokumentasjon knyttet til alkohol og narkotika.
3. Formidle eksisterende kunnskap til viktige brukergrupper.

Instituttet er en selvstendig institusjon under Arbeids- og sosialdepartementet og ledes av en direktør ansatt på åremål. Det har hatt et styre på sju medlemmer med personlige varamedlemmer. Fra 2005 avløses styret av et Fagråd, oppnevnt av Arbeids- og sosialdepartementet.

2 INSTITUTTETS STYRE

Styret hadde i 2004 følgende sammensetning (utløp av funksjonstid i parentes):

Ordfører Alf E. Jakobsen (2004), leder
Varamedlem: Karstein Bye

Forsker Bergljot Baklien (2004), nestleder (t.o.m. februar 2004)
Varamedlem: Forsker Sten-Erik Clausen

Rådgiver Stine M. Jacobsen (2006)
Varamedlem: Erik Stene

Sten Magne Berglund (2004)
Varamedlem: Marte H. Grindaker

Prof.dr.med. Jørg Mørland (2006)
Varamedlem: Avd.dir. Asbjørg Solberg Christophersen

Oppnevnt etter forslag fra instituttets ansatte:

Forsker Einar Ødegård (2004)
Varamedlem: Rådgiver Grethe Lauritzen

Avd.bibliotekar Johanne Longva (2006) (permisjon til 1.9.04)
Varamedlem: Rådgiver Marte K. Ødegård Lund (permisjon til 1.10.04)
Varamedlem: Inger Synnøve Moan

Det ble holdt fire styremøter i 2004: 20. januar, 25. februar, 25. juni og 2. november.

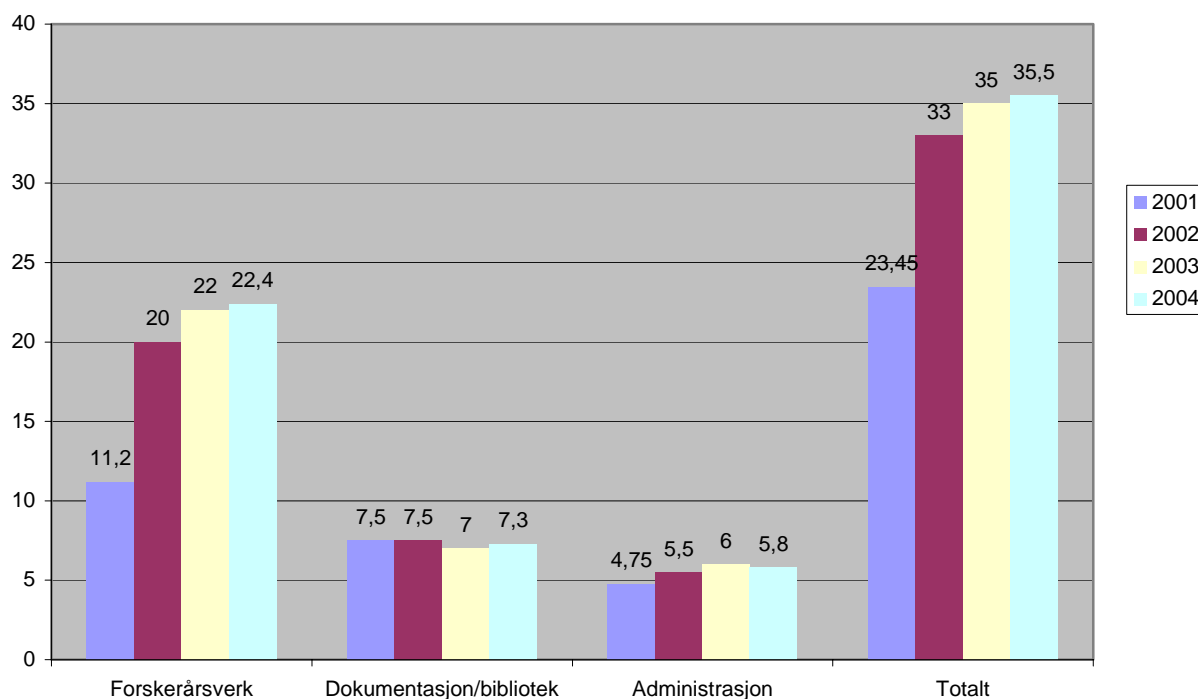
Styret har arbeidet med instituttets årsmelding og regnskap for 2003, budsjett og virksomhetsplan for 2004 og med framdriften av vedtatte prosjekter. Videre har styret behandlet saken om tilsetting av vikar for forskningssjef Sturla Nordlund; forsker Jostein Rise ble tilsatt, og dessuten gitt sin tilslutning til å tilsette ytterligere en forsker blant søkergrunnlaget til to tidligere utlyste forskerstillinger. Styret har videre gitt sin tilslutning til dokumentet "Bruk av stillinger og lønnspolitiske kriterier ved SIRUS". Styret har for øvrig behandlet spørsmålet om sin egen rolle og har fremmet forslag overfor (daværende) Sosialdepartementet om å endre vedtektene slik at styret ikke lenger skulle ha ansvar for instituttets økonomi.

I desember 2004 meddelte Arbeids- og sosialdepartementet at instituttets vedtekter endres f.o.m. 1. januar 2005, jf. spørsmålet om styrets rolle. Styret endres til et fagråd og skal ikke lenger ha ansvaret for instituttets økonomi.

3 PERSONALE

I 2004 ble det ved SIRUS utført 35,5 årsverk. Av dette gikk 22,4 årsverk til vitenskapelig arbeid (forskere, stipendiater, forskningsmedarbeidere o.l.), 7,3 årsverk til dokumentasjons-/EMCDDA-/biblioteksfunksjonen og 5,8 årsverk til administrasjon. Utviklingen i antall årsverk fremgår av figur 1.

Figur 1 Antall årsverk

En tobakksforsker ansatt av Kreftforeningen har kontor plass ved instituttet.

De fleste av de fast ansatte forskerne har nå kompetanse på minst doktorgradsnivå. Seks ansatte har arbeidet mot en doktorgrad. De ansatte har vært:

Faste stillinger:

Direktør:	Knut Brofoss, cand.jur.
Forskningssjef:	Sturla Nordlund, cand.real. (permisjon i ett år f.o.m. 1.2.04)
Forskningssjef:	Jostein Rise, dr.philos. (forsker, vikar for Sturla Nordlund f.o.m. 1.2.04)
Forsker:	Ellen J. Amundsen, dr.philos.
Forsker:	Bergljot Baklien, cand.sociol. (tiltrådte 1.8.04)
Forsker:	Anne Line Bretteville-Jensen, dr.polit.
Forsker:	Per Holth, dr.psychol. (fratrådte 30.4.04)
Forsker:	Øyvind Horverak, cand.oecon.
Forsker:	Ingeborg Lund, cand.polit. (tiltrådte 24.9.04; tidligere stipendiat ved SIRUS)
Forsker:	Karl Erik Lund, dr.polit.
Forsker:	Hilde Pape, dr.psychol. (tiltrådte 10.5.04)
Forsker:	Edle Ravndal, dr.philos.

Forsker:	Ingeborg Rossow, dr.philos.
Forsker:	Ole-Jørgen Skog, dr.philos. (20 % stilling)
Forsker:	Astrid Skretting, cand.sociol. (delvis permisjon pga. engasjement i Helsedepartementet.)
Forsker:	Elisabet E. Storvoll, dr.polit. (tiltrådte 1.5.04)
Forsker:	Einar Ødegård, mag.art.
Seniorrådgiver:	Odd Hordvin, sosionom
Rådgiver:	Anders Bryhni, cand.polit.
Rådgiver:	Grethe Lauritzen cand.mag.
Rådgiver:	Hege Lauritzen, cand.polit. (permisjon fra 23.4.04)
Rådgiver:	Marte K. Ødegård Lund, cand.polit. (permisjon til 1.10.04)
Administrasjonssjef:	Inger Lill Søberg, cand.mag.
Førstekonsulent:	Jorunn Anita Hannasvik
Førstekonsulent:	Tove Sophie Hoff Nielsen
Førstekonsulent:	Rigmor Tindberg
Konsulent:	Jann-Henrik Bardal
Hovedbibliotekar:	Jorunn Moen
Avdelingsbibliotekar:	Johanne Longva (permisjon til 1.9.04)
Bibliotekar:	Benedicte Mohr

Midlertidige stillinger:

Stipendiat:	Elin K. Bye, cand.polit. (permisjon fra fast stilling som rådgiver)
Stipendiat:	Velibor Bobo Kovac, cand.polit.
Stipendiat:	Hans Olav Melberg, cand.polit.
Stipendiat:	Inger Synnøve Moan, cand.polit.
Stipendiat:	Janne Scheffels, cand.polit.
Rådgiver:	Kristin V. Buvik, cand.polit. (vikar, permisjon fra 10.3.04, fratrådte 31.10.04)
Rådgiver:	Marianne Hansen, cand.psychol. (eng. fra 1.9.04)
Rådgiver:	Robert Lalla, dr.scient. (vikar fra 1.2.04)
Rådgiver:	Marianne Lund, cand.polit.
Rådgiver:	Ann Christin Rognmo Olsen, MSc (vikar fra 1.2.04)
Rådgiver:	Hilgunn Olsen, cand.polit.
Rådgiver:	Ståle Østhus, cand.polit. (eng. fra 1.10.04)
Prosjektleder:	Randi Ervik, cand.polit. (fratrådte 31.12.04)
Førstekonsulent:	Øyvind O. Alver, cand.polit. (eng. fra 22.3.04)
Avdelingsbibliotekar:	Linda Solheim (vikar t.o.m. 31.8.04, eng. fra 1.9.04, fratrådte 31.12.04)

Stipendiat Silje Skalle (ansatt av Kreftforeningen) har kontor plass ved instituttet (jf. ovenfor). Pensjonist (tidligere forsker) Ragnar Hauge er fortsatt tilknyttet instituttet gjennom arbeid med enkelte prosjekter. Pål Espen Sørbye har vært engasjert som prosjektleder ved instituttet siden 1.7.04 for å arbeide med en biografi om Johan Scharffenberg; fortsatt engasjement til dette formål vil være avhengig av ekstern finansiering.

Likestilling, jf. likestillingslovens § 1a

Det var pr. 31.12.04 26 kvinner og 14 menn ved instituttet (ekskl. medarbeidere i permisjon), altså en kvinneandel på 65 %.

Stillingsgruppene ved SIRUS er inndelt i a) lederstillinger, b) forsker- og stipendiatstillinger, forskningsmedarbeidere o.l. og dokumentasjonsstillinger og c) teknisk-administrative stillinger. Lederstillingene var besatt av to menn og to kvinner. I stillingsgruppe b) var det 21 kvinner og 11 menn, mens det i de teknisk-administrative stillingene var tre kvinner og en mann.

Det gjennomsnittlige lønnsnivået for kvinnene i stillingsgruppe b) tilsvarte statsregulativets lønnstrinn 51 (51,5), mens snittet for mennene i denne gruppen lå på lønnstrinn 50 (50,5). Ser man på de rene forskerstillingene, lå gjennomsnittet for kvinnene på lønnstrinn 60 og for mennene på lønnstrinn 63. Stipendiatene hadde i gjennomsnitt lønnstrinn 44 (kvinner) og lønnstrinn 42 (menn). I gruppen forskningsmedarbeidere o.l. – bl.a. rådgivere og en prosjektleder – hadde kvinnene i snitt lønnstrinn 49 og mennene lønnstrinn 38,5. I gruppen dokumentasjonsstillinger – som inkluderte bibliotekarene – lå snittet på hhv. lønnstrinn 41 (kvinner) og lønnstrinn 47,5 (menn). Ser man bort fra bibliotekarene, lå de kvinnelige dokumentasjonsmedarbeiderne i snitt på lønnstrinn 43.

I SIRUS' lokale tilpasningsavtale til Hovedavtalen i staten, § 21 Likestilling, er det nevnt ulike likestillingstiltak, bl.a. kjønnsnøytrale kriterier for lønnsfastsettelse og at kvinner skal gis samme mulighet som menn til å arbeide med kvalifiserende arbeidsoppgaver og til å ivareta prosjektlederfunksjoner og andre lederfunksjoner. Slik fordelingen av menn og kvinner er ved instituttet og slik de arbeids- og lønsmessige vilkårene fordeler seg, har ikke instituttet ansett at det har vært behov for særskilte tiltak ut over dette.

4 INSTITUTTETS ØKONOMI

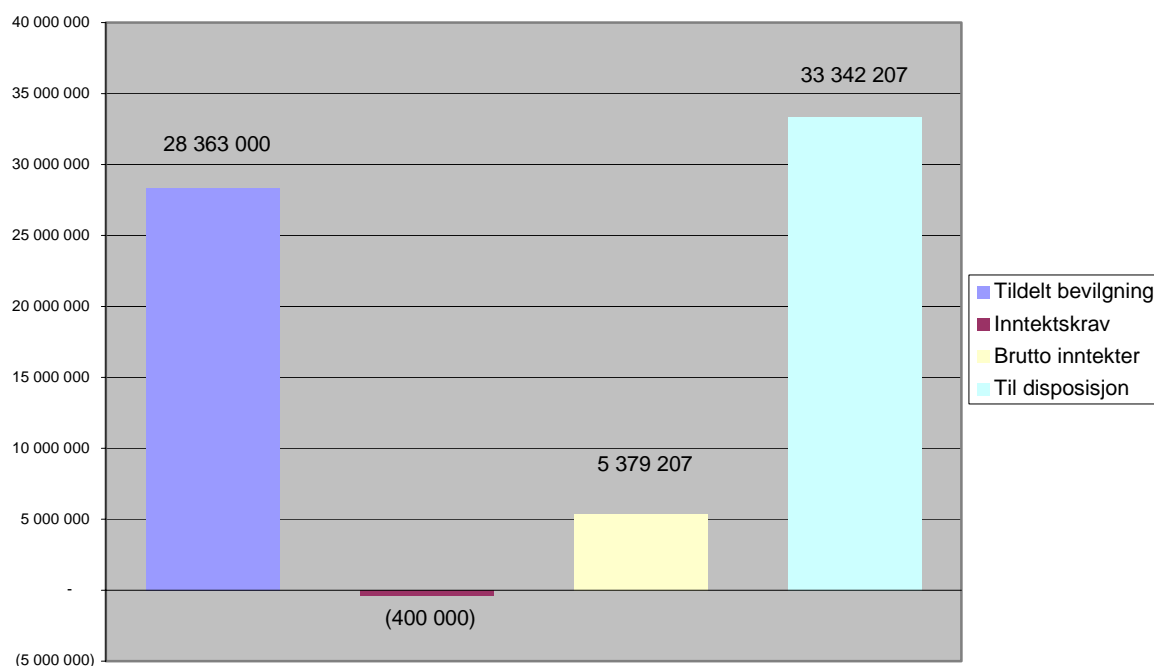
4.1 INNTEKTER

SIRUS finansieres dels direkte over statsbudsjettet og dels gjennom eksternt finansierte oppdrag. SIRUS fikk i 2004 tildelt en grunnbevilgning over Sosialdepartementets budsjett (kap. 622) på kr 27.550.000. Med overføring av ubrukt bevilgning fra 2003, kr 363.000, ble bevilgningen på til sammen kr 27.913.000. Bevilgningen ble høsten 2004 øket med kr 450.000 som kompensasjon for lønnsoppgjøret, og totalsummen ble dermed kr 28.363.000.

SIRUS disponerte i tillegg oppdragsmidler på kr 4.430.849 og refusjon fra folketrygden av fødsels- og sykepenger mv. på kr 948.358. Etter fratrukk av pålagt inntektskrav på kr 400.000 var nettoinntektene på til sammen kr 4.979.207.

Fordelingen av instituttets samlede disponible midler fremgår av figur 2.

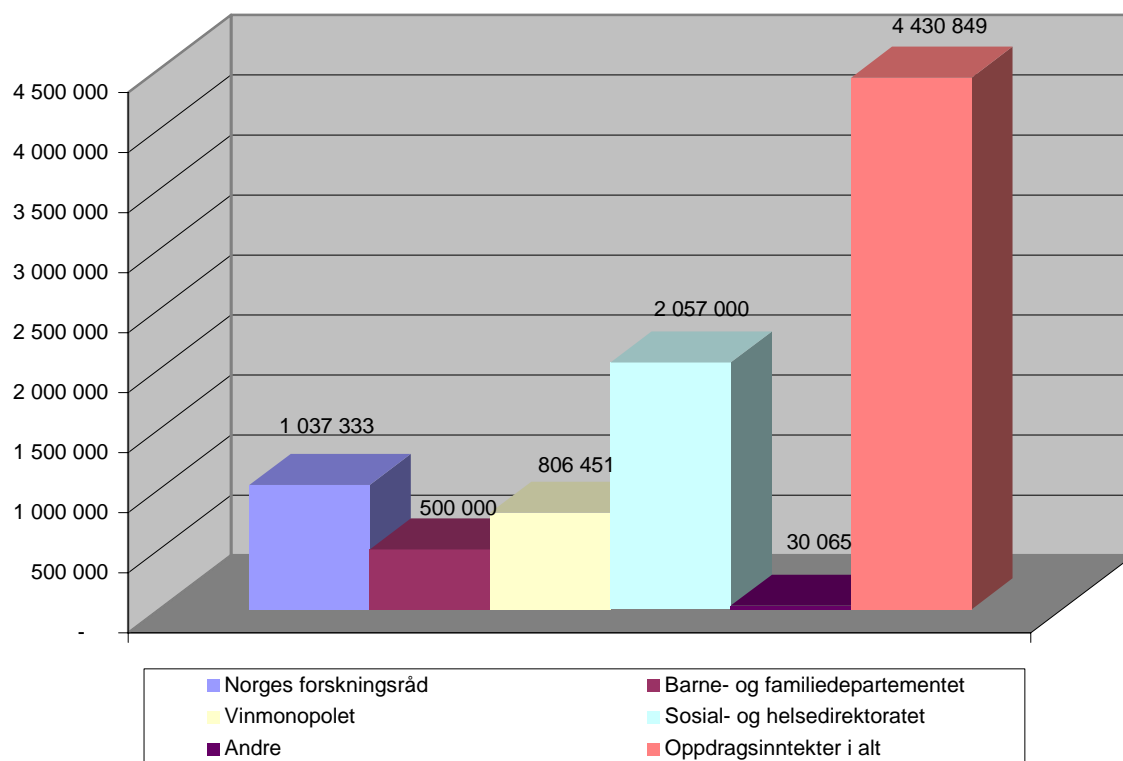
Figur 2 Disponible midler 2004:

Instituttets inntekter ut over tildelt bevilgning er som figur 2 viser, vesentlig høyere enn det inntektskravet som er forutsatt i statsbudsjettet. Det er gitt merinntektsfullmakt utover budsjetttrammen. Dette er nødvendig for å kunne drive på et forsvarlig nivå.

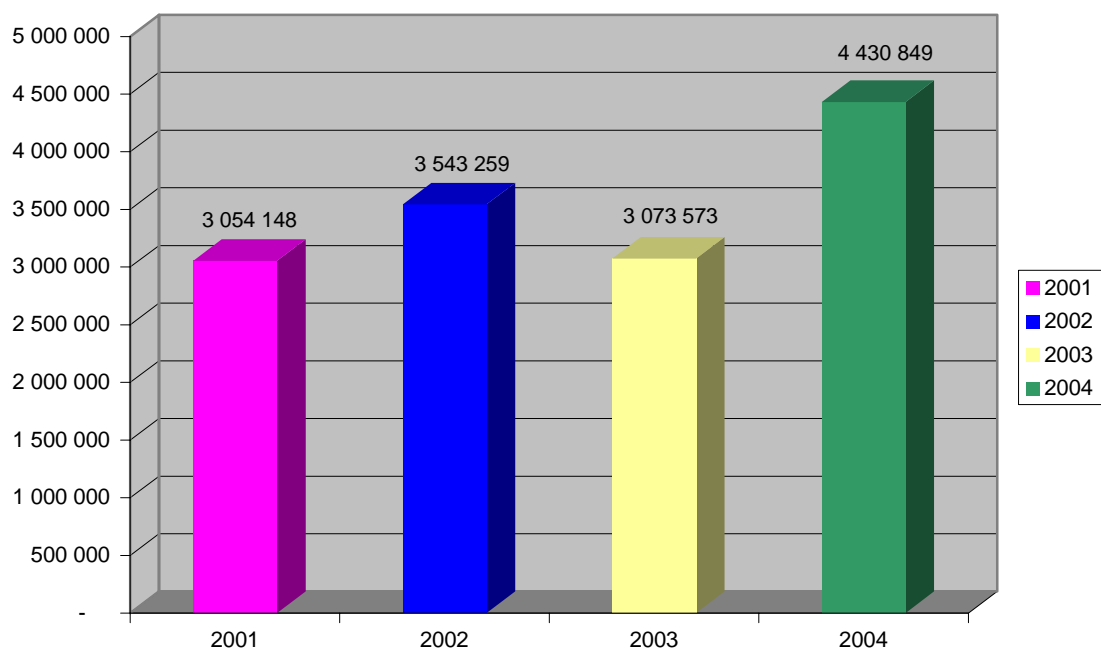
Instituttets oppdragsinntekter knytter seg i all hovedsak til forskningsprosjekter. Inntektene fra forskningsoppdrag mv. fordelte seg i 2004 slik:

Figur 3 Fordeling av oppdragsinntekter

Utviklingen i oppdragsinntektene fremgår av figur 4.

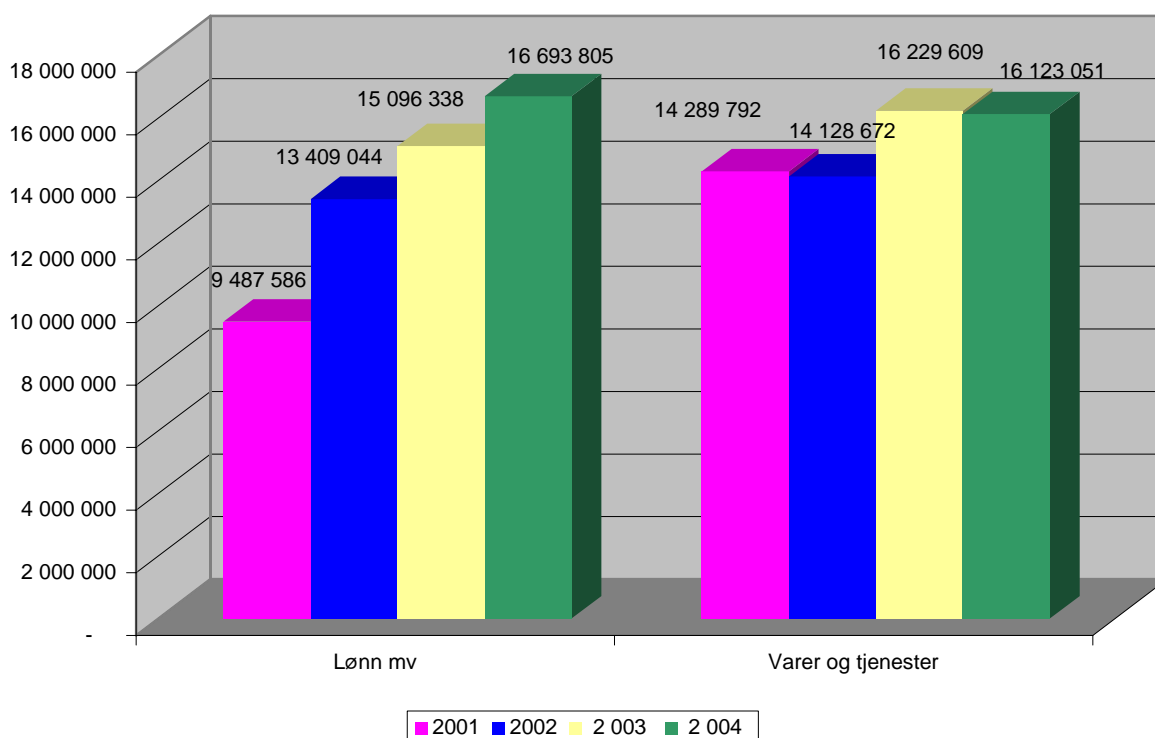
Figur 4 Oppdragsinntekter, utviklingen

4.2 UTGIFTER

De samlede utgifter i 2004 utgjorde kr 32 816 856. Utgiftsprofilen som fremgår av figur 5, er ikke uten videre sammenliknbar med rene forskningsinstitutter. Som følge av forpliktelser knyttet til dokumentasjonsvirksomheten, er det i 2004 bl.a. brukt ca. 4 mill. kroner knyttet til utviklingen av det nasjonale dokumentasjonssystemet og nettsiden www.forebygging.no.

Figur 5 Utgifter

4.3 REGNSKAPET

På grunn av at Stortingets bevilgning til SIRUS også i 2004 ble supplert med relativt betydelige oppdragsinntekter, har instituttets økonomiske situasjon vært tilfredsstillende. Budsjett- og regnskapstallene for 2004 fordeler seg slik:

Tabell 1 Budsjett- og regnskapstall

	Tildelt bevilgning	Regnskap
Bevilgning (statsbudsjettet) og brutto driftsutgifter	28 363 000	32 816 856
Oppdragsinntekter og refusjoner		5 379 207
Inntektskrav	(400.000)	
Netto bevilgning, og netto driftsutgifter	27 963 000	27 437 649
Ubenyttede midler		525 351

De ubenyttede midlene, kr 524.351, vil bli søkt overført til 2005.

5 OM VIRKSOMHETEN

5.1 FORSKNINGSVIRKSOMHETEN

Det var i gang 52 ulike forskningsprosjekter ved SIRUS i 2004. Av disse var 11 nye i 2004. 9 prosjekter ble avsluttet i løpet av året.

Forskningsprosjektene kan inndeles i fem hovedområder:

- 1) Rusmiddelmarkedet (5 prosjekter)
- 2) Rusmiddelbruk og rusmiddelkultur (19 prosjekter)
- 3) Forebyggende tiltak (12 prosjekter)
- 4) Konsekvenser av rusmiddelbruk (11 prosjekter)
- 5) Behandling og omsorg (5 prosjekter)

1) **Rusmiddelmarkedet** er et område med stor politisk relevans. På alkoholsiden har vi et legalt marked som er regulert gjennom en lang rekke lover, forskrifter og tiltak. I tillegg er det et relativt stort uregistrert marked, som dels er legalt og dels illegalt. På narkotikasiden er hele markedet illegalt, noe som gjør det ekstra vanskelig å skaffe gode data. Etter at tobakksforskning ble et ansvarsområde for SIRUS er det inngått en avtale med Sosial- og helsedirektoratet om at datagrunnlaget for tobakksforbruket blir overført til SIRUS. Denne avtalen fornyes for hvert år. Den forskningsmessige utfordring består i å beskrive utviklingen og de faktorer som påvirker utviklingen i alle disse markedene.

En av de viktigste faktorene som påvirker alkoholmarkedet i øyeblikket er avgiftsnivået i våre naboland, særlig Sverige. Et prosjekt er derfor i gang for å estimere, og følge utviklingen i, omfanget av grensehandelen og utviklingen av prisene i våre naboland. Et annet prosjekt dreide seg om pris- og utgiftselastisiteter for salg av øl, vin og brennevin over disk i perioden 1996 til 2004. Det er beregnet priselastisiteter på -0,65 for brennevin, -0,54 for sterkvin og -0,68 for øl. For rødvin og hvitvin ble det ikke funnet signifikante priselastisiteter, noe som kan skyldes at konsumet av disse varene har vært sterkt stigende i perioden undersøkelsen ser på, slik at andre forhold enn pris forklarer mye av omsetningsendringene. Det er videre beregnet utgiftselastisiteter på 1,81 for brennevin, 1,44 for sterkvin, 1,50 for rødvin, 1,02 for hvitvin og 0,90 for øl. Resultatene viste også at "metanolsaken" førte til en økning på 5% i omsetningen av brennevin gjennom Vinmonopolets utsalg i perioden oktober 2002 til mars 2004.

Narkotikamarkedet, særlig heroinmarkedet, i Oslo er studert i et prosjekt som har pågått siden 1993, og som bl.a. har innbrakt den prosjektansvarlige en internasjonal pris i 2000, en norsk pris i 2002 og en doktorgrad i 2003. Dataene gir blant annet mulighet til å analysere nye brukstrender i Norge og viser at både debutalder for injisering og erfaring med heroinrøyking har endret seg betraktelig over tid. En norsk rapport er under utarbeidelse.

To andre prosjekt skal belyse utviklingen av det uregistrerte forbruket av tobakk og utviklingen når det gjelder bruken av snus.

2) Området **rusmiddelbruk og rusmiddelkultur** (herunder også tobakksbruk og –kultur) spenner vidt og omfatter epidemiologi, via lærings- og sosialiseringsteori til kulturhistorie, kultursosiologi og antropologi. Instituttet har på dette området hovedsakelig konsentrert seg om epidemiologiske undersøkelser. Slike undersøkelser utfyller det bildet som framkommer av offisiell statistikk, og gir dessuten et inntrykk av mørketallenes størrelse. Kunnskap om rusmiddelbruken i befolkningen danner grunnlag for studiet av skader, forebygging og behandling.

SIRUS har en rekke sentrale prosjekter som tar sikte på å kartlegge bruken av rusmidler i ulike deler av befolkningen. For eksempel, blir det gjennomført en årlig undersøkelse av rusmiddelbruk blant ungdom. I 1995 ble det dessuten gjennomført en komparativ undersøkelse om bruk av rusmidler blant 15-16 åringer i 23 europeiske land (ESPAD-undersøkelsen). Nye tilsvarende undersøkelser ble gjennomført i 1999 og i 2003.

Med jevne mellomrom har instituttet foretatt undersøkelser av drikkevaner, holdninger til ruspolitiske virkemidler og bruk av ulike stoffer i den voksne befolkningen. I 1999 ble det gjennomført en slik undersøkelse, og en ny undersøkelse ble gjennomført i 2004. Disse undersøkelsene utgjør et vesentlig datatilfang for flere av instituttets forskere og brukes i flere prosjekter. Et annet prosjekt belyser utviklingen i befolkningens oppslutning om den norske alkoholpolitikken siden 1960-tallet til i dag.

På anmodning fra Arbeids- og sosialdepartementet gjennomføres det i tillegg et prosjekt der det årlig innhentes data for å beskrive narkotikasituasjonen i kommunene. I et metodeprosjekt prøver man å utvikle en metode for sikrere estimering av omfanget av narkotikamisbruk.

SIRUS har etter hvert satt i gang flere prosjekter omkring et nytt substansområde, nemlig spilleavhengighet. På oppdrag fra Lotteritilsynet er det gjennomført et prosjekt som ved hjelp av surveydata beskriver nordmenns atferd når det gjelder pengespill. Dette har sammenheng med at omsetningen på spillemarkedet har økt sterkt i Norge de siste årene. Gitt den målemetoden som ble benyttet, ble andelen problemspillere det siste året anslått til 0,7 %, dvs. 25 000 voksne personer.

To prosjekter er knyttet til tobakksbruk: I det ene vil man beskrive ulike idealtypiske brukertyper av tobakk. I 2004 ble det blant annet fokusert på sosiale ulikheter i slutterater. Det andre prosjektet studerer endringer i sigarettens symbolverdi. Et sentralt funn er at av-og-til røykere og dagligrøykere oppgir ulike grunner for å slutte å røyke og har ulik forståelse av røykingens sosiale funksjon.

3) **Forebygging** omfatter mange ulike tiltak, både på tilbudssiden og etterspørselssiden. Studier av effekter av forebyggende tiltak har gjennom mange år stått sentralt i instituttets forskningsprogram, særlig effekten av rusmiddelpolitiske tiltak. Et prosjekt har studert virkningene på drikkemønsteret og grensehandelen av at det er etablert vinmonopolutsalg i Trysil. Resultatene viste at dette førte til en økning i forbruket av brennevin blant mannlige stordrikkere og en økning av vinforbruket blant kvinnelige høykonsumenter av vin. I et annet prosjekt skal man studere de virkninger den vedtatte etableringen av 70 nye vinmonopolbutikker rundt om i landet vil få.

Forskningsvirksomheten begynte i 2004 å bli betydelig preget av en rekke evalueringsprosjekt knyttet til Regjeringens handlingsplan mot rusmiddelproblemer 2003-5. Det gjelder først og fremst det såkalte Regionprosjektet som skal evaluere hvorvidt ekstra tilførsel av økonomiske forebyggende ressurser fører til nedgang i konsumet av alkohol og rusrelaterte skader og om dette fører til endrede kommunale prioriteringer over tid. Evalueringen av forebyggingsprosjektet "Ansvarlig vertskap" i Bergen ble også slutført. Resultatene viste at prosjektet i noen grad førte til styrket bevissthet omkring problemer med overservering og vold i tilknytning til serveringssteder. Evalueringen av Ansvarlig vertskap i Trondheim har fortsatt med innsamling av data.

Sosial- og helsedirektoratet har gitt SIRUS, i samarbeid HEMIL-senteret, i oppdrag å evaluere den samlede tobakkspreventive virksomheten i perioden 2003-2007. I 2004 har oppmerksomheten vært rettet mot evaluering av ulike sider ved innføring av lovbestemmelsene om røykfrie serveringssteder. En evaluering viste at mediekampanjen som introduserte lovendringen for publikum var relativt vellykket med høy oppmerksomhetsgrad og at myndighetene hadde fått gjennomslag for hovedhensikten med loven. Sosial- og helsedirektoratet har også gitt SIRUS i oppdrag å evaluere alkoholkampanjen "Alvorlig talt" og datainnsamlingen ble gjennomført i 2004.

Det har også pågått en rekke ulike prosjekter om forebygging av tobakksbruk som dels studerer effekten av ulike typer forebyggende intervensjoner, og dels mer generelle sosialpsykologiske prosesser som ligger til grunn for å begynne eller slutte å røyke.

4) Forskning omkring **konsekvenser av rusmiddelbruk** er spesielt fremhevet i instituttets vedtekter og da særlig problemaspektet. Ved siden av at forskning på dette området har stor praktisk interesse, er mange av spørsmålene interessante også på et rent vitenskapelig grunnlag. Mange forskningsoppgaver på dette feltet vil være av biomedisinsk art, men instituttet avgrenser seg til det som er knyttet til det sosialvitenskapelige området.

I et prosjekt er det utført studier av både akutte og kroniske skader, dels på individnivå og dels på befolkningsnivå. Både helsemessige og sosiale skadevirkninger av rusmiddelbruk er studert. I tre

prosjekter studeres dødeligheten blant sprøytenarkomane. Det ene studerer de forhold som har særlig betydning for overdoserisiko, det andre studerer dødeligheten blant sprøytemisbrukere som er kontaktet ved den såkalte "Sprøytebussen" i Oslo, og det tredje studerer dødeligheten i et større utvalg av stoffmisbrukere. To prosjekter med utgangspunkt i data fra en helseundersøkelse i Oslo (HUBRO) skal studere alkoholkonsumets innvirkning på hhv. hjerte-karsykdom og kreft. I flere av de nevnte prosjektene er man avhengig av å få konsesjon og tilgang på ulike dataregistre.

En viktig konsekvens av rusmiddelbruk som er relativt lite belyst empirisk ved SIRUS, er utvikling av avhengighet. Flere prosjekter er startet eller forberedt i 2004. Et prosjekt handler om psykologisk avhengighet og er av både teoretisk og empirisk karakter, mens et annet, som har fått støtte fra NFR med en stipendiat, skal belyse betydningen av regulering av spilleautomatmarkedet for omfanget og problemene blant ungdom. Et tredje prosjekt belyser den såkalte trappetrinnshypotesen, dvs. ideen om at noen rusmidler er inngangsport til tyngre stoffer. I tillegg belyses avhengighetsaspekter i en doktoravhandling som vil bli levert i januar 2005.

5) I årene etter krigen har det foregått en stor utbygging av hjelpeapparatet slik at det i dag finnes mange ulike **behandlingstilbud**. Dette utgjør nå en betydelig sektor også økonomisk. Effektene av behandlingen er imidlertid lite dokumentert og er et vanskelig tema både praktisk, metodisk og etisk. Spørsmålet om hvilken effekt ulike behandlingsformer har i forhold til de økonomiske midler som settes inn er ofte reist fra politisk hold. En omfattende kostnad-nytte-analyse av ulike behandlingstilbud for narkomane har pågått i flere år og en rapport ble publisert i 2003. En seks års etterundersøkelse av disse klientene er under forberedelse. Prosjektet har i tillegg generert problemstillinger av mer grunnleggende karakter som belyses i en doktoravhandling som ferdigstilles i januar 2005.

Et internasjonalt prosjekt i regi av EU studerer opiatavhengige som av ulike grunner faller utenfor de aktuelle behandlingstilbudene, også medikamentassistert behandling, i utvalgte europeiske byer. Forskningsområdet omfatter også en evaluering av "Tiltaksplan for alternativer til rusmiljøene i Oslo sentrum" som evt. også vil omfatte en evaluering av forsøk med sprøyterom i Oslo. Målsettingen for tiltaksplanen er å redusere de synlige miljøene i Oslo sentrum gjennom styrking/etablering av lavterskeltilbud i tillegg til en rekke samarbeidstiltak. I 2004 er det samlet inn data gjennom observasjon og innhenting av statistisk informasjon.

Instituttets forskningsprosjekter er i årsrapporten plassert under ett av fem hovedområder, men ofte er det slik at prosjektene også berører andre hovedområder, noe som vil framgå av den mer detaljerte beskrivelsen av prosjektene i kapittel 5. Prosjektene varierer også betydelig når det gjelder størrelse, f.eks. målt i arbeidsinnsats (antall månedsverk). Antall prosjekter innenfor hvert hovedområde er derfor ikke noe godt mål på ressursbruken på de ulike områdene. F.eks. er antall forskerårsverk benyttet innen området "Behandling og omsorg" langt større enn det beskjedne antall prosjekter kan tyde på.

5.2 DOKUMENTASJON

Forskning er ifølge vedtektene instituttets primæraktivitet, men også dokumentasjon, formidling og faktainformasjon er nevnt som viktige oppgaver. Som ledd i dette skal instituttet bl.a. ha et nasjonalt kompetansebibliotek for rusmiddelspørsmål. To av dokumentasjonsprosjektene er spesielt store og vil bli omtalt særskilt:

5.2.1 EMCDDA – Focal Point funksjonen i Norge

Det europeiske overvåkingssenteret for narkotika og narkotikamisbruk (EMCDDA) ble opprettet i 1993 og er en selvstendig, desentralisert EU-institusjon. Norge ble medlem av senteret fra 2001. Senteret som er plassert i Lisboa, har til oppgave å samle og analysere informasjon og kunnskap om narkotika og narkotikapolitiske spørsmål. Formålet er å sette medlemslandene bedre i stand til å utforme effektive tiltak mot narkotika og narkotikarelaterte problemer innen en nasjonal eller en felles europeisk ramme. Herunder å legge til rette for narkotikapolitiske strategier og tiltak for å redusere etterspørselen etter narkotiske stoffer.

Det er opprettet et informasjonsnettverk (REITOX) som knytter sammen de nå, etter utvidelsen av EU, 26 nasjonale kontaktpunktene i medlemslandene, og muliggjør elektronisk utveksling av data. SIRUS er det norske nasjonale kontaktpunktet. SIRUS er også representert i EMCDDAs vitenskapskomite.

Avtalen med EMCDDA styrer i stor grad den norske innsatsen ved at det er en rekke faste oppgaver en forplikter seg til å gjennomføre.

Det skal samles data og informasjon om narkotikasituasjonen i Norge, og disse opplysningene skal rapporteres til Senteret i form av en årlig nasjonal rapport. Dette er i hovedsak epidemiologiske data og data/informasjon om etterspørselsreducerende tiltak. Medlemslandene forplikter seg til å koordinere et "Early warning system"; et varslingsystem med en umiddelbar rapportering fra medlemslandene om nye stoffer i omløp og endring i misbruksmønstre. Et tredje hovedområde er å bidra med norske prosjekter og programmer til en database over forebyggende og behandlingsrettede tiltak – EDDRA (Exchange on Drug Demand Reduction Action). En fjerde oppgave er å delta aktivt i en harmonisering av fem nøkkelindikatorer for registrering av epidemiologiske data: Etterspørsel etter behandlingstiltak ; narkotikarelaterte dødsfall og dødelighet; estimering av antall stoffmisbrukere; narkotikabruk i befolkningen og data om narkotikarelaterte infeksjonssykdommer,

I tillegg er det fra Senterets side også ønskelig at Norge deltar i enkeltprosjekter og oppgaver på andre områder, men som ikke er direkte avtalefestet. SIRUS har deltatt i møter i REITOX nettverket og i ekspertmøter. Til enkelte møter har SIRUS nominert eksterne fagpersoner.

Arbeidet som følger forpliktelsen som kontaktpunkt er omfattende, og oppgavene byr på til dels store faglige og administrative utfordringer. Rapporteringene har i seg selv vist seg å være meget ressurskrevende, og forutsetter bl.a. et forpliktende samarbeid med eksterne partnere om å påta seg utføring av enkeltoppgaver. Etablering av kontaktnett av sentrale aktører og informanter på rusmiddelfeltet i Norge står sentralt. Den nasjonale rapporten for 2004 med standardiserte tabeller ble levert som avtalt. Se for øvrig omtalen under prosjekt 6.1.

5.2.2 Det nasjonale dokumentasjonssystemet for tiltak for rusmiddelmisbrukere

Hovedhensikten med et nasjonalt dokumentasjonssystem er å samle informasjon om klient-/pasientpopulasjonen i tiltak for rusmiddelmisbrukere, behandlingsforløp og utarbeide en best mulig oversikt over ulike behandlingstiltak. Opprinnelig bestod det av tre elementer, men klientstrømsregisteret, som hadde til hensikt å kartlegge klientstrømmen i og mellom tiltakene, ble avvirket i 2002 p.g.a. lav og synkende dekningsgrad. I dag består derfor systemet av to hoveddeler; klientkartleggingssystemet og nettstedet "rustiltak.no".

Klientkartleggingssystemet

Stiftelsen Bergensklinikkene har driftet klientkartleggingssystemet siden 1997, først på vegne av det tidligere Rusmiddeldirektoratet og fra 2001 på vegne av SIRUS. Klientkartleggingssystemet består av et klientkartleggingsskjema med tilhørende veileder, en nasjonal arbeidsgruppe med medlemmer fra de regionale kompetansesentrene på rusmiddelfeltet og en brukerstøtte i form av regionale brukersamlinger.

Klientkartleggingen skal bidra til å bringe frem systematisert informasjon om klientmassen for å gi tiltaksapparatet, lokale og nasjonale myndigheter, bedre grunnlaget for beslutninger, endringer eller videreføring av tiltak innen behandlingsfeltet. Anslagsvis har 90 % av tiltakene tatt i bruk klientkartleggingsskjemaet.

På bakgrunn av manglende konsesjon fra Datatilsynet forligger data bare på aggregert nivå. Informasjonen som framkommer er derfor begrenset til å beskrive kjønnsfordeling, hvilken region og tiltakstype inntaket er foretatt ved. Registreringssystemet kan så langt ikke skille mellom klienter som i hovedsak har et stoffproblem og klienter som i hovedsak har et alkoholproblem og kan derfor ikke brukes i rapportering til EMCDDA.

Som en konsekvens av rusreformen, har det i 2004 foregått et omfattende utredningsarbeid under ledelse av Sosial- og helsedirektoratet der samordning av pasientinformasjon innenfor spesialisthelsetjenesten har vært utgangspunkt. Helse- og omsorgsdepartementet så vel som Sosial-

og helsedirektoratet tar sikte på at pasientkartleggingen skal innarbeides i Norsk Pasientregister fra 2006 på linje med pasientinformasjon fra spesialisthelsetjenesten innen somatikk og psykisk helsevern. Den konkrete integrasjonen skal videre utredes. Det foreliggende forslag om å gjøre Norsk Pasientregister personentydig forventes avklart i løpet av 2005. Inntil en samordning med Norsk Pasientregister er gjennomført, har SIRUS ansvar for den nasjonale klientkartleggingen. Stiftelsen Bergensklippene har driftet kartleggingssystemet i 2004 som tidligere år.

"rustiltak.no"

Nettstedet "rustiltak.no" består hovedsakelig av en søkbar database med oversikt over alle tiltakene for rusmiddelmisbrukere i Norge. Nettstedet gir både informasjon om karakteristika ved de ulike tiltakene og om driftsavtaler de enkelte fylkeskommuner/helseforetak/kommuner har med ulike tiltak. Internett siden er først og fremst beregnet på ansatte i helse- og sosialsektoren, men er tilgjengelig for den som måtte ønske å benytte seg av databasen.

Databasen er bygget opp av informasjon innhentet fra landets tiltak via spørreskjema. Fremtidig oppdatering av informasjon vil delvis skje ved at SIRUS innhenter informasjon eller at tiltakene selv oppdaterer/redigerer informasjon om eget tiltak direkte på nettstedet. Det vil også være aktuelt å legge inn informasjon innhentet av andre offentlige instanser, for eksempel SSB.

Nettstedet har erstattet den tidligere NIDaR institusjonsdatabasen og databasens tiltakskatalog. SIRUS har i 2004 utgitt en ny tiltakskatalog i papirutgave med en oversikt over tiltak fordelt på fylke.

5.2.3 Monitorering av alkoholforbruk

Til tider har det vært flere ulike anslag på forbruket av uregistrert alkohol (smuglersprit, hjemmeproduisert alkohol, alkohol kjøpt i utlandet og konsumert hjemme, alkohol kjøpt i taksfri handel og konsumert hjemme). Det har i lang tid vært ønske om å etablere rutiner for fortløpende å kunne overvåke forbruket av uregistrert alkohol, og på denne måten komme fram til et offisielt anslag på omfanget av bruken. Prosjektet tar sikte på å etablere rutiner som vil gjøre det mulig å anslå omfanget av uregistrert forbruk av alkohol med halvårlige mellomrom.

Første datainnsamling er gjort i oktober 2004. Skjemaene for datainnhenting vil bli noe omarbeidet i lys av resultatene fra den første intervjurunden.

Sammen med data om registrert alkoholforbruk, vil resultatene bli publisert løpende på vår hjemmeside.

5.2.4 Dokumentasjon av tobakksvaner og –forbruk

SIRUS er av Sosial- og helsedirektoratet gitt i oppdrag å dokumentere utviklingen i tobakksvaner og –forbruk. Den ansvarsutvidelsen som fulgte av overføringen av en gruppe tobakksforskere til SIRUS i 2002, omfattet ikke dokumentasjonsvirksomhet. Dette prosjektet innebærer derfor en kvalitativ utvidelse av virksomheten. Oppdraget er hovedsakelig knyttet til organisering, analyse og rapportering fra de tobakksbruksundersøkelser som Statistisk sentralbyrå (SSB) årlig gjennomfører på oppdrag fra Sosial- og helsedirektoratet. Prosjektet foreslår problemstillinger som skal belyses, utformer ny spørsmål, tilrettelegger for analyse, gjennomfører analyse, rapporterer resultater og bistår direktoratet i henvendelser fra mediene. Med faste tidsintervaller utarbeides og oppdateres en rapport for endringstendenser – 'Tall om tobakk'. En oversiktlig tallpublikasjon utarbeides hvert år fra samme datamateriale og publiseres på nettet. Et arkiv for spørsmål som er stilt i perioden 1973-2004 er etablert, og skal ajourføres. Oppgaver over registrert salg fra Toll- og avgiftsdirektoratet systematiseres. Estimerer størrelsen på de uregistrerte forsyningskilder utarbeides årlig.

Det ble observert en signifikant reduksjon i andel dagligrøykere fra 2002 til 2003. Andel dagligrøykere i alderen 16-74 år gikk ned fra 29 % i 2002 til 26 % i 2003. I aldersgruppen 16-24 år gikk andel dagligrøykere ned fra 28 % i 2002 til 23 % i 2003. Dagligrøykende menn i 2003 var 27 %, andelen kvinner var 25 %. Det ble også observert en økning i andel snusbrukende menn i alderen 16-44 år fra 2002 til 2003, men endringen var ikke signifikant. 21 % brukte snus daglig eller av og til i 2003, mot 17 % i 2002. •

Publikasjonen 'Tall om tobakk 1973-2004' er ferdigstilt, og utgitt av Sosial- og helsedirektoratet. En identisk sekundærutgave er også tilgjengelig i en skriftserie hos SIRUS. Et utkast til arkiv for spørsmål brukt i tobakksbruksundersøkelsene fra 1973 er utarbeidet. Her er alle spørsmål m/svaralternativer fram til 2004 organisert etter tema og respondentgruppe. Brudd i tidsserien er identifisert. Salgsstatistikken for 2004 kan først ferdigstilles når salgsoppgavene fra Toll- og avgiftsdirektoratet er tilgjengelige. Det er stor forsinkelse i datatilfanget fra Toll- og avgiftsdirektoratet.

5.2.5 Annen dokumentasjon

I tillegg til de prosjektene nevnt spesielt ovenfor driver SIRUS også en god del annen dokumentasjonsvirksomhet. En viktig publikasjon er **Rusmidler i Norge**, som kommer årlig. Denne gir oversikt over det meste av den rusmiddelrelaterte statistikk som samles inn i Norge. Annet hvert år er det en hovedutgave med fylldig oversikt over statistikken, og i de mellomliggende år lages spesialnummer knyttet til bestemte temaer, der det i tillegg til statistikken på området blir presentert artikler om temaet. Årets utgave er et spesialnummer som omhandler narkotikabruk og behandling.

Statistikken som publiseres i Rusmidler i Norge presenteres også på instituttets nettsider. I 2005 vil disse statistikkssidene bli erstattet av en ny statistikkdatabase. Databasen vil gjøre statistikken lettere tilgjengelig og kunne tilby utvidet funksjonalitet for brukerne.

Instituttet følger **kommunenes forvaltning av alkoholloven** ved å samle inn data om antall salgs- og skjenkesteder for alkohol, bevillingstyper, skjenketider og lignende. Publiseringen skjer på SIRUS' nettsider.

I 2003 har instituttet i samarbeid med Tyrili Forskning og Utvikling, utgitt en norsk versjon av European Addiction Severity Index (EuropASI) som er en europeisk bearbeidet versjon av femte utgave av the Addiction Severity Index (McLellan et al., 1980, Kokkevi & Hartgers, 1994). EuropASI er et relativt kort og strukturert intervju for å kartlegge ulike aspekter av klientens liv. Intervjuet er laget til bruk for både kliniske og forskningsmessige formål. EuropASI består av en rekrutteringsmodul og en oppfølgingsmodul.

5.3 FORMIDLING

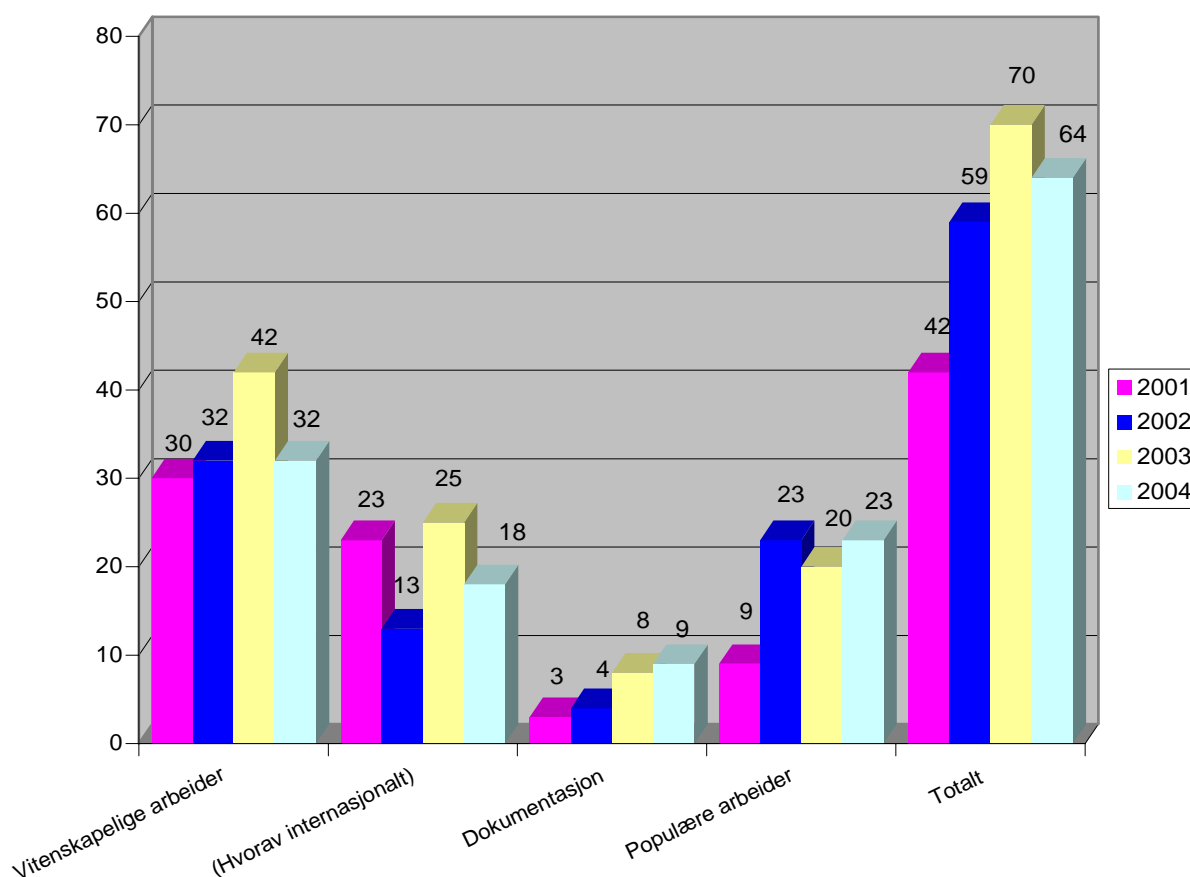
5.3.1 Publikasjoner

Instituttets medarbeidere har i alt publisert 64 arbeider i 2004. Av disse arbeidene er 32 klassifisert som vitenskapelige arbeider. 18 av disse ble publisert i internasjonale tidsskrifter eller bøker. Antall vitenskapelige publikasjoner er noe lavere enn i 2003. Det skyldes bl.a. at vi i 2004 har igangsatt en rekke større evalueringsprosjekter, noe som har krevd mye tid til planlegging og datainnhenting.

9 publikasjoner knytter seg til dokumentasjon, hvorav en bare er publisert på vår nettside. Av disse 9 er 3 periodiske. 23 arbeider er av mer populær karakter.

I serien *SIRUSrapporter* er det publisert 4 arbeider, i serien *SIRUSskrifter* 2 arbeider. Utviklingen fra 2001 til 2004 går frem av følgende figur:

Figur 6 Publisering

Kapittel 7 inneholder en komplett liste over publikasjoner i 2004.

5.3.2 Webside

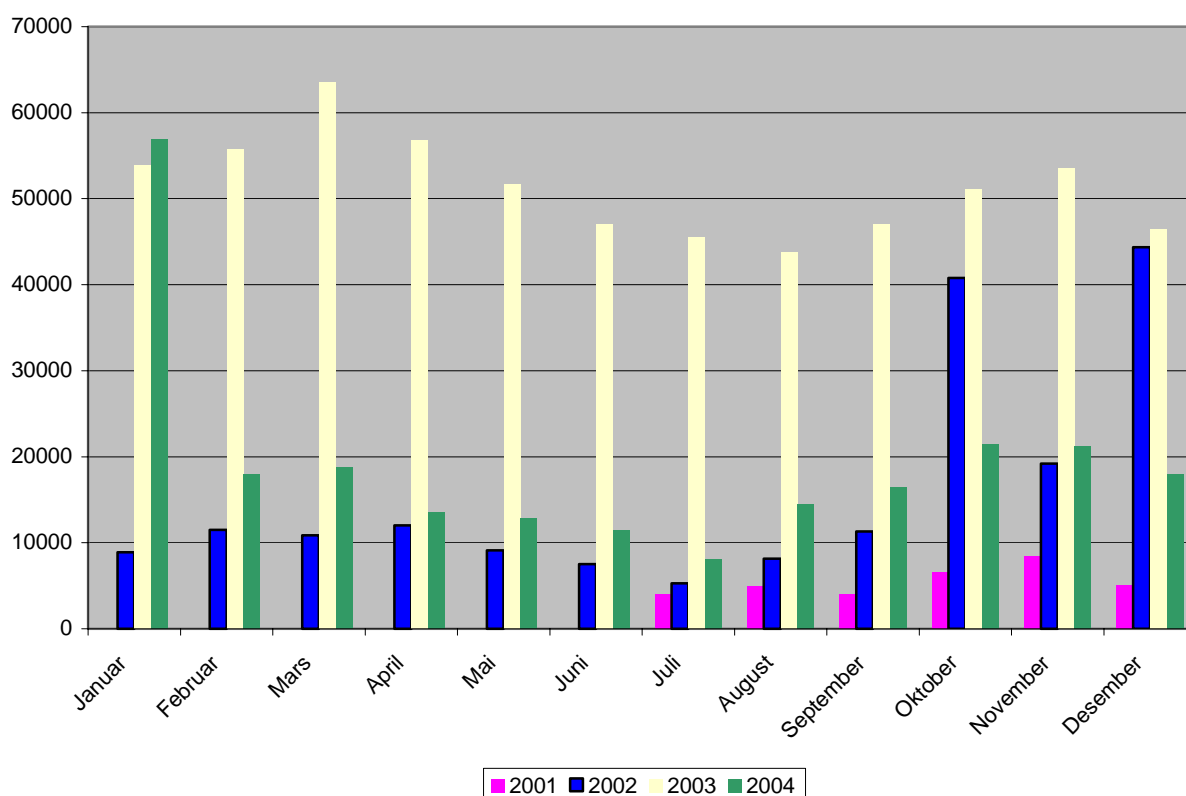
SIRUS driver en egen webside, www.sirus.no, etablert pr.1. juli 2001. Siden er databasebasert og bygget på samme plattform som www.forebygging.no. Primært skal den fungere som en presentasjon av SIRUS og dets virksomhet. Den inneholder bl.a. oversikt over pågående forskningsprosjekter, presentasjon av nye resultater, årsmelding, oppdatert publikasjonsliste og sammendrag av forskningsrapporter og tidsskriftartikler.

Egne publikasjoner er lagt ut i sin helhet. Det gjelder bl.a. "Rusmidler i Norge" og vår rapportserie. Statistikken blir også lagt ut som enkelttabeller. Arbeider publisert andre steder blir så vidt mulig lagt ut også på vår nettside, evt. ved hjelp av lenker.

Siden fungerer i noen grad som en nettportal til andre relevante sider. En viktig slik portalfunksjon er til EMCDDAs sider.

Fra 2002 (første hele driftsår) til 2004 har antall sideoppslag økt fra 188 944 til 231 172. Utviklingen i bruken av www.sirus.no fremgår av figur 7. Det kan se ut som om antall oppslag i løpet av 2004 har stabilisert seg på rundt 20 000 pr måned, etter at det i 2003 var oppe i hele 50 000.

Figur 7 Antall sideoppslag på sirussiden.

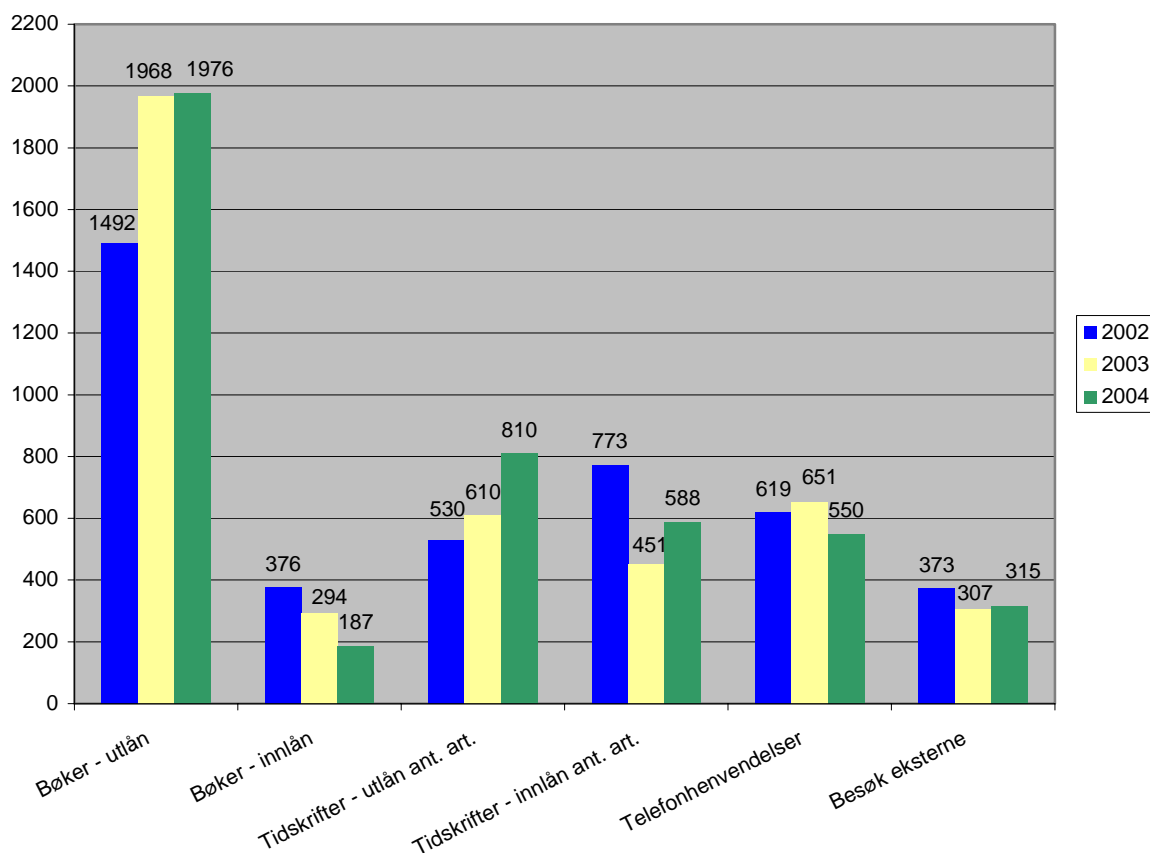

5.3.3 Det nasjonale kompetansebiblioteket

Instituttets bibliotek har status som nasjonalt kompetansebibliotek. Det er et viktig senter for dokumentasjon for alle som i faglig eller organisatorisk sammenheng har behov for kunnskap om rusmiddelfeltet. En sentral brukergruppe er de regionale kompetansesentrene.

Biblioteket har en boksamling på ca. 10.000 bind og abonnerer på ca. 300 tidsskrifter. I tillegg har biblioteket tilgang til en rekke generelle og spesialiserte databaser. Følgende figur viser utviklingen i bruk av biblioteket:

Figur 8 Bruk av biblioteket

Biblioteket har deltatt i Bibsys-samarbeidet siden 1999. Bibsys er et biblioteksystem for norske universitet- og høyskolebibliotek, samt en del mindre fagbibliotek.

Informasjon om biblioteket og tilgang til Bibsysbasene ligger på instituttets hjemmeside www.sirus.no. Biblioteket har dessuten en egen informasjonsbrosjyre som gir en detaljert oversikt over tjenestene. Den kan bestilles på bib@sirus.no. På denne epostadressen mottar biblioteket også henvendelser om bøker, tidsskriftartikler og emnesøk i databaser. Bibliotekets tjenester er gratis for alle.

Biblioteket er medlem av Elisad (European Association for Library and Information Specialists on Alcohol and Other Drugs). Biblioteket bidrar løpende til Elisads emneportal for nettstedet på det europeiske rusmiddelfeltet (www.elisad.uni-bremen.de/) ved å kartlegge norske nettsteder. Emneportalen er et prosjektet som er finansiert av EU.

5.3.4 Media, foredrag og annen formidling

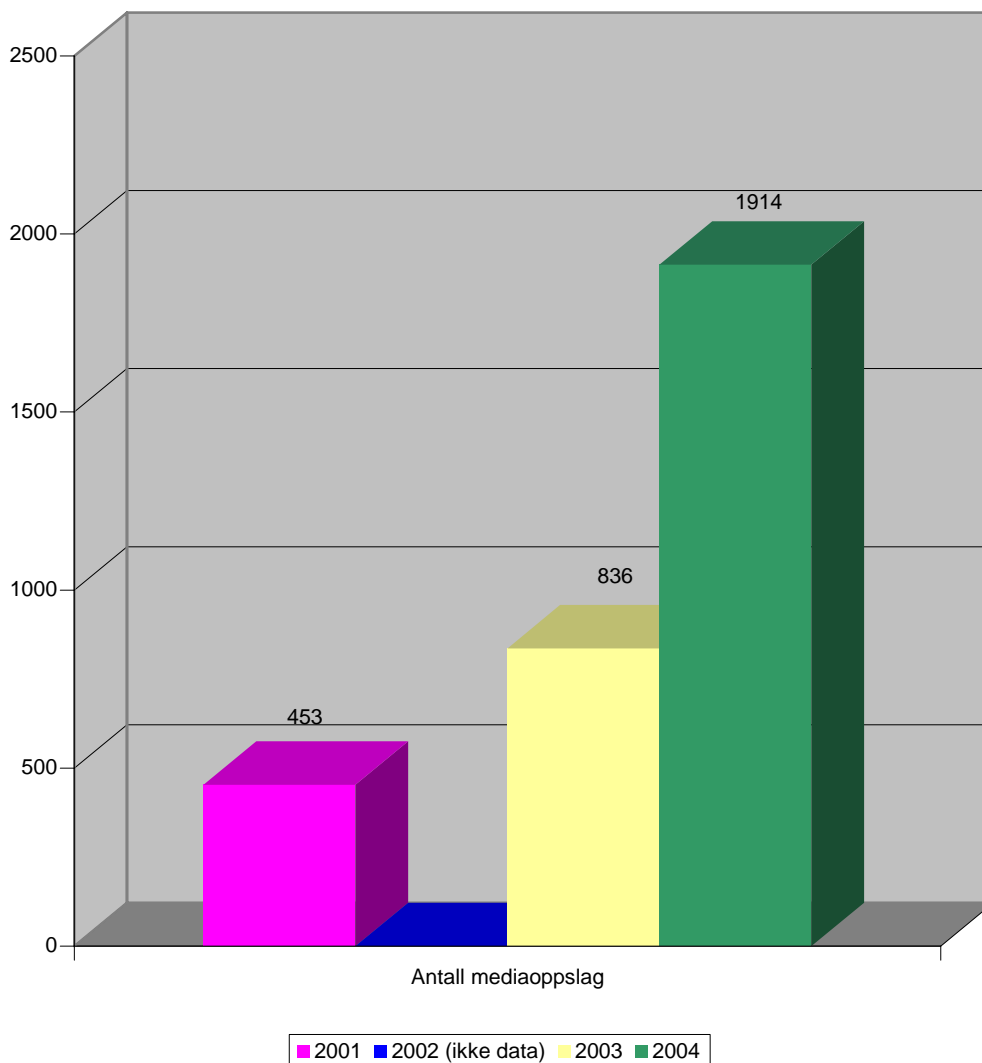
Det drives en utstrakt informasjonsvirksomhet, dels initiert av SIRUS og dels som svar på en pågang utenfra som til tider kan være stor. Fra instituttets side drives informasjonsvirksomheten gjennom forelesninger, foredrag, seminarinnlegg, deltakelse i paneldebatter osv. Dessuten besvarer instituttets ansatte en rekke henvendelser om rusrelaterte spørsmål fra fagpersonell på ulike hold i samfunnet, fra offentlige myndigheter, massemedier, organisasjoner og privatpersoner.

SIRUS har i samarbeid med Rus & Avhengighet arrangert et månedlig seminar om aktuelle emner innen rusfeltet. Målgruppen er forskere, representanter for forvaltningen og andre brukere av kunnskap innen feltet. Seminarrekken har vært meget godt besøkt i 2004.

Media

I media er instituttet nevnt 1 914 ganger i løpet av 2004, ifølge statistikk fra Observer. Det er mer enn en fordobling fra 2003 av antall oppslag, og over en firedobling fra startåret 2001. Dette reflekterer etter instituttets vurdering ikke bare en kvantitativ utvikling, men også en kvalitativ. SIRUS har i 2004 fått bred dekning i riksdekkende media.

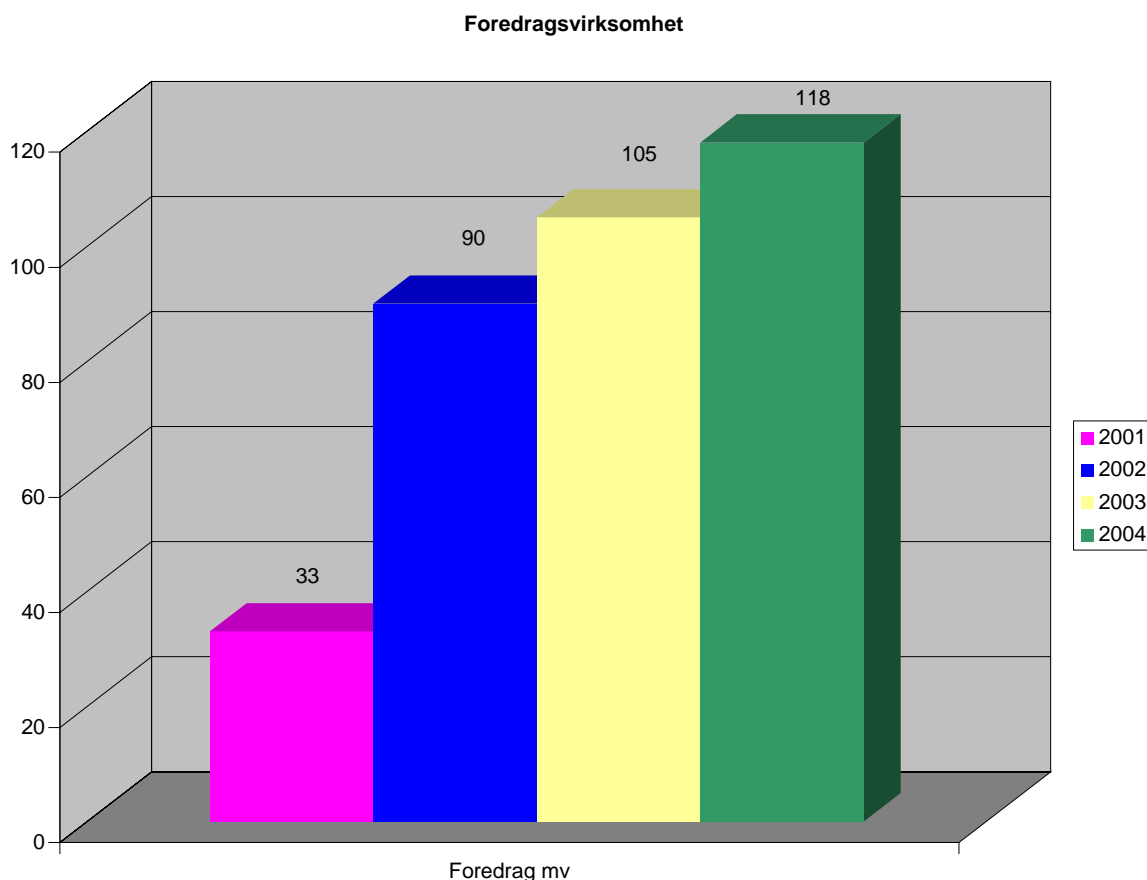
Figur 9 Antall medieoppslag

Foredrag, undervisning mv.

Instituttets medarbeidere driver, i tillegg til publiserte artikler og bøker, en betydelig formidlingsvirksomhet gjennom foredrag i ulike fora, innlegg ("papers") på fagkongresser og lignende. I tillegg bidrar de til undervisningen ved høyere læresteder og i ulike fagopplæringer. Kapittel 8.1 og 8.2 gir en detaljert oversikt over den enkeltes virksomhet på dette feltet. Figur 10 viser den samlede utviklingen i foredragsvirksomheten (inkludert innledninger på fagkongresser):

Figur 10 Foredrag mv

Medarbeidere ved instituttet ga også i 2004 veiledning til studenter som arbeider med avhandlinger innenfor instituttets fagfelt. Dessuten gis det en viss bistand og veiledning til forskere ved andre institutter.

5.4 VIRKSOMHETEN FOR ØVRIG

5.4.1 Utredninger

Instituttet brukes av offentlige organer, særlig Arbeids- og sosialdepartementet, i ulike former for utredningsarbeid. Instituttet har bl.a. ytet bidrag til departementets arbeid med oppfølgingen av regjeringens Handlingsplan mot Rusmiddelproblemer 2003-2005 i form av å framskaffe nødvendige data om rusmiddelsituasjonen. SIRUS bistår videre Helse- og omsorgsdepartementet (v/Sosial- og helsedirektoratet) med en integrering av informasjon om rusmiddelklienter i Norsk Pasientregister.

Jostein Rise har utarbeidet et notat om evaluering av en tobakkskampanje (Rise, J. En evaluering av ungdommers reaksjoner på høstens (2003) kampanje mot tobakksindustrien: tre filmer. Notat til Sosial- og helsedirektoratet).

Karl Erik Lund er medlem av komité nedsatt av Nasjonalt Kunnskapssenter for Helsetjenesten for å gjøre en systematisk utredning av de helsemessige effekter, røyke-modifiserende virkninger og skadereduserende implikasjoner ved bruk av snus. Rapport skal foreligge i løpet av våren 2005.

Knut Brofoss leder en arbeidsgruppe under Kultur- og kirke departementet som skal utarbeide forslag til en presisering av lovforbudet mot pyramidespill og pyramideliknende omsetningsformer.

Medarbeidere gir veiledning til behandlingssenheter i forbindelse med evaluering av virksomhet

5.4.2 Internasjonalt samarbeid utenom EMCDDA

Elin Bye og Ingeborg Rossow deltar i et internasjonalt EU-finansiert prosjekt kalt "Gender, culture and alcohol: a multi-national study" (GENACIS), ledet av Kim Bloomfield, p.t. Universitetet i Esbjerg, Danmark.

Nordisk alkohol & narkotikatidsskrift (tidligere Nordisk Alkohol Tidsskrift) er et forum for nordiske rusmiddelforskere. Tidsskriftet utgis av Forsknings- og utvecklingscentralen för social- och hälsovården (Stakes) i Finland i samarbeid med NAD, og med bidrag fra Nordisk Ministerråd, Vinmonopolet, SIRUS, Folkhälsoinstitutet (S), Alkoholpolitisk Kontaktutvalg, Sundheds-ministeriet (D) og Alko-Bolagen Ab (FIN). *Astrid Skretting* er leder av redaksjonsrådet og *Elin Bye* er redaksjonsassistent

Anne Line Bretteville-Jensen og *Hans Olav Melberg* har hatt et samarbeidsprosjekt med professor Andrew Jones, Department of Economics and related studies, University of York. Prosjektet har hatt som mål å se nærmere på den såkalte "gateway-teorien", dvs. om bruken av noen narkotiske stoffer leder til bruk av andre, og mer farlige, stoffer senere. Arbeidet er presentert på en internasjonal konferanse og det er skrevet en artikkel som er innsendt til et helseøkonomisk tidsskrift. Samarbeidet vil bli videreført i 2005.

I Norden er *Nordiska nämnden för alkohol- og drogforskning* (NAD) det sentrale samarbeidsorganet. NAD har i 2003 avholdt flere konferanser/prosjektmøter med deltakelse fra instituttet. *Sturla Nordlund* (til 20.2) og *Øyvind Horverak* (fra 20.2) var medlem av det vitenskapelige rådet i NAD.

Det organiserte samarbeidet utenfor Norden på alkoholområdet foregår i stor grad gjennom Kettill Bruun Society for Social and Epidemiological Research on Alcohol (KBS), der *Elin Bye* er kasserer. *Sturla Nordlund* er medlem av valgkomiteen.

SIRUS er også medlem av *The International Council on Alcohol and Addictions (ICAA)*, og av *Consortium of European Alcohol Research Centres*. Konsortiet ble etablert i 1997.

Astrid Skretting og *Ann Christin Rognmo Olsen* inngår i en prosjektgruppe i regi av NADs sekretariat, som utarbeider rapport om Narkotikasituasjonen i Norden, de baltiske land og St. Petersburgregionen.

Astrid Skretting og *Elin K. Bye* deltar i det europeiske prosjektet The European School Survey Project on Alcohol and Other Drugs (ESPAD).

Hilgunn Olsen deltar i et prosjekt i regi av NAD om brukerorganisering i Norden og Nederland

Grethe Lauritzen og *Edle Ravndal* deltar i et internasjonalt samarbeid for utvikling og implementering av instrumentene Addiction Severity Index og Adolescent Assessment Dialogue.

Randi Ervik og *Edle Ravndal* deltar i EU-prosjektet: "Management of high risk opiate addicts in Europe" (ROSE-prosjektet, 2002-2004).

Edle Ravndal er medlem European Association for Centers of Clinical Substance Abuse Research (EASAR) som er en europeisk sammenslutning av kliniske forskningsmiljøer på rusfeltet. EASAR arrangerer årlige møter/seminar for sine medlemmer med innlegg fra aktuelle temaer på området.

Edle Ravndal er medlem av Det Vitenskapelige Rådet i Statens institusjonsstyrelse i Sverige som bevilger forskningsmidler til klinisk og epidemiologisk rusforskning i Sverige.

Karl Erik Lund deltar i et nordisk samarbeid om tobakk koordinert ved Centrum for Tobacco Prevention ved Karolinska Institutet ved Universitetet i Stockholm. Samarbeidet gjelder prosjekter vedrørende bruk av snus, prosjekter om evaluering av metoder for røykeavvenning og prosjekter om tobakkintervensjoner fra helsepersonell.

Karl Erik Lund deltar i et samarbeid for å lage vitenskapelig evalueringsdesign for den forestående lovgivningen om røykfrie serveringssteder i England. Cancer Research UK (CRUK).

Sturla Nordlund, Ingeborg Rossow og Ole-Jørgen Skog deltar i et internasjonalt prosjekt om evaluering av endringer av alkoholavgifter i nordiske land, ledet av Robin Room ved SoRAD i Stockholm

Ingeborg Rossow deltar i et internasjonalt komparativt prosjekt om villet egenskade blant ungdom (Child and Adolescent Self-harm in Europe) ledet av Keith Hawton ved Oxford University

Ingeborg Rossow deltar i et internasjonalt prosjekt om alkoholpolitiske endringer i Sverige, ledet av Harold Holder ved Prevention Research Institute i Berkeley, California

Ellen Amundsen deltar i et nordisk samarbeid om prosjekt 2.22 Variasjon i alkoholforbruk med aldring i Finland, Norge og Sverige, med Heli Mustonen STAKES/Finland, Håkan Leifman SoRAD/Sverige

Jostein Rise samarbeider med professor Steve Sutton, University of Cambridge om risikoopplevelse og røyking

Jostein Rise samarbeider med professor Paschal Sheeran, University of Sheffield om utvidelser av teorien om planlagt atferd.

5.4.3 Administrative saker

Etter å ha fått på plass en del grunnleggende personalpolitiske dokumenter i 2002 og 2003 (bl.a. personalreglement, lokal avtale om medbestemmelse/tilpasningsavtale til Hovedavtalen og retningslinjer/kompetansekrav for de ulike forskerstillingene), ble dokumentet "Bruk av stillinger og lønnspolitiske kriterier ved SIRUS" i 1. halvår 2004 drøftet med instituttets tillitsvalgte og deretter vedtatt av styret. Kriteriene som er nedfelt i dokumentet ble lagt til grunn for de administrative kravene ved høstens lokale lønnsforhandlinger, som hadde en totalramme på kr 251.000 – hvorav SIRUS bidro med kr 120.000 av instituttets eget budsjett.

Instituttet har arbeidet videre med arbeidsmiljøspørsmål, bl.a. som en oppfølging av vernerundene ultimo 2003 og 2004 (sistnevnte er dels fulgt opp i 2004, dels under oppfølging etter årsskiftet). Vi har videreført samarbeidet med vår bedriftshelsetjeneste, Oslo HMS-senter, som deltar ved våre vernerunder og som også har gitt instituttet ergonomisk veiledning på gruppe- og individnivå.

Det er utarbeidet et opplegg for miljøledelse ved SIRUS i samsvar med regjeringens satsing på en "Grønn stat", jf. pålegget til alle statlige virksomheter om å innføre miljøledelse innen utgangen av 2005. Opplegget er klart for presentasjon på instituttmøte vinteren 2005.

På økonomisiden er det skjedd en omorganisering i vår regnskapsentral, der de tidligere skattefogdkontorene nå inngår i det nyopprettete Senter for Statlig Økonomistyring (SSØ). SIRUS' regnskapsentral/regionkontor ligger i Stavanger, og vi har etablert et nært samarbeid med våre nye kontaktpersoner i SSØ. Vi har for øvrig fulgt opp rutineene for økonomistyring og –rapportering på en slik måte at vi har skaffet oss bedre grunnlag for en god økonomistyring inn mot slutten av regnskapsåret.

SIRUS benytter det elektroniske journalføringssystemet DocuLive. All inn- og utgående post, samt en del interne dokumenter skannes. I 2003 ble søkemonul installert hos enkelte medarbeidere slik at de nå kan få dokumentene opp på sine skjermer. Hovedbibliotekar Jorunn Moen har funksjon som arkivleder ved instituttet.

5.4.4 Maskiner og utstyr

Dataseksjonen fortsatte i 2004 moderniseringen av arbeidsstasjonene, og 8 stasjonære PCer ble kjøpt inn. I tillegg ble det kjøpt inn 2 bærbare maskiner, som lånes ut til de ansatte ved behov.

Det er kjøpt inn en ny DELL server reservert for arbeidet med nettstedet <http://statistikk.sirus.no>. Data på denne serveren vil bli tilrettelagt ved hjelp av programmet NESSTAR, som også ble anskaffet i 2004.

SIRUS var i en periode mye plaget med såkalt spampost. I dag går all post til området sirus.no via en ekstern server med et egnet spamfilter. Problemet med spampost er nå betydelig redusert.

SIRUS benytter Embassi AS til å drifte vårt datasystem.

Ansvarlig for dataseksjonen har vært Øyvind Horverak.

6 FORSKNINGS- OG DOKUMENTASJONSPROSJEKTER

HOVEDOMRÅDE 1: RUSMIDDELMARKEDET

PROSJEKT 1.1: ALKOHOLPOLITIKK OG ALKOHOLKONSUM I ET EU-PERSPEKTIV

Ansvarlig:	Sturla Nordlund
Medarbeidere:	Øyvind Horverak og Ingeborg Lund
Samarbeidspartnere:	Forskere i de nordiske land og USA
Varighet:	1996-
Finansiering:	SIRUS

Tema: Det overordnede spørsmål i dette prosjektet er: Hvordan påvirkes Norges alkoholpolitikk av den europeiske integrasjonsprosessen, og hvilke konsekvenser vil dette ha for alkoholforbruket og de alkoholrelaterte skadene? Det har vært ønskelig å få en samlet framstilling av den politisk/juridiske prosess som har pågått, og som fortsatt pågår, i EU med tanke på å harmonisere regelverket i de ulike land. Som eksempler på slike prosesser er forhandlingene og domstolsavgjørelsene om alkoholmonopolenes stilling i de nordiske land, virkningene av privatiseringen av grossistmarkedet fra 1.1.96, og våre nabolands forhandlinger om de tollfrie kvotene for privat import, som resulterte i at Danmark, Finland og Sverige måtte akseptere fulle EU-kvoter fra 1.1.2004. Prisutviklingen, og særlig prisdifferensene til våre naboland (spesielt Sverige) vil det være interessant å følge over en lengre periode med tanke på å studere hvordan grensehandelen med alkohol varierer med denne prisdifferensen. Grensehandelen og forbruket av andre typer uregistret alkohol er viktige temaer i den alkoholpolitiske diskusjonen. Dette prosjektet er derfor nært knyttet til flere andre prosjekter, f.eks. prosjektet "Grensehandel med alkohol" (prosjekt 1.2).

Etter hvert som alkoholpolitiske endringer innføres, både her i landet og i våre naboland, påvirkes også opinionen som så i sin tur kan påvirke den alkoholpolitiske utviklingen. Også endringene i opinionen er det derfor av interesse å følge.

En vesentlig side ved prosjektet er selvfølgelig å studere hvordan de endringer som dels er vedtatt, og dels kan ventes å komme, på det politiske plan vil slå ut i endringer i alkoholforbruket. En dokumentasjon av virkningene på alkoholforbruket av endringer i prisnivå og omsetningsformer for alkohol vil kunne få stor betydning for den alkoholpolitiske debatt, både i Norge og internasjonalt, spesielt innen EU.

Status: Det er tidligere publisert 5 rapporter, 4 internasjonale artikler og en engelskspråklig monografi (doktorgradgradsavhandling) fra dette prosjektet, samt at prosjektmedarbeiderne har deltatt i to internasjonale prosjekter om dette temaet som begge resulterte i engelskspråklige bøker. I 2004 ble arbeidet på dette prosjektet trappet ned, bl.a. fordi en av prosjektmedarbeiderne (Ugland) sluttet ved instituttet i 2003. I 2004 ble det presentert et paper ved en internasjonal konferanse. Dette tas det sikte på å publisere.

Resultater: I en rapport vises det hvordan Finland, Norge og Sverige reagerte ulikt da de nasjonale alkoholmonopolssystemene ble satt under press fra EU. På tross av felles alkoholpolitiske tradisjoner valgte de tre landene ulike strategier framfor en felles nordisk i responsen på EUs krav og i de påfølgende forhandlinger. Den manglende enighet mellom de nordiske land kan forklares ved at det nasjonale utgangspunktet for integrasjonsprosessen var forskjellig.

I en annen rapport beskrives og analyseres den sterke økningen i antall aktører i grossistmarkedet det første året etter at monoopolet på import, eksport og engroshandel falt bort. Økningen i antall aktører

har ført til økt merkeutvalg, særlig når det gjelder vin, mens prisene på alkohol ikke endret seg i noen større grad.

Hovedkonklusjonen i boken "European Integration and Nordic Alcohol Policies" som ble publisert høsten 1998, kan oppsummeres med: 1) Deltakelsen i EØS-samarbeidet, og det finske og svenske medlemskapet i EU, har ført til et økt press i alkoholliberal retning. 2) I løpet av de årene som har gått siden EØS-avtalen trådte i kraft, har den fysiske tilgjengeligheten av alkohol økt i Finland, Norge og Sverige, mens alkoholprisene har blitt redusert. 3) Det skjedde ikke betydelige endringer i alkoholkonsumet i løpet av den aktuelle perioden (til 1996), og heller ikke det alkoholrelaterte skadeomfanget hadde økt til da.

Resultater fra NAD-prosjektet ble publisert i en SIFA rapport i 1999 og en artikkel i 2001. Der presenteres sammenlignbare data fra Danmark, Finland, Norge og Sverige om drikkevaner og holdninger til alkoholrelaterte spørsmål. Planen er at denne undersøkelsen skal gjentas om noen år for å se om endringene blir annerledes i EU-landene enn i Norge.

En engelskspråklig bok ("Broken Spirits. Power and Ideas in Nordic Alcohol Control") ble publisert i 2000 med resultater fra det såkalte SNAPS-prosjektet. Boken tar for seg ideene bak, og utviklingen av, de nordiske landenes alkoholpolitikk gjennom hele det 20. århundre, med spesiell vekt på utviklingen de senere år i forbindelse med integrasjonsprosessen i Europa, endringer i markedsstrukturene og endringer i holdningene. Målet er å forstå endringene på dette feltet i lys av mer generelle endringer i samfunnet.

Trygve Uglands doktorgradsavhandling, som ble forsvart i 2002, viser bl.a. at alkoholpolitikken i de nordiske land er mindre unik i dag enn den var i 1990. Dette skyldes endringer i de nordiske land, men også at oppmerksomheten omkring alkoholrelaterte skader har økt i EU.

Grensehandelen, særlig fra Sverige, og forbruket av rusbrus, er også avhengig av vedtak i EU og i ESA. SIRUS har også studert utviklingen på disse områdene (se prosjekt 1.3 og 2.23).

Formidling/publisering i 2004: Resultater er presentert ved en internasjonal konferanse, med tanke på publisering som artikkel.

=====

PROSJEKT 1.3: GRENSEHANDEL MED ALKOHOL

Ansvarlig: Sturla Nordlund
Medarbeidere: Øyvind Horverak, Ingeborg Lund, Anders Bryhni, Ingeborg Rossow og Ole-Jørgen Skog
Samarbeidspartnere: Forskere fra de andre nordiske land
Varighet: 1995-
Finansiering: SIRUS og Sosial- og helsedirektoratet

Tema: Alkoholavgiftene er et viktig alkoholpolitisk virkemiddel, men det har sine begrensninger. Særlig er det avhengig av avgiftsnivået i våre naboland, spesielt Sverige. Grensehandelen tiltar med økende prisforskjell mellom landene, men er også påvirket av endrede kvotebestemmelser for import, og andre faktorer. Slike endringer var drivkreftene bak den store økning man fikk i grensehandelen fra Tyskland til Danmark i slutten av 80- og begynnelsen av 90-årene, noe som resulterte i betydelige reduksjoner i ølavgiftene i Danmark. Tilsvarende førte grensehandel mellom Danmark og Sverige til at Sverige reduserte avgiftene på "starköl" med 39 prosent fra 1.1.1997, og avgiftene på vin 19 prosent fra 1. desember 2001. Fra 1.1.2004 ble fulle EU-kvoter for privat import av alkohol ved reiser gjeldende i de tre nordiske EU-land. Danmark reduserte brennevinsavgiftene med 44 prosent fra 1.10.2003, og Finland gjorde det samme fra 1.3.2004 samtidig som de også reduserte avgiftene på vin og øl. Mye tyder på at Sverige vil redusere sine avgifter i løpet av 2005. Selv om Norge ikke er EU-medlem vil grensehandelen være en faktor som åpenbart også kan påvirke Norges avgiftsnivå. Prosjektet tar sikte på å følge utviklingen av prisene i de ulike land og grensehandelen, samt den alkoholpolitiske dynamikken i denne utviklingen.

Status: På bakgrunn av data fra Vinmonopolet og Systembolaget om omsetningen i de enkelte butikker fra 1990 til 1997, samt prisindekser for vin og brennevin for samme periode, ble det gjort beregninger av endringene i grensehandelen. Resultatene ble publisert i en SIFA rapport i 1999, og en artikkel på engelsk i 2000. Utviklingen er også fulgt ved hjelp av surveydata, og utviklingen fram til 2002 ble presentert i en artikkel i 2003. Det ble i 2004 innhentet nye data om grensehandelen som er klare for analyse. Det er også et nordisk prosjekt om dette temaet under utvikling, og tre forskere fra SIRUS er med i prosjektgruppen.

Resultater: Undersøkelsen basert på Vinmonopolets og Systembolagets omsetningsutvikling i grenseregioner viser at nordmenns grensehandel i Sverige økte i hele perioden fra 1991 til 1997. Resultatene tyder videre på at det særlig er den delen av befolkningen som bor nærmest grensen som reagerer som forventet på endringer i det relative prisforholdet på norsk og svensk alkohol. I tillegg kan det se ut til at grensehandelen med alkohol påvirkes av endringer i prisforholdet på andre varer, bl.a. matvarer.

Surveydata tyder på en særlig sterk økning i nordmenns grensehandel i Sverige fra 1999 til 2002. Flere forhold bidro til dette, særlig nedsettelse av øl- og vinavgiftene i Sverige, at Systembolagbutikkene ble lørdagsåpne igjen fra 1.7.2001, og at vekslingskursen for svenske kroner utviklet seg gunstig for nordmenn, spesielt høsten 2002 da kursen kom under 0,80.

Det ble i 2003, i forbindelse med det såkalte Grensehandelsutvalgets arbeid, også utviklet en modell for en mer løpende estimering av grensehandelen med alkohol, noe som er implementert fra 2004.

Formidling/publisering i 2004: Resultater er presentert ved en internasjonal konferanse, med tanke på publisering som artikkel.

=====

PROSJEKT 1.4: NARKOTIKAMARKEDET I OSLO

Ansvarlig: Anne Line Bretteville-Jensen
Varighet: 1993-
Finansiering: SIRUS

Tema: Formålet med prosjektet er å studere det illegale narkotikamarkedet generelt og heroinmarkedet i Oslo spesielt. En første målsetting har vært å øke kunnskapen om rusmiddelbruken hos den enkelte misbruker, finansiering og betalingsmåter, priser og nyrekruttering og se disse faktorene over tid og eventuelt i forhold til endring i kontrollpolitiske tiltak. Det har skjedd forandringer på selgersiden i markedet og en sterk reduksjon i prisen på heroin. Spørsmål av interesse er bl.a. hvilke virkninger et slikt drastisk prisfall har hatt for bruken av heroin og andre narkotiske stoffer, for kriminalitet, nyrekruttering og "avgang" fra markedet. Det er herunder blitt arbeidet med å estimere priselastisitet for heroin. Økonomiske faktorerers innvirkning på rusmiddelbruken er interessant for bl.a. å vurdere effektiviteten av narkotikapolitiske tiltak.

Data er innhentet ved intervjuing av sprøytemisbrukere, gjennom offentlig statistikk og gjennom skjemaer fylt ut av Narkotikapolitiet i Oslo.

Status: Innsamlete data er blitt registrert og kvalitetssikret. Statistiske analyser av materialet har pågått lenge og flere artikler er publisert fra prosjektet. Intervjuingen er ment å fortsette også i 2005, med 6 måneders mellomrom mot tidlige kvartalsvise intervjuer.

Resultater: De første 2500 intervjuene er brukt til å analysere hvordan aktive heroin- og amfetaminmisbrukere responderer på endringer i økonomiske faktorer. Funnene tyder på at økning i prisene vil redusere forbruket av disse stoffene betraktelig og at en prisendring på amfetamin også vil påvirke forbruket av heroin (og vice versa). Gjennom bruk av pseudopanel-modeller har vi også søkt å ta hensyn til uobserverbar heterogenitet i analysene av pris- og inntektsfølsomhet.

Dataene ble også brukt i en analyse av nye brukstrender i Norge og vi ser at både debutalder for injisering og erfaring med heroinrøyking har endret seg betraktelig over tid.

Formidling/publisering i 2004: Det er holdt flere foredrag om prosjektets temaer. En artikkel er publisert i et internasjonalt økonomisk tidsskrift, en annen er innsendt for vurdering.

=====

PROSJEKT 1.6: METANOLSAKEN OG SPRITSALGET PÅ VINMONOPOLET

Ansvarlig: Øyvind Horverak
Medarbeider: Øyvind Omholt Alver
Varighet: 2003-2005
Finansiering: AS Vinmonopolet og SIRUS

Tema: Sommeren/høsten 2002 ble det oppdaget at det ble omsatt illegal metanolinnholdig sprit i Norge. Vi vil se på om kunnskapen om at noe av den illegale spriten som ble omsatt i Norge inneholdt metanol, fikk konsekvenser for Vinmonopolets salg av brennevin.

Status: Det er i 2004 foretatt en del beregninger for virkningen på Vinmonopolets salg av brennevin på landsbasis.

Resultater: De beregninger som er gjort i 2004 basert på tidsserieanalyse, tyder på at metanolsaken førte til 5 prosent økning i Vinmonopolets salg av brennevin over disk i perioden oktober 2002-mars 2004.

Formidling/publisering i 2004: Resultatene fra tidsserieanalysen er publisert i Øyvind Omholt Alver: Om pris og etterspørsel etter alkohol i Norge, rapport nr. 4/2004, SIRUS.

=====

PROSJEKT 1.7: OM PRIS OG ETTERSPORSEL ETTER ALKOHOL I NORGE

Ansvarlig: Øyvind Horverak
Medarbeider: Øyvind Omholt Alver
Varighet: 2004
Finansiering: SIRUS

Tema: Prosjektet ble initiert fordi SIRUS ønsket en bearbeidet versjon av en hovedoppgave som Alver leverte ved Universitetet i Oslo våren 2004. Prosjektet hadde som mål å gi oppdaterte anslag over pris- og utgiftselastisiteter for salget av øl, vin og brennevin over disk for perioden 1996 til 2004. Pris- og utgiftselastisitetene sier hvordan etterspørselen etter en vare endres ved endringer i prisen på varen og ved endringer i samlet konsumutgift i husholdningene.

Status: Prosjektet er avsluttet.

Resultater: Det er beregnet priselastisiteter på -0,65 for brennevin, -0,54 for sterkvin og -0,68 for øl. For rødvin og hvitvin er det ikke funnet signifikante priselastisiteter, noe som kan skyldes at konsumet av disse varene har vært sterkt stigende i perioden undersøkelsen ser på, slik at andre forhold enn pris forklarer mye av omsetningsendringene. Det er videre beregnet utgiftselastisiteter på 1,81 for brennevin, 1,44 for sterkvin, 1,50 for rødvin, 1,02 for hvitvin og 0,90 for øl. Resultatene viser også at metanolsaken førte til en økning på 5 prosent i omsetningen av brennevin gjennom Vinmonopolutsalg for perioden oktober 2002 til mars 2004.

Formidling/publisering i 2004: SIRUS-rapport nr 4/2004.

=====

HOVEDOMRÅDE 2: RUSMIDDELBRUK OG RUSMIDDELKULTUR

PROSJEKT 2.1: UNGDOM OG RUSMIDLER

Ansvarlig: Astrid Skretting
Medarbeidere: Jann-Henrik Bardal, Anne Line Bretteville-Jensen, Elin K. Bye og Arvid Amundsen
Varighet: 1968-
Finansiering: SIRUS

Tema: Prosjektet tar sikte på å følge utviklingen i ungdoms bruk av tobakk og ulike typer legale og illegale rusmidler, samt holdning til narkotika. Det er foretatt årlige postale spørreskjemaundersøkelser blant ungdom i Oslo i aldersgruppa 15-20 år, fra 1968. Fra 1990 er det foretatt parallelle landsomfattende undersøkelser som også omfatter Oslo. I 1998 og 2002 omfattet undersøkelsen også aldersgruppa 21-30 år. Målsettingen er først og fremst å ha datagrunnlag for å følge utviklingen når det gjelder ungdoms bruk av alkohol og eksperimentering med narkotika.

Status: Arbeidet i 2004 har bestått av den årlige innsamlingen av data i aldersgruppa 15-20 år ved hjelp av postsendte spørreskjema og registrering av innkomne svar, samt analyse av data. Framdriften følger de oppsatte planer.

Resultater: De årlige ungdomsundersøkelsene viser at det i siste halvdel av 1990-tallet har vært en økning i andel unge som oppgir at de noen gang har brukt cannabis. I Oslo har andelen de siste åra vært omkring 25-28%, mens den tilsvarende andelen på landsbasis ligger på omkring 15-18%. Resultatene fra de siste årene kan imidlertid tyde på at økningen vi så på slutten av 1990-tallet/begynnelsen av 2000-tallet har stoppet opp. Undersøkelsene viser også at det ikke lenger er noen økning i akseptering av cannabis slik vi så på slutten av 1990-tallet. På landsbasis har det i de siste år vært omkring 10% som oppgir at de mener hasj burde kunne selges fritt her i landet, mens 10-13% oppgir at de kunne tenke seg å prøve hasj hvis det ikke var fare for å bli arrestert av politiet. De tilsvarende andelenene for Oslo var i 2004 henholdsvis 10% og 14%. Når det gjelder bruken av andre narkotiske stoffer har det i de seinere år vært omkring 3-4% i aldersgruppa 15-20 år på landsbasis og 4-6% i Oslo som oppgir at de har brukt amfetamin noen gang. Andelen som oppgir å ha brukt ecstasy ser ut til å ha stabilisert seg på omkring 2-3% på landsbasis og omkring 3-4% i Oslo.

Videre viser de årlige ungdomsundersøkelsene at det gjennomsnittlige forbruket av alkohol i aldersgruppa 15-20 år var stabilt i første halvdel av 1990-tallet og at det fant sted en relativt stor økning på slutten av 1990-årene. Forbruket ser nå ut til igjen å ha stabilisert seg, men på et høyere nivå enn det vi så tidligere.

Data for aldersgruppa 21-30 år viser naturlig nok at andelen som oppgir å ha brukt de ulike stoffene noen gang, er høyere enn for 15-20 åringer og at det skjedde en klar økning fra 1998 til 2002.

Formidling/publisering i 2004: Resultater fra de årlige ungdomsundersøkelsene er lagt ut på www.sirus.no og er publisert i Rusmidler i Norge. Det er ellers holdt foredrag der resultatene fra undersøkelsene er presentert, samt at de er brukt i undervisning. Resultater er også formidlet til EMCDDA.

PROSJEKT 2.3: EUROPEAN SCHOOL SURVEY PROJECT (ESPAD)

Ansvarlig: Astrid Skretting
Medarbeider: Elin K. Bye

Samarbeidspartnere: Den internasjonale delen av prosjektet foregår i regi av Centralförbundet för alkohol och narkotikaupplysning (CAN) i Sverige med støtte fra Europarådets samarbeidsorgan for narkotikasørsmål, Pompidougruppen og EMCDDA. 35 europeiske land deltok i 2003-undersøkelsen. Norsk Gallup A/S har bistått SIRUS med datainnsamling i Norge.

Varighet: 1994-
Finansiering: SIRUS

Tema: Komparativ europeisk skoleundersøkelse blant 15-16 åringer om bruk av rusmidler.

Status: Det er til nå gjennomført tre datainnsamlinger, 1995, 1999 og 2003. Data er analysert og formidlet til CAN som er ansvarlig for utarbeidelse av den internasjonale rapporten. Det er utarbeidet nasjonale rapporter på bakgrunn av de norske undersøkelsene, den siste i 2003.

Resultater: Undersøkelsen i 2003 viste at omkring 60% av 15-16 åringene oppga at de hadde røykt tobakk minst en gang i sitt liv. Omkring 30% hadde røykt i løpet av de siste 30 dager og 18% hadde drukket alkohol seks ganger eller mer i samme tidsrom. Omkring 9% rapporterte at de hadde brukt cannabis, mens det var omkring 1% som noen gang hadde brukt andre narkotiske stoffer. I underkant av 5% oppga at de hadde sniffet løsemidler.

Formidling/publisering i 2004: Den internasjonale rapporten som omfatter resultater fra de 35 land som inngikk i undersøkelsen i 2003 ble publisert i desember 2004. Sammendraget fra den internasjonale rapporten er lagt ut på www.sirus.no.

PROSJEKT 2.4: DEN VOKSNE BEFOLKNINGS DRIKKEVANER

Ansvarlig: Sturla Nordlund
Medarbeider: Øyvind Horverak, Elin K. Bye, Ståle Østhus
Varighet: 2004 -
Finansiering: SIRUS og Vinmonopolet

Tema: Prosjektet er en videreføring av de landsomfattende intervjuundersøkelser som tidligere er foretatt i 1956, 1962, 1966, 1968, 1973, 1979, 1985, 1991, 1994 og 1999. Disse undersøkelsene er ment å gi datagrunnlag for belysning av en rekke forskjellige problemstillinger, noe de også er brukt til, og vil kunne brukes til i framtiden. En hovedproblemstilling for prosjektet er å skaffe kunnskaper om norske alkoholvaner og holdninger som den offisielle alkoholstatistikken, eller andre data, ikke kan gi. Siden 1985 er det også samlet inn data om enkelte andre stoffer som f.eks. tobakk, sovetabletter, beroligende midler og hasj/marihuana, og fra 1994 også om amfetamin, kokain og heroin. Mye av de samme typer data er innhentet ved en ny undersøkelse i 2004 som ved de tidligere, slik at lange tids-serier oppnås. I tillegg er det i hver undersøkelse tatt inn spørsmål som kan belyse aktuelle temaer eller som er av betydning for spesielle prosjekter. Disse vil ikke nødvendigvis bli gjentatt for å få tidsserier. I 2004 ble et landsrepresentativt utvalg på 3047 personer i alderen 15 år og over intervjuet.

Status: Datainnsamlingen ble foretatt høsten 2004 av MMI. Data ble oversendt til oss ved juletid 2004, og kvalitetssikring og korreksjoner er påbegynt. Datamaterialet utgjør en ressurs for alle forskerne ved instituttet. Det er brukt, og vil bli brukt, i mange av instituttets prosjekter og publikasjoner. Det brukes også til å besvare mange av de henvendelser instituttet får fra andre forskere, fra media, politikere, organisasjoner og privatpersoner.

Resultater: Resultater fra den siste undersøkelsen finnes foreløpig ikke. Det er i det hele tatt vanskelig å referere enkeltresultater fra en så "bredspektret" undersøkelse. Dataene vil bli brukt i mange sammenhenger og enkelte resultater basert på dette datamaterialet vil etter hvert bli omtalt under andre prosjekter. Det kan likevel nevnes at dataene fra tidligere undersøkelser viser at 1990-årene var en periode med økende alkoholforbruk, og da først og fremst av alkohol fra registrerte kilder. Det uregistrerte forbruket synes totalt sett ikke å ha økt særlig i den perioden, men fordelingen på lovlige og ulovlige kilder forandret seg: En større andel av det uregistrerte ble skaffet fra lovlige

kilder, dvs. særlig tax-free import, grensehandel og hjemmeproduksjon av vin, og en mindre andel er ulovlige varer som hjemmebrent og smuglersprit.

Formidling/publisering i 2004: Publisering med utgangspunkt i data fra tidligere undersøkelser i denne serien er referert under andre prosjekter. Også mange foredrag og svar på henvendelser utenfra er basert på data fra dette prosjektet.

=====

PROSJEKT 2.7: NARKOTIKASITUASJONEN I KOMMUNENE

Ansvarlig: Marte K. Ødegård Lund
Medarbeidere: Kristin Buvik, Robert Lalla, Ann Christin R. Olsen
Varighet: 1992-
Finansiering: SIRUS

Tema: Etter anmodning fra Sosialdepartementet utarbeidet SIFA i 1990 en betenkning om et opplegg for et løpende registreringssystem angående narkotikasituasjonen i kommunene. Et av forslagene som ble fremsatt – og som fikk tilslutning av departementet – var å innhente informasjon på årlig basis om narkotikasituasjonen i kommunene. På grunnlag av et rapportskjema er det for årene fra og med 1992 til og med 2000 innhentet opplysninger fra politiet og helse- og sosialvesenet i 46 kommuner. I rapportskjemaet gis det et anslag over antallet brukere av narkotiske stoffer i kommunen, hvorvidt det er registrert noen økning i antall brukere, endringer i tilgangen på stoffer og prioriteringen av narkotikarettet arbeid i etaten i løpet av året.

Status: Skjemaet ble revidert i 2004 og sendt ut i ny form til alle 434 kommuner. Dessuten ble skjemaet sendt til alle politistasjoner og lensmannskontorer som dekker landets kommuner. Også i 2004 ble et skjema sendt til utekontakter i de kommuner hvor disse finnes.

Resultater:

Svarprosenten er som før høy. For sosial- og helseetatene ligger den for 2003 på 90 %, for politiet på 93 %. Narkotikamisbruk ser også i 2004 ut til å angå alle kommunene. Nesten alle respondenter rapporterer at kommunen har brukere av en eller flere stofftyper. Undersøkelsen gir svar på spørsmål om totalomfanget av misbruket, ulike aldersgruppers bruk av narkotiske stoffer, inntaksmåter, narkotikarelaterte dødsfall, priser og en vurdering av forandringen i kommunen. Dessuten innhentes informasjon om kommunenes organisering av rusmiddelarbeidet og en problemvurdering.

Formidling/publisering i 2004: Ingen, men planlagt for 2005.

=====

PROSJEKT 2.8: DRIKKEMØNSTRE OG FAMILIE SOM REGULERENDE FAKTOR I ULIKE DRIKKEKULTURER, - KOMPARATIVE STUDIER AV DATA FRA QUEBEC OG NORGE

Ansvarlig: Ingeborg Rossow
Samarbeidspartner: Andreè Demers, University of Montreal, Quebec
Varighet: 1998-2004
Finansiering: SIRUS og University of Montreal,

Tema: Hensikten er å studere familiens betydning for sosialiseringen av drikkevaner i to kulturer (Norge og Quebec) med omtrent samme gjennomsnittskonsum, men med svært ulike normer for alkoholbruk.

Status: Prosjektet baserer seg på sekundæranalyser av helseundersøkelsene i Quebec og Norge. En artikkel er i manus, og analyser for ytterligere en artikkel er ferdige. Prosjektet har vært forskjøvet i tid pga. mye arbeidsbelastning på andre prosjekter og er nå avsluttet.

Formidling/publisering i 2004: Det har ikke vært publisert noe fra dette prosjektet i år.

=====

PROSJEKT 2.9: HVEM DRIKKER HVA, NÅR – OG TIL HVA?

Ansvarlig: Øyvind Horverak
Medarbeider: Elin K. Bye
Samarbeidspartner: Statens institutt for forbruksforskning - SIFO
Varighet: 1999-2005
Finansiering: SIRUS, Vinmonopolet

Tema: På grunnlag av data som var samlet inn av Statens institutt for forbruksforskning – SIFO – i 1998 og SIFA i 1973-1999, vil vi se på drikkevanene i ulike sosiale grupper, og om materialet gir støtte til den stadige mer vanlige påstand om at kontinentale drikkevaner er i ferd med å bre seg i Norge. Det ble i 2003 vedtatt å utvide undersøkelsen til også å omfatte de data SIRUS vil hente inn ved den landsomfattende intervjuundersøkelsen i 2004.

Status: Et utkast til forskningsrapport foreligger på grunnlag av SIFAs data fra 1973-1999 og SIFOs data. Det er skrevet et utkast til en artikkel på engelsk på grunnlag av de samme data. På grunn av vedtaket om å utvide datagrunnlaget til også å omfatte 2004, vil publisering først finne sted i 2005.

Resultater: Resultatene på grunnlag av dataene for 1973-1999 viser at med unntak av at en stadig større del av befolkningen drikker alkohol, at vin utgjør en stadig større del av norske menn og kvinners alkoholforbruk, og at brennevinsforbruket har gått betydelig ned, har det bare skjedd mindre endringer i det norske drikkemønsteret.

Formidling/publisering i 2004: Ingen.

=====

PROSJEKT 2.10: VINJOURNALISTIKK – MARKEDSFØRING ELLER FORBRUKERVEILEDNING?

Ansvarlig: Øyvind Horverak
Varighet: 1999-2003
Finansiering: SIRUS

Tema: Vinmonopolet lanserer nye vinmerker 6 ganger i året, og ved hver lansering "anmeldes" vinene i de største avisene i Norge. Vi vil se om anmeldelsene gir grunnlag for å kunne si at noen viner er bedre kjøp enn andre, eller om de ulike anmelderne har sine egne smaks-, pris-, og leverandørprofiler. Vi vil også se på hvordan anmeldelsene påvirker salget av de ulike merkene.

Status: Det er skrevet en artikkel på engelsk som er sendt inn til et amerikansk tidsskrift.

Resultater: Vinanmeldelsene kan ha til dels betydelig virkning på salget av et vinmerke, og medvirker til å avgjøre om en vin forblir i Vinmonopolets sortiment eller ikke. Vinanmelderne er til dels nokså uenige i sine bedømmelser av de ulike vinmerkene.

Formidling/publisering i 2004: Ingen.

=====

PROSJEKT 2.11: ALKOHOLKONSUM BLANT 1. GENERASJONS NORDMENN MED ULIK ETNISK/RELIGIØS BAKGRUNN

Ansvarlig: Ellen J. Amundsen
Medarbeider: Ingeborg Rossow
Samarbeidspartner: Nasjonalt Folkehelseinstitutt v/Svetlana Skurtveit
Varighet: 2000-2005
Finansiering: SIRUS, data delvis finansiert av Statens helseundersøkelser/Folkehelseinstituttet

Tema: Om og i hvilken grad 1. generasjons norsk ungdom (2. generasjon innvandrerungdom) tilpasser seg en norsk "drikkekultur", og om det eventuelt også skjer en tilpasning av drikkevaner blant ungdom med norsk familiebakgrunn i miljøer med stort innslag av ungdom med annen etnisk/religiøs bakgrunn hos foreldrene. Det benyttes data fra Ung-HUBRO, ungdomsdelen av Helseundersøkelsen i Oslo 2000/2001.

Status: Innsendt artikkel til internasjonalt tidsskrift er revidert og returnert. Arbeidet med SIRUSrapport avsluttes i 2005.

Resultater: Ungdom med innvandrerbakgrunn fra land med tørr alkoholkultur rapporterer om en tilpasning til norske alkoholvaner. Det vil ta varierende tid, avhengig av landbakgrunn, om eller når ungdom med slik bakgrunn når et "norsk" nivå. Ungdom med norsk bakgrunn rapporterer om lavere hyppighet av alkoholbruk og å være full i områder med en stor andel ungdom med muslimsk bakgrunn. Dette gjelder selv når man tar hensyn til forskjeller i alkoholbruk for ulike sosioøkonomisk status målt ved foreldreinntekt, samt for andre bakgrunnsvariable.

Formidling/publisering i 2004: Artikkel innsendt til internasjonalt tidsskrift.

=====

PROSJEKT 2.14: BRUK AV NARKOTIKA I NORSKE FENGLER OG SONINGS VIRKNING PÅ NARKOTIKAMISBRUK OG MISBRUKERKARRIERE

Ansvarlig: Einar Ødegård
Samarbeidspartnere: Kristen Ringdal, Institutt for sosiologi og statsvitenskap, UiTr og Serge Brocy, Centre International de criminologie comparée, Univ. i Montreal
Varighet: 1997-2006
Finansiering: SIRUS

Tema: Prosjektets siktemål er for det første å undersøke graden og omfanget av rusmisbruksproblemer knyttet til fangepopulasjonen. For det andre, ønsker vi å analysere effekten fengselsstraff har på bruk av rusmidler.

Status: En artikkel er til vurdering i tidsskrift. Det arbeides med en artikkel nummer to.

Resultater: Mentale problemer og tidligere bruk av alkohol (før innsettelsen) er blitt beskrevet på bakgrunn av datamaterialet. Likeså blir omfanget av narkotikamisbruk beskrevet og andelen tunge misbrukere estimert.

Formidling/publisering i 2004: Ingen.

=====

PROSJEKT 2.18: SPILLEATFERD OG SPILLEAVHENGIGHET I NORGE

Ansvarlig: Ingeborg Lund

Medarbeider: Sturla Nordlund, Ingeborg Rossow
Varighet: 2001-2005
Finansiering: Lotteritilsynet/Sirus

Tema: Omsetningen på spillemarkedet i Norge har økt meget sterkt de siste 10 år, og det er grunn til å tro at dette har gitt seg utslag i at langt flere har fått problemer av ulik art i forbindelse med sin spilling. En viss andel vil også, ut fra spesielle internasjonale kriterier, kunne sies å være spilleavhengige. Den mest sentrale problemstilling i dette prosjektet er å estimere denne andelen. Vi har imidlertid også ønsket å kartlegge "normalbefolkningens" spilleatferd, finne hvordan atferden er fordelt i befolkningen, hvordan innsats og tap er fordelt, osv. Av spesiell interesse er det å få vite litt om spilleadferd og -problemer blant ungdom, og vi inngikk derfor et samarbeid med NOVA som har tatt med en del spørsmål om dette emnet i sin ungdomsundersøkelse som ble gjennomført i februar 2002. En annen gruppe som sies å drive mye med pengespill er de kriminelle. Vi har derfor også fått med noen få spørsmål om dette temaet i en undersøkelse som ble gjort i fengslene i desember 2002 (se prosjekt 2.14).

Status: Høsten 2002 ble det er innhentet data fra et representativt utvalg på, i utgangspunktet, 10 000 personer i alderen 15-74 år fra hele landet. Svarprosenten ble 55, og en ferdig rapport ble publisert i juni 2003. Også analysene av data fra NOVAs ungdomsundersøkelse er ferdig og en rapport ble publisert i februar 2003. I 2004 har det blitt gjort videre analyser av datamaterialet, og resultater fra 2002-undersøkelsen har blitt presentert internasjonalt.

Resultater: Undersøkelsen viser at pengespill er svært utbredt i Norge. Over 80% av den voksne befolkning deltok i pengespill i 2002, mens 41% deltok så ofte som en gang i uka. Andelen dagligspillere utgjorde likevel kun 1,4% av spillerne. Blant normalspillere var lotterier, og særlig Lotto, den mest utbredte spilltypen.

Ut fra den målemetoden vi har brukt (NODS) hadde 0,7 ($\pm 0,2$)% av vårt utvalg hatt pengespillproblemer eller -patologi i løpet av det siste året, mens 1,4 ($\pm 0,3$)% hadde eller hadde hatt problemer eller patologi noen gang i løpet av livet. Overført til befolkningen utgjør dette ca 49 000 personer over livstiden, og 24 500 personer siste 12 måneder. Problemspill var mer utbredt blant menn, personer under 25 år, og personer med annen etnisk bakgrunn, enn blant kvinner, personer over 25 år og personer født i Norge. Den mest utbredte spilltypen blant problemspillere var pengeautomater. De 0,7% av utvalget som hadde nåværende problemer oppga utgifter til pengespill som tilsvarte 13% av det som totalt ble brukt på spill. Problem- og patologiske spillere var også vesentlig mer optimistiske i forhold til vintersjanser, hadde startet med pengespill vesentlig tidligere og langt oftere hatt en tidlig gevinst enn andre. I tillegg oppga de oftere at pengespill hadde gjort dem nervøse eller urolige, at de savnet andre menneskers selskap, at de hadde foreldre eller andre familiemedlemmer med pengespillproblemer, og at de hadde dårlig helse.

Blant menn som satt i fengsel i desember 2002 hadde over 11% tegn på spilleproblemer, mens andelen blant kvinner var i underkant av 5%. I likhet med befolkningen for øvrig var det større problemer blant unge enn blant eldre.

Studien av ungdom viste at det blant 13-19 åringer var nærmere tre av fire som hadde satset penger på pengespill i løpet av siste år, flertallet av disse spilte mindre enn et par ganger per måned. Den tiendedelen av ungdom som spilte mest, sto for mer enn halvparten av alt pengespill blant ungdom. Spill på gevinstautomater var det mest utbredte spillet og sto for en tredjedel av det totale omfanget. Til tross for 18-års aldersgrense var spill på automater like utbredt blant ungdom under 18 år som blant dem over 18, og nærmere en av fem tenåringer spilte på gevinstautomater en gang i uka eller oftere. I alt 3,2 % av tenåringene ble, etter strenge kriterier, vurdert å ha pengespillproblemer. I denne gruppen var et stort flertall gutter. Ungdom med venner som spilte ofte på automater, ungdom i lavinntektsfamilier, og ungdom med problematferd var overrepresentert blant problemspillerne.

Formidling/publisering i 2004: En artikkel er sendt til et internasjonalt tidsskrift. Resultater fra undersøkelsen er presentert ved en internasjonal konferanse.

=====

PROSJEKT 2.19: BEREGNING AV OMFANG AV NARKOTIKAMISBRUK OVER TID

Ansvarlig: Ellen J. Amundsen
Medarbeidere: Einar Ødegård, Astrid Skretting og Anne Line Bretteville-Jensen
Samarbeidspartnere:
Varighet: 2002-
Finansiering: SIRUS

Tema: Beregne omfang (prevalens) av narkotikamisbruk over tid gjennom utvikling av et modellverktøy som beskriver rekruttering til, varighet av og opphør av slikt misbruk. Arbeidet skal bidra til å kartlegge hvilke observasjoner som best vil redusere usikkerheten i beregning av omfang. Grunnlag for rapportering til EMCDDA om omfang av alvorlig narkotikamisbruk.

Status: Det ble arbeidet videre med "multipel indikator metode" (MIM), en anerkjent EMCDDA metode, for å kunne estimere omfang av (problematisk) narkotikabruk ved hjelp av en rekke indikatorer for geografisk spredning av narkotikamisbruk. I 2004 er det spesielt lagt vekt på å se på data fra Folkehelseinstituttet om prøver av rusmidler i veitrafikk. Fra Kommuneundersøkelsene om narkotikabruk i 2002 og 2003 (SIRUS) er det hentet ut data om narkotikamisbruk og sprøytemisbruk. Beregning av prevalens (omfang) av sprøytemisbruk er gjennomført, basert både på kommuneundersøkelsen alene og hvor denne gir et bidrag til MIM. Det er laget en enkel pilotvariant av en statistisk modell for endring i narkotikamisbruk over tid. Det er vurdert å benytte utvalgte sett av behandlingsdata for å beregne innsidens av sprøytemisbruk/heroinmisbruk over tid. I en anerkjent metode trengs imidlertid årlige løpende studier som kan skille ut personer som kommer inn i behandling for første gang og dette har vi foreløpig ikke i Norge.

Resultater: Forslag til 2 nye måter å rapportere prevalens av sprøytemisbruk.

Formidling/publisering i 2004: Vedlegg i EMCDDA-rapport om MIM. Bidrag rapport fra Kommuneundersøkelsene 2002/2003. Resultater fra MIM og Kommuneundersøkelsene ble presentert som foredrag ved det 15. ESSD møte i Munchen og ved ekspertmøte for indikatoren "problem drug use" ved EMCDDA.

PROSJEKT 2.20: IDEALTYPISKE BRUKERTYPER AV TOBAKK

Ansvarlig: Karl Erik Lund
Medarbeidere: Marianne Lund og Jostein Rise
Varighet: 2001-
Finansiering: SIRUS

Tema: Uforstyrret av medisinske motforestillinger ble masseutbredelsen av tobakksbruk etablert i løpet av første halvpart av forrige århundre. I et diffusjonsperspektiv var tidligadoptørene av røyking det mannlige, velsituerte, urbane borgerskap. Røyking signaliserte lenge høy status, konnoterte modernitet og kunne utøves på de fleste menneskelige fellesarenaer. Når røykingen begynte å avta i løpet av 1960-årene var det igjen de samme karakteristika som preget tidligadoptørene. Etter fire tiår med helseinformasjon røyker fortsatt 1,2 millioner nordmenn årlig 7000 tonn tobakk for ca 10 mrd. kroner. Likevel har det foregått formidable endringer både i produktpreferanse og i den sosiodemografiske sammensetningen av brukerne. Fire forbruksperioder kan karakteriseres ved produktdominans. Kronologisk har dette vært bruk av tyggetobakk (snus og skrå), piperøyking, rullerøyking og røyking av fabrikkframstilte sigaretter. I forhold til mønsteret for utbredelse i 1960-årene er tobakksbruk delvis marginalisert, feminisert, ruralisert og sosialt deklassert.

Brukerkategorier kan opprettes både etter bruksfrekvens (for eksempel daglig røykere v/s av og til-røykere) og i henhold til produktet som anvendes. Prosjektet tar sikte på å dokumentere sosiale,

kulturelle, økonomiske og demografiske kjennetegn ved ulike brukergrupper. Herunder undersøke om det eksisterer holdnings- og kunnskapsdifferanser mellom brukergruppene, samt eventuelle forskjeller i risikopersepsjon. Resultatene fra prosjektet vil, sammen med teorier i helsekommunikasjon, være verdifulle for valg av budskapsform og budskapskanal i det tiltaksrettede arbeidet.

Status: Spørreskjema for den landsrepresentative undersøkelsen om tobakksvaner i befolkningen for 2004 ble laget. Datafilen fra tilsvarende undersøkelse i 2003 ble standardisert til felles format, og slått sammen med filene for den øvrige tidsrekken av røykevaneundersøkelser. Trendanalyser ble foretatt og rapporteringer avgitt.

Resultater: I 2004 ble det utført analyser for å belyse sosiale gradienter i røykestatus, forbruksintensitet, produktpreferanser, debutalder, slutteaktivitet, holdninger til passiv røyking og kunnskap om helseisiko. Datagrunnlaget var svar fra i alt 5125 personer over 24 år avgitt i perioden 1998-2002. Lavere sosioøkonomiske lag var kraftig overrepresentert blant røykerne. Røykere i lavere sosiale lag hadde i tillegg høyere røykeintensitet, forbrukte oftere de farligste tobakksproduktene, hadde lavere gjennomsnittlig debutalder og større aksept for passiv røyking, færre hadde regler for å begrense røyking hjemme, og de var oftere feilinformert om helsefarene ved de ulike tobakkstypene. Sluttraten økte med stigende sosial status, og var høyere blant personer i parforhold. Effekten av sosial status var større for kvinner enn for menn. Sosial status hadde en bivariat effekt på manglende interesse for røykeslutt, framtidig røykeidentitet og manglende kjennskap til hjelpetiltak, men effekten falt bort ved kontroll for tobakkspreferanse og forbruksintensitet. Flere forhold kan belyse den lave sluttfrekvensen i lavere sosioøkonomiske lag. De er i større grad omgitt av røykepositive normer i nærmiljøet og har samtidig sterkere lokal enn kosmopolitisk verdiforankring. Den stadig sterkere samfunnsnormen om røykfrihet er en trussel om frihetsberøvelse og fortsatt røyking kan være et uttrykk for psykologisk reaktans. Svak fremtidsorientering, følelse av å ha liten kontroll på livet, stress og depresjon er forhold som predikerer liten slutteiver, og som samtidig er funnet å være mest utbredt i lavere sosioøkonomiske lag. Det samme gjelder høy nikotinavhengighet.

Den sosiale gradienten i utbredelsen av røyking representerer en stor utfordring i målsetningen om å redusere framtidig ulikhet i helsestatus i befolkningen. Det er behov for å målrette intervensjoner mot lavere sosiale lag, men kunnskapsgrunlaget for å utvikle slike tiltak er svakt.

Publisering/formidling i 2004: To vitenskapelige artikler trykket i 2004. To artikler er akseptert for trykking i vitenskapelig tidsskrift. Mange foredrag og populærvitenskapelig formidling gjennom intervjuer i eter- og printmedia.

=====

PROSJEKT 2.21: ENDRINGER I DET SOSIOKULTURELLE KLIMA FOR BRUK AV TOBAKK - HVA SIGNALISERER SIGARETTEN?

Ansvarlig: Karl Erik Lund
Medarbeidere: Janne Scheffels, Marianne Lund og Jostein Rise
Samarbeidspartnere: Webjørn S Espeland, NRK's kultureddaksjon (delprosjekt I), Willy Pedersen, Inst. for sosiologi, UiO, Kirsten Costain Schou, HEMIL (delprosjekt II)
Varighet: 2001-
Finansiering: Sosial- og helsedirektoratet, Forskningsrådet og SIRUS
Tema: Prosjektets overordnede mål er å betrakte røyking som en type sosial distinksjonsmarkør og undersøke sigarettens ulike symbolverdier i tid og rom (ulike kulturer).

Delprosjekt I: Vi skal dokumentere endringer i de informasjonsmessige, kulturelle og sosiale rammevilkår for røyking med henblikk på å forstå årsakene til masseutbredelsen av røyking på 1960-tallet (75% menn i 40-50 årene røykte). I et underprosjekt er avisenes dekning av tobakk som et helseanliggende studert.

Delprosjekt II: 4000 ungdommer har svart på et spørreskjema om sigarettenes symbolske og meningsbærende sider. I tillegg gjennomføres intervjuer av ca 20-25 ungdommer fra ulike sosiale miljøer. Et eksisterende intervjumateriale fra Den Norske Kreftforening vil bli vurdert inkludert i analysegrunnlaget. Hovedmålet med prosjektet er å studere ungdoms forståelse av hvilken mening og funksjon røyking har i dag. Vi ønsker å studere oppfatninger om og holdninger til røyking, og å forsøke å få en innsikt i de sosiale og kulturelle faktorene som understøtter disse. Røyking er en type livsstilsatferd som i stor grad handler om å bekrefte identitet og tilhørighet, vi ønsker å studere prosessene som ligger bak dette. En tilleggsproblemstilling er ungdoms forståelse og håndtering av nikotinavhengighet.

Status: Delprosjekt I: Rapportering om det samfunnsmessige grunnlaget for allmennhetens oppfatning av røyking i 1950- og 1960-årene er ferdig.

Delprosjekt II: Analyse- og rapportering fra det kvantitative materialet er i slutfasen. Datainnsamling kvalitativt materiale er ferdig. Analyse pågår.

Resultater: Generasjoner født i tidsrommet 1925-1935 hadde sin formative ungdomstid plassert inn i en historisk epoke hvor myndighetene hadde gitt tobakk status som et nødvendighetsgode og politikere deltok i tobakksreklamen. Røyking var en majoritetsatferd blant menn og var en allment akseptert norm i de fleste sosiale kontekster – bl.a. utøvd av et flertall av mannlige leger, samt kjente toppidrettsfolk. Legene - kanskje som følge av et klart råd fra sitt tidsskrift - var nesten fraværende som informatører om helseeffekter ved tobakksbruk. Statlige kampanjer kom først i 1970-årene. Anti-tobakks propaganda ble i stor utstrekning drevet av aktører uten særlig troverdighet, og denne ble i tillegg uthult gjennom intensivt reklameaktivitet som satte befolkningen i krysspress. Det samfunnsmessige tobakksklima i 1950- og tidlig i 1960-årene forsynte allmennheten med en referanseramme for røyking hvor forståelsen av risiko sannsynligvis har vært meget dårlig.

Delprosjekt II: Det kvantitative materialet viser tydelige sosiale skillelinjer mellom de ungdommene som røyker daglig og de som røyker av og til. En langt større andel av dagligrøykerne (57%) går på yrkesfaglig studieretning sammenlignet med 35% av av og til-røykerne. Dobbelte så stor andel av og til-røykere som dagligrøykere sier at de har planer om å ta høyere utdanning. Av og til-røykerne kjennetegnes også - i motsetning til dagligrøykerne og på linje med ikke-røykerne - av et kulturkonsum karakterisert av høy kulturell kapital og identifikasjon med ungdomsgrupper preget av organisert fritid, mestring og prestasjon. Av og til-røykere og dagligrøykere oppgir ulike grunner til å røyke, har ulik forståelse av røykingens sosiale funksjon og av egen mestringsevne mht. røykeslutt.

Formidling/publisering i 2004: En programserie er laget i samarbeid med Kulturredaksjonen i NRK og ble sendt i radioens kanal P2 sommeren 2004. Programmene ble siden utgitt på CD. Mange foredrag. Artikkel fra delprosjekt II er sendt vitenskapelig tidsskrift.

=====

PROSJEKT 2.22: VARIASJON I ALKOHOLFORBRUK MED ALDRING I FINLAND, NORGE OG SVERIGE

Ansvarlig:	Ellen J. Amundsen
Medarbeider:	Einar Ødegård
Samarbeidspartnere:	Heli Mustonen, STAKES/Finland og Håkan Leifman, SoRAD/Sverige
Varighet:	2002-2006
Finansiering	SIRUS for den norske del

Tema: Studere hvordan alkoholkonsumet endres med aldring ved hjelp av en kohorttilnærming. Alderskohorter følges gjennom tverrsnittsstudier over ca. 30 år, trolig 1970-2000, og man skal prøve å skille ut periode- og kohorteffekter fra aldringseffekter.

Status: De første analyser ble gjennomført på norske data fra 1962-1999 for variabelen 'Ikke drukket alkohol siste 12 måneder'. Finske data ble mottatt høsten 2004 og tilsvarende analyser gjennomført. Det er uklart om det er tilstrekkelige tidsserier med svenske data. Prosjektet er forsinket.

Resultater: Ingen

Formidling/publisering i 2003: Ingen.

=====

PROSJEKT 2.23: UVIKLINGEN I FORBRUKET AV "RUSBRUS"

Ansvarlig: Sturla Nordlund
Medarbeidere: Øyvind Horverak, Astrid Skretting, Elin Bye
Varighet: 2003 -
Finansiering: SIRUS

Tema: Såkalt "rusbrus" kom på markedet i Norge i 1995. Dette var mange forskjellige typer produkter, alt fra gjærede fruktdrikker og maltbaserte drikker til utblandet sprit. To merker ble i begynnelsen solgt i vanlige butikker, men nokså snart ble alle typer "rusbrus" bare tillatt solgt i Vinmonopolets butikker og på skjenkesteder. Undersøkelser tyder på en viss popularitet i ungdomsmiljøer, særlig blant jenter, men salget var beskjedent fram til 31.12.2002. EFTAs overvåkingsorgan, ESA, anla i desember 2000 sak mot Norge med krav om likebehandling av øl og andre drikkevarer som inneholder mellom 2,50 og 4,75 volumprosent alkohol. I mars 2002 avsa EFTA-domstolen en dom som innebar at det, fra 1.1.2003, ble lov å selge rusbrus med styrke opp til 4,75 prosent i alle dagligvarebutikker med bevilling for ølsalg. Vi ønsker å følge utviklingen i dette salget og beskrive bruksmønstrene.

Status: Analysene er basert på data fra mange kilder. Bryggerforeningen, i samarbeid med Vin- og brennevinsimportørenes forening, publiserer en månedlig statistikk for rusbrussalget. I tillegg vil utviklingen bli fulgt gjennom ulike survey-data. Det er allerede siden 1997 innhentet data om rusbrus i de årlige ungdomsundersøkelsene. I tillegg ble ESPAD-undersøkelsen gjentatt i 2003 med spørsmål om bruk av rusbrus (se prosjekt 2.3). Et spørsmål om rusbrus er også tatt med i MMIs "Barn- og Ungdomsundersøkelse" i 2003 og 2004. Også de to siste (1999 og 2004) undersøkelsene av drikkevanene i den voksne befolkningen, dvs. i alderen 15 år og over (se prosjekt 2.4), har hatt med spørsmål om forbruket av rusbrus.

Resultater: Etter at salg av rusbrus ble lovlig fra vanlige dagligvarebutikker med bevilling for ølsalg fra 1.1.2003, økte salget kraftig. Det var i 2003 omtrent tre ganger høyere enn i 2002, men utgjorde fremdeles bare ca. 3-4 % av det totale registrerte forbruket regnet i ren alkohol. I 2004 sank salget vesentlig.

Formidling/publisering i 2004: Resultater er presentert på en internasjonal konferanse, med tanke på publisering som artikkel.

=====

PROSJEKT 2.24: RØYKEADFERD OG AKKULTURASJON BLANT UNGDOM I OSLO

Ansvarlig: Ellen J. Amundsen
Medarbeider: Silje Skalle
Varighet: 2004-2005
Finansiering: SIRUS, data delvis finansiert av Statens helseundersøkelser/
 Folkehelseinstituttet

Tema: Studier av endringer i livsstils og forbruksvaner (kosthold, alkohol mv.) ved immigrasjon til land med andre vaner viser at det som hovedregel foregår en tilpasning over tid. Vi ønsker å studere hvordan røykevaner etableres blant ungdom med innvandrere og norsk familiebakgrunn i multikulturelle miljøer.

Status: Silje Skalle arbeider med en artikkel som del av sin doktorgrad. Det arbeides med en SIRUS-rapport om røyking og alkoholbruk blant ungdom i Oslo.

Resultater: Ingen

Formidling/publisering i 2004: Ingen

=====

PROSJEKT 2.25: RESTAURANTKULTUR I OSLO

Ansvarlig: Ingeborg Lund
Medarbeider: Karl Erik Lund, Inger Synnøve Moan
Samarbeidspartner: Börje Olsson, Jukka Törrönen, Hildigunnur Olafsdottir
Varighet: 2003-2005
Finansiering: SIRUS

Tema: I forhold til antall innbyggere har Norge et høyt antall serveringssteder, og det kan se ut til at en stadig større andel av alkoholkonsumet skjer ute på serveringssteder. Dette gjelder ikke minst for "unge voksne" som befinner seg i en fase av livet da de framtidige drikkemønstre er i ferd med å etableres.

Den samme tendens kan finnes igjen også i Finland, Island og Sverige, mens situasjonen i Danmark er annerledes. Formålet med prosjektet er å studere nærmere restaurantenes betydning i utviklingen av alkohol- og røykekulturen, samt de alkohol- og røykepolitiske implikasjonene av restaurantenes økte betydning. Temaer som ønskes belyst er restaurantgjesters drikke- og røykevaner og oppfatninger om alkohol og røyking og serveringsstedenes rolle, serveringssteder som sosiokulturelt rom der drikke- og røykemønstre og kultur skapes og kontroll av alkoholserving og røyking på restauranter. Når det gjelder røykevaner er det av spesiell interesse å se nærmere på utviklingen før og etter innføringen av røykeforbud på utesteder fra 1. juni 2004.

Status: En del deltakere har blitt rekruttert, intervjuet og har skrevet dagbok. Datainnsamling fortsetter i 2005.

Resultater: Ingen

Formidling/publisering i 2004: Ingen

=====

PROSJEKT 2.26: USER PARTICIPATION IN THE NORDIC COUNTRIES AND THE NETHERLANDS

Ansvarlig: Hilgunn Olsen
Samarbeidspartnere: Astrid B. Willersrud (MAR Oslo), Taru Kekoni (University of Tampere), Jørgen Anker (Roskilde University), Jessica Palm (SORAD), Tuukka Tammi (STAKES), Björn Johnson (Arbetslivsinstitutet Malmö), Leili Laanemets (Högskolan Malmö), Dolf Tops (Högskolan Malmö)
Varighet: 2004-2005
Finansiering: NAD/SIRUS

Tema: Brukerorganisasjoner på narkotikafeltet og deres funksjon. I hvilken grad kan brukerorganisasjonene sies å ha innflytelse på ulike narkotikapolitiske spørsmål? Hvorfor har de evt. liten eller ingen innflytelse?

Status: Arbeidsgruppa ble opprettet i 2004, med deltakere fra Norge, Sverige, Finland og Danmark. Det er skrevet landsrapporter fra alle de involverte landene, som skal danne grunnlag for mer spesialiserte kapitler. I tillegg skriver flere av deltakerne separate kapitler hvor konkrete eksempler på

brukerinnflytelse diskuteres, samt diskursanalyser av hvordan "brukerne" oppfattes og hvordan de oppfatter seg selv.

Resultater: Ingen

Formidling/publisering i 2004: Ingen.

=====

PROSJEKT 2.27 NYE TIDER, NYE TRENDER – OG NYE GREP? UNGDOM OG RUS I ET NYTT ÅRTUSEN

Ansvarlig: Hilde Pape
Medarbeidere: Elisabet E. Storvoll, Ingeborg Rossow
Samarbeidspartnere: Silje N. Fekjær (Universitetet i Oslo)
Varighet: 2003-2006
Finansiering: Norges forskningsråd

Tema: Prosjektets siktemål er framskaffe forebyggingsrelevant kunnskap knyttet til temaet 'ungdom og rus' og å få økt innsikt i ulike rusmidlers demografiske og sosiokulturelle nedslagsfelt. Fokus er blant annet rettet mot alkoholens tilgjengelighet for mindreårig ungdom, majoritetsmisforståelser knyttet til illegal rusmiddelbruk og mot den såkalte normaliseringshypotesen (som postulerer at illegale rusmidler har slått an blant vanlig, velfungerende ungdom). Prosjektet bygger på data fra store survey-undersøkelser av den generelle ungdomsbefolkningen, primært "Ung i Norge 2002".

Status: Det er ingen avvik fra framdriftsplanene. I tillegg til to artikler som ble trykket i 2004, ble ytterligere to artikler akseptert for publisering (og kommer på trykk i 2005). Arbeidet med en femte publikasjon er påbegynt.

Resultater: I strid med rådende forestillinger, fant vi ingen holdepunkter for at illegale rusmidler har slått an blant vanlige, unge mennesker. Særlig ecstasy-brukere framsto som en belastet gruppe, blant annet med hensyn til psykiske problemer samt involvering i kriminell aktivitet og annen antisosial atferd. Sammenliknet med dem som holdt seg helt unna de illegale rusmidlene, kom også hasjbrukere ugunstig ut. Analyser fra et annet materiale viste at tenåringer hadde en sterk tendens til å overestimere bruken av illegale rusmidler i sitt eget alderssegment. Misforholdet mellom faktisk og antatt bruk var størst når det gjaldt tyngre stoffer. Ungdom som hadde brukt stoff selv, eller som hadde venner som var å finne i brukernes rekke, var mer tilbøyelige til å overestimere enn ungdom ellers.

Formidling/publisering i 2004: To artikler fra prosjektet ble publisert i 2004 – en norsk og en internasjonal. Resultatene er også formidlet på flere konferanser og fagseminarer.

=====

HOVEDOMRÅDE 3: FOREBYGGENDE TILTAK

PROSJEKT 3.2: VIRKNINGER PÅ DRIKKEMØNSTER OG GRENSEHANDEL AV ETABLERING AV VINMONOPOLBUTIKK I TRYSIL

Ansvarlig: Øyvind Horverak
Varighet: 1998-2004
Finansiering: AS Vinmonopolet

Tema: I 1999 ble det etablert en vinmonopolbutikk i Trysil. Vi ønsker å se om etablering av vinmonopol i Trysil fører til endringer i drikkemønsteret i kommunen, og om etableringen påvirker grensehandelen i regionen.

Status: I 2004 har det blitt skrevet en rapport, og prosjektet er avsluttet.

Resultater: Etableringen av Vinmonopolet i Trysil førte til at Vinmonopolet økte sine markedsandeler for salg av vin og brennevin. Videre førte det nye polutsalget til en økning i forbruket av brennevin blant menn som drakk relativt mye brennevin, og til en økning i forbruket av vin blant kvinner som drakk relativt mye vin. For de som drakk relativt lite alkohol fikk etableringen av Vinmonopolet ingen merkbare følger. Etableringen fikk også små eller ingen følger for ungdom i aldersgruppen 16-17 år.

Formidling/publisering i 2004: Øyvind Horverak: Da Vinmonopolet kom til Trysil. En evaluering. Rapport nr. 3/2004, SIRUS.

=====

PROSJEKT 3.3: VIRKNINGENE PÅ ALKOHOLFORBRUK OG DRIKKEMØNSTER VED ETABLERING AV 70 NYE VINMONOPOLBUTIKKER

Ansvarlig: Øyvind Horverak
Varighet: 1999-2005
Finansiering: AS Vinmonopolet

Tema: I perioden 1999-2004 er det åpnet 82 nye vinmonopolbutikker i Norge. I samme tidsrom er det innført selvbetjening i 144 av Vinmonopolets i alt 196 butikker. Prosjektet ser på hvilke følger dette har fått for drikkemønster, alkoholforbruk og alkoholomsetning både i landet som helhet, og i de regioner som fikk nye butikker.

Status: Innsamlingen av data har fortsatt, og i 2004 er det gjennomført en landsomfattende intervjustudie av den norske befolkningen. Den vil, sammen med en tilsvarende studie i 1999, utgjøre hovedgrunnlaget for studien.

Resultater: Ingen.

Formidling/publisering i 2004: Ingen.

=====

PROSJEKT 3.8: HOLDNINGER TIL OG BRUK AV RUSMIDLER BLANT GRUNNSKOLEELEVER

Ansvarlig: Edle Ravndal

Medarbeider: Elin K. Bye, Arne Schanche-Andresen, Rusmideletatens
Kompetansesenter
Varighet: 2001-2005
Finansiering: SIRUS og Rusmideletatens Kompetansesenter, Oslo kommune

Tema: I forbindelse med oppstartingen av Olweus' mobbeprogram i 23 Osloskoler, ønsket vi å sette i gang en evaluering av grunnskoleelevers (7.-9. klassetrinn) holdninger til og bruk av ulike rusmidler (inkludert tobakk). "Olweus-programmet" er ikke lagt opp med spesielt siktemål på å endre holdninger til og bruk av rusmidler. Olweus og medarbeidere hevder likevel at en positiv sideeffekt synes å ha vært at rusmiddelbruken har blitt betydelig redusert (ca. 35%). Fordi "Olweus-programmet" gjennom metodisk holdbar evaluering har vist seg å ha en god forbyggende effekt i forhold til mobbing, ønsker vi å måle eventuelle positive sideeffekter i forhold til holdninger til og bruk av rusmidler. Fire "eksperimentskoler" og to "kontrollskoler" deltar i undersøkelsen.

Status: Data fra den tredje spørreskjemarunden er kodet og analysert og tilbakemeldinger er gjort til den enkelte skole. I desember 2004 vil spørreskjemaene sendes ut for fjerde gang til de seks skolene. Dataene sendes inn og bearbeides i løpet av første halvår 2005.

Resultater: Ingen.

Formidling/publisering i 2004: Formidling av resultatene fra tredje datainnsamling til de enkelte skoler.

PROSJEKT 3.9: RØYKING BLANT NORSKE 9. OG 10. KLASSINGER

Ansvarlig: Jostein Rise
Medarbeidere: Silje Skalle, Inger Synnøve Moan og Karl Erik Lund
Varighet: 2000-2004
Finansiering: Norges forskningsråd, Sosial- og helsedirektoratet og Den Norske Kreftforening

Tema: Ungdomsundersøkelsen fra 2000 viste at andelen dagligrøykere blant ungdomsskoleelever i Norge er økende på alle alderstrinn, både blant gutter og jenter sammenlignet med en tilsvarende undersøkelse i 1995. Dette prosjektet skal blant annet forsøke å få innsikt i hvorfor dette skjer og hva som kan gjøres for å stanse utviklingen. Mer spesifikt har prosjektet tre formål. For det første å skape innsikt i prosessene som styrer ulike typer av røykebeslutninger blant norske 9. klassinger. Til dette formål er ulike teoretiske modeller anvendt. Blant annet er teorien om planlagt atferd utvidet med begreper fra identitetsteori og prototype-villighetsmodellen for at den skal gi en bedre forståelse av underliggende prosesser. En annen tankegang er at røykere og ikke-røykere har stereotypiske oppfatninger av hverandre og at det er med å skape de sosiale bildene av røykere og ikke-røykere og at de sosiale bildene i sin tur påvirker de unges handlinger. For det andre å studere effekten av VærRøykFri, et landsomfattende forebyggende program som er implementert i om lag halvparten av alle ungdomsskoler i Norge. Vekten er lagt på å studere de mellomliggende sosial kognitive prosessene, dvs. det som foregår mellom intervensjonen og en eventuell atferdsendring. For det tredje skal prosjektet (som er longitudinelt) belyse endringer i røykeatferd og underliggende sosial kognitive prosesser.

Undersøkelsen er longitudinell og ble gjennomført ved hjelp av spørreskjema til 816 ungdomsskoler i november 2000 og november 2001. En elev fra hver 9. klasse ble trukket ut og det utgjorde ca. 2500 elever på begge tidspunkt. Svarprosenten var 85% i 2000 og 82% i 2001. Ved hjelp av kodesystem er det mulig å identifisere de enkelte elevene slik at analysene kan foregå både på individ- og aggregatnivå. Fordi ca. halvparten av klassene har deltatt i VærRøykFri (VRF) og resten ikke har deltatt, er undersøkelsen et naturlig eksperiment med en gruppe som er eksponert for VRF og en kontrollgruppe som ikke er eksponert og muliggjør en sammenligning av de to gruppene på sentrale variable.

Resultater: Studier av sosiale bilder og røyking viser at det er mulig å identifisere flere dimensjoner og at vurderingen av disse varierer om en er daglig-, av-og-til-røyker eller ikke-røyker. De sosiale

bildene endrer seg også over tid for eksempel avhengig av om en begynner å røyke. En artikkel viste at de som deltok i VRF i mindre grad begynte å røyke i løpet av neste året enn de som ikke deltok. Andre faktorer som bidro til at man ikke begynte å røyke var: opplevelse av kontroll, røyking blant andre familiemedlemmer, drikking av alkohol og opplevd røykepress. En annen artikkel viste at ungdommer som hadde lagt konkrete planer om hvordan de skulle redusere røykingen, lyktes i større grad med dette enn dem som ikke hadde lagt slike planer. En sterk identitet som røyker reduserte derimot sjansene for å lykkes.

Status: Utskriving av internasjonale artikler har fortsatt. Det arbeides med to doktorgrader i prosjektet.

Formidling/publisering i 2004: Stipendiatene har formidlet resultatene i Sosial- og helsedirektoratet og Den Norske Kreftforening.

=====

PROSJEKT 3.10: INTENSJON OM Å SLUTTE Å RØYKE

Ansvarlig: Jostein Rise
Medarbeidere: Inger Synnøve Moan og Silje Skalle
Samarbeidspartner: Professor Paschal Sheeran, Univ. of Sheffield
Varighet: 2000-2004
Finansiering: SIRUS og Psykologisk institutt, UiO

Tema: Teorien om planlagt atferd (TPB) er en teori som har stor utbredelse når det gjelder å forklare ulike former for helseatferd. Den bygger på en ide om at folk på en systematisk måte bearbeider informasjon om en atferd før de beslutter å involvere seg i den. Dette gjelder i særlig grad nye atferdsformer, eksempelvis endring av atferd. Teorien antar at folk bruker tre typer av informasjonskilder som grunnlag for sine beslutninger: hvilken nytte atferden har (holdninger), hva andre betydningsfulle mener (subjektive normer), og om en tror en klarer å gjennomføre prosjektet (opplevd kontroll). Flere empiriske undersøkelser har vist at teorien ikke gir en tilstrekkelig forklaring på mange former på atferd, først og fremst fordi tidligere atferd predikerer intensjon om å utføre atferden utover komponentene i teorien. I tillegg har det vist seg at subjektive normer (dvs. sosial påvirkning) vanligvis er en svakere prediktor for intensjon enn holdninger og normer, og at dette kan skyldes at subjektiv norm ikke fanger opp den reelle sosiale påvirkning som folk er utsatt for. I dette prosjektet ønsker vi å belyse empirisk disse to svakhetene ved teorien ved å inkludere ideer og begreper fra tre teoretiske retninger. Identitetsteori forsøker blant annet å knytte selvet til den sosiale struktur. Den postulerer at vi anvender sosiodemografiske kjennetegn, sosiale roller og sosiale kategorier når vi besvarer spørsmålet "hvem er jeg?" og at denne type selvforståelse/beskrivelse tas i betraktning når vi handler. Sosial identitetsteori postulerer at det å slutte å røyke er en intergruppeprosess i den forstand at det ikke bare handler om å endre atferd, men også et skifte i gruppeidentitet (fra røyker til ikke-røyker) og at beslutningen om å slutte å røyke derfor vil avhenge av hvor sterkt en identifiserer seg med gruppen av røykere. Et tredje aspekt er at teorien neglisjerer affektive prosesser og prosjektet vil derfor belyse betydningen av ulike affektive prosesser til å predikere intensjoner om å slutte å røyke.

En annen svakhet ved TPB er at den antar at motivasjon er tilstrekkelig for å utføre en handling, dvs. den berører ikke hvilke selvreguleringsprosesser som er nødvendige for å omsette intensjon til handling. Dette ønsker prosjektet å belyse.

Hensikten med prosjektet er tredelt. For det første å belyse empirisk om begreper fra de skisserte teoriene gir en bedre forklaring på intensjoner om å slutte å røyke enn teorien om planlagt atferd alene. Dernest å studere selvbegrepenes validitet (diskriminerende og divergerende). For det tredje å belyse om ulike selvreguleringsstrategier er i stand til å bygge bro over gapet mellom intensjon og handling. Fra et anvendt perspektiv vil resultatene kunne gi bedre innsikt i hvorfor noen lykkes bedre enn andre i å slutte å røyke.

Det er planlagt fire datainnsamlinger ved hjelp av selvadministrerte spørreskjema (surveyundersøkelse) blant studenter ved UiO (ca. 200 respondenter i hver datainnsamling).

Prosjektet gjennomføres som en del av prosjektgrupper ved Psykologisk Institutt og psykologistudenter foretar datainnsamlingen.

Status: To datainnsamlinger er gjennomført i 2003 og en meta-analyse er innsendt for publisering, men ble refusert i *Social Psychology Quarterly*. Vi må inkludere to nye sammenhenger i analysen og inkludere flere studier. Analysene er ferdige og revisjonen av artikkelen er påbegynt. Skrivning av to andre internasjonale artikler pågår og er snart slutført. En psykologistudent skrev hovedoppgave på prosjektet.

Resultater: Resultatene viser at TPB gir en suboptimal forklaring av intensjon om å slutte å røyke og at utvidelsesbegrepene som utprøves i dette prosjektet forbedrer innsikten i slutteprosessen betraktelig. Dette gjelder særlig moralsk norm, gruppeidentitet og affektive holdninger. Det mest interessante resultatet er at slutteintensjoner kan studeres som en konflikt mellom grupper, dvs. røykere vs. ikke-røykere.

Formidling/publisering i 2004: En presentasjon på internasjonal konferanse. Flere artikler snart klar for innsendelse. En hovedoppgave skrevet.

=====

PROSJEKT 3.12: RISIKOOPPLEVELSE OG RØYKING

Ansvarlig:	Jostein Rise
Medarbeider:	Karl Erik Lund
Samarbeidspartnere:	Professor Steve Sutton, University of Cambridge
Varighet:	2001-2005
Finansiering:	SIRUS

Tema: I forbindelse med de forestående rettssakene som er anlagt mot tobakksindustrien ønsker Statens tobakksskaderåd (STR) en belysning av i hvor stor grad helserisiko tas i betraktning når man begynner å røyke og evt. slutter å røyke. I tillegg ønsker de en belysning av eksisterende data om kunnskapsnivået knyttet til sammenhengen mellom lungekreft og røyking på 1950-tallet og i hvilken utstrekning dette hadde nedfelt seg som grunnlag for beslutninger. Prosjektet skal belyse følgende problemstillinger: (i) sammenhengen mellom forskjellige former for risikoopplevelse og ulike røykebeslutninger hos ungdom og voksne; et aspekt som er lite påaktet i den internasjonale litteraturen er distinksjonen mellom en kognitiv og en affektiv komponent av risikoopplevelse og hvilken av disse som predikerer atferd best; (ii) graden av urealistisk optimisme hos ungdom og voksne som røyker når det gjelder risikoen for å få lungekreft og bli avhengige av nikotin, (iii) tar ungdom et informert valg når de begynner å røyke slik den amerikanske forskeren Viscusi hevder? Hypotesen er at risikobetraktninger er relativt fraværende når unge tar beslutningen om å begynne å røyke, (iv) hvordan blir risikoinformasjon i media og aviser fortolket og innkodet? Teoretisk analyse av hvordan denne type informasjon blir tilgjengelig som grunnlag for beslutninger. Ideen er at det er enda svakere grunnlag for å hevde at unge gjorde seg risikobetraktninger når de besluttet seg for å begynne å røyke på 1950-tallet.

Datagrunnlaget hentes fra ulike kilder: (i) Nasjonale survey-data fra voksne nordmenn 1995 og 2000 (SSB/STR), (ii) nasjonale survey-data (longitudinell undersøkelse) fra norske 9. og 10. klassinger gjennomført november 2000 og november 2001, (iii) undersøkelse av 14-16 åringer i to bydeler i Oslo gjennomført januar 2001, (iv) opinionsundersøkelser om kunnskapsnivået på 1950-tallet.

Status: Datagrunnlaget er allerede innsamlet. En artikkel er publisert i et internasjonalt tidsskrift og en rapport er skrevet. En internasjonal artikkel klar til innsending. To psykologistudenter har skrevet hovedoppgave på prosjektet.

Resultater: Resultatene viser at det er mulig å gjøre et skille mellom en affektiv og en kognitiv komponent i risikoopplevelsen hos norske dagligrøykere og at den affektive komponenten predikerer intensjon om å slutte å røyke i sterkere grad. Dessuten ble det funnet relativt lite urealistisk optimisme når det gjelder sannsynligheten for å få lungekreft blant røykere.

Formidling/publisering i 2004: En hovedoppgave er skrevet.

=====

PROSJEKT 3.15: EVALUERING AV FRYKT-KAMPANJE

Ansvarlig: Jostein Rise
Medarbeider: Karl Erik Lund
Samarbeidspartnere: Pål Kraft, Psykologisk institutt, UiO
Varighet: 2006
Finansiering: Sosial- og helsedirektoratet og SIRUS

Tema: Frykt er et virkemiddel som etter hvert er mye benyttet i kampanjer som skal få folk til å slutte å røyke eller eventuelt la være å begynne å røyke. Den norske kampanjen mot røyking "Hver eneste sigarett skader deg" benyttet seg også av fryktvekkende budskap. Det finnes imidlertid sparsomt med empirisk dokumentasjon om effekten av fryktvekkende budskap i nasjonale kampanjer. Dessuten er det velkjent at mottakerne kan reagere med ulike forsvars-messige reaksjoner på budskapet. Hensikten med dette prosjektet er å studere om kampanjen endret nordmenns røykeatferd og i tillegg belyse (i) holdninger, risikoopplevelse, kunnskap, sosialt press og opplevelse av kontroll/mestring, og (ii) subjektive reaksjoner til selve innholdet i kampanjen, for eksempel hvor sterke negative emosjonelle reaksjoner innholdet vil fremkalle.

Dataene ble samlet inn ved hjelp av telefonintervju før og etter at røykekampanjen ble gjennomført. Første omgang ble gjennomført i midten av desember 2002, og andre omgang i begynnelsen av mars 2003. Respondentene er fordelt på denne måten: 500 røykere i aldersgruppen 16-19 år, 500 ikke-røykere i aldersgruppen 16-19 år, 500 røykere i aldersgruppen 35-55 år, og 250 ikke-røykere i aldersgruppen 35-55 år. På denne måten ble oppmerksomheten konsentrert på ungdom og foreldregenerasjonen til dagens ungdom (deres nærmeste modell-lærere). I tillegg ga designet anledning til å studere reaksjonene på innholdet i kampanjen både blant røykere (daglig og av og til) og ikke-røykere.

Status: Dataene ble analysert og rapport ble skrevet og levert Sosial- og helsedirektoratet i mai 2003. Rapport gitt på Verdenskonferansen om tobakk i Helsingfors, august 2003. Det har ikke vært aktivitet på prosjektet i 2004, men i 2005 vil en student fra UiB starte opp arbeidet med å skrive en masteroppgave på prosjektet. I tillegg er en artikkel planlagt.

Resultater: Resultatene viste at det var klare indikasjoner i retning av atferdsendring, men at utvalget var for lite til at endringene var statistisk signifikante. Sammenlignet med ikke-røykere viste imidlertid røykerne klare tegn på forsvarsmessige reaksjoner på budskapet, som for eksempel psykologisk reaktans.

Formidling/publisering i 2004: Ingen.

=====

PROSJEKT 3.16: EVALUERING AV "ANSVARLIG VERTSKAP" I BERGEN

Ansvarlig: Per Holth
Medarbeider: Elin K.Bye
Samarbeidspartnere: Ansvarlig Vertskap i Bergen, Kulturoperatørene
Varighet: 2002-2004
Finansiering: Sosial- og helsedirektoratet og SIRUS

Tema: Sosial- og helsedirektoratet har bedt SIRUS om å evaluere prosjektet Ansvarlig vertskap i Bergen. Prosjektet pågår i perioden 2001-2003. Hovedmålet for prosjektet Ansvarlig vertskap er å forebygge og redusere rusrelatert vold i tilknytning til skjenkesteder. Hensikten med evalueringen er å vurdere i hvilken grad prosjektet har oppnådd sine mål og hvilke effekter det har hatt. Direktoratet ber om at evalueringen belyser hvordan prosjektet har påvirket kunnskapsnivået, holdninger og atferd i

målgruppene, og hvilken effekt prosjektet har hatt. I tillegg evalueres også opplæringsmal og -tiltak som lages for enkelte serveringssteder, og dessuten organiseringen og gjennomføringen av prosjektet. Rusmiddeldirektoratet laget en kartlegging "Hvordan motvirke alkohol-, narkotika- og voldsproblemer i forbindelse med alkoholservering" som forprosjekt i Bergen i 2000. Evalueringen skal relateres til denne kartleggingen.

Status: Fullført

Resultater: Datamaterialet for resultatevalueringen besto av politiets voldsstatistikk, statistikker fra kommunens kontor for skjenkesaker, samt resultater fra spørreundersøkelse ved serveringsstedene, intervju med ledere ved serveringsstedene, undersøkelse av servering til "berusede" personer ved bruk av skuespillere, spørreunde til ansatte ved serveringsstedene, spørsmål til gjester før/etter informasjonskampanje og kursevalueringer. Prosjektet Ansvarlig vertskap har gjennomført alle tiltakene/delprosjektene som var beskrevet i prosjektplanen, og delmål beskrevet i planen vedrørende rekruttering, brukermedvirkning, økt kunnskap/bevissthet om lovverk og prinsipper for ansvarlig alkoholservering er langt på vei nådd. Når det gjelder målet om en reell reduksjon av overservering og hovedmålet om redusert forekomst av vold i tilknytning til serveringssteder, er resultatene i beste fall mer moderate.

Formidling/publisering i 2004: Holth, P. og Bye, E. K. (2004). Evaluering av 'Ansvarlig Vertskap' i Bergen 2000-2003. SIRUS-rapport nr. 1/04. Oslo.
slo.

=====

PROSJEKT 3.17: GENERELT EFFEKTIVE KOMPONENTER I FOREBYGGINGSPROGRAMMER? EN KRITISK OPPSUMMERING AV LITTERATUREN

Ansvarlig: Per Holth
Varighet: 2003-2004
Finansiering: SIRUS

Tema: Litteraturgjennomgang. Et søk i elektroniske bibliografiske databaser innenfor psykologi, pedagogikk og medisin for perioden 1980-2003 gjennomføres på søkeord (prevention, core components, what works, effective, efficient, meta-analysis). I tillegg gjennomføres søk på web med sikte på å identifisere oppsummeringer av effektive komponenter i forebyggingsprogrammer hos større organisasjoner internasjonalt som er engasjert i rusforebyggende arbeid (CSAP, EMCDDA osv.). Graden av samstemmighet og uoverensstemmelser mellom ulike oppsummeringer av effektive komponenter vil bli beskrevet, og det empiriske grunnlaget for identifiseringen av effektive komponenter vil bli analysert.

Status: Prosjekt avbrutt ved overgang til ny stilling.
Artikkel i 2003: Holth, P.: Kan forebygging skade? Rus og Avhengighet, 6 (2), 20-22.

Resultater: Dokumentasjon av potensielt skadelige effekter av virksomhet med rusforebyggende hensikt.

Formidling/publisering i 2004: Ingen

=====

PROSJEKT 3.18: EVALUERING AV PILOTPROSJEKT PÅ INTEGRERT LOKALBASERT FOREBYGGING

Ansvarlig: Ingeborg Rossow

Medarbeidere: Bergljot Baklien, Hilde Pape, Elisabet E. Storvoll, Marianne Hansen
Varighet: 2003-2007
Finansiering: Arbeids- og sosialdepartementet og SIRUS

Tema: Prosjektet skal evaluere hvorvidt, og eventuelt i hvilket omfang, de ekstra økonomiske bevilgningene til rusforebyggende arbeid i de seks utvalgte kommunene/regionene gir redusert rusmiddelbruk og en nedgang i omfanget av rusrelaterte skader. Videre vil vi studere hvordan denne bevilgningen omsettes i kommunale prioriteringer, og hvordan rusforebyggende tiltak/programmer blir tatt i bruk og "vedlikeholdt" over tid.

Status: Prosjektet har startet datainnsamling og har bl a gjennomført 'baselineundersøkelser' for effektevalueringen.

Resultater: Det er foreløpig ingen resultater fra dette prosjektet.

Formidling/publisering i 2004: Ingen

=====

PROSJEKT 3.19: TILGJENGELIGHET AV ALKOHOL BLANT MINDREÅRIGE

Ansvarlig: Ingeborg Rossow
Medarbeider: Hilde Pape, Elisabet E. Storvoll
Varighet: 2003-2004
Finansiering: SIRUS

Tema: Til tross for 18 års aldersgrense for kjøp av alkohol i Norge, er alkoholbruk blant ungdom under 18 år betydelig. For å kunne sette i verk bedre håndhevelse av 18-års aldersgrensen, er det viktig å vite hvordan mindreårige får tak i alkohol, og hvilke kilder for tilgang hvor det vil være særlig viktig å styrke håndhevelsen av aldersgrensen. Dette vil bli belyst ved analyser av tilgjengelige data fra en nasjonal spørreundersøkelse blant vel 6000 ungdommer under 18 år som har drukket alkohol i løpet av siste år (data fra Ung i Norge 2002).

Status: Prosjektet er avsluttet i 2004. Analyser av datamaterialet er beskrevet i en artikkel og presentert på et forskermøte.

Resultater: Studien har belyst hvilke alkoholkilder som er mest utbredt blant ungdom under 18 år.

Formidling/publisering i 2004: 1 presentasjon og 1 norskspråklig artikkel akseptert for publisering.

=====

PROSJEKT 3.20: EVALUERING AV STATLIGE TOBAKKS PREVENTIVE TILTAK

Ansvarlig: Karl Erik Lund
Medarbeidere: Marianne Lund, Jostein Rise, Hans-Olav Melberg, Anne-Line Brettville-Jensen
Samarbeidspartnere: Leif Edvard Aarø, Jørn Hetland, Hemil-senteret, Universitetet i Bergen, Statens arbeidsmiljøinstitutt
Varighet: 2003-2008
Finansiering: Sosial- og helsedirektoratet

Tema: Sosial- og helsedirektoratet har gitt SIRUS i samarbeid med HEMIL i oppdrag å evaluere den samlede statlige tobakkspreventive virksomheten i perioden 2003-2007. Dette innbefatter prispolitikk, advarselsmerking, informasjonsvirksomhet, restriktive tiltak for røyking i videregående skole og på serveringssteder samt andre framtidige tobakkspreventive tiltak som myndigheten måtte komme til å

sette i verk i perioden. Sentralt i 2004 har vært å lage design for evaluering av innføringen av røykfrie serveringssteder. Norge har et kaldere klima og flere røykere enn for eksempel California som innførte tiltaket i 1998, og utgangsbetingelsene er derfor vanskeligere. De gode erfaringene fra bl.a. California, Florida, Connecticut og Delaware kan ikke uten videre overføres til oss. Ønske om en egen effektevaluering ble dessuten uttrykt av flere representanter under Stortingsbehandlingen av Røykeloven. Seks forhold omkring Røykeloven skal evalueres.

I. Økonomiske konsekvenser

II. Håndhevingsproblemer og etterlevelse

III. Eksponering for passiv røyking

IV. Utsiktede negative og positive effekter

V. Endringer i tobakksbruk

VI. Holdninger

Status: Fra fylkesskattekontorene og SSB blir det innhentet data over omsetning på serveringsstedene før og etter lovendringen. Videre vil sysselsettingsstatistikken og data fra konkursregisteret bli fulgt nøye. Utover disse objektive målene for Røykelovens økonomiske virkninger, blir det innhentet subjektive rapporteringer om endret besøksfrekvens både fra publikum og fra de ansatte i serveringsbransjen.

Før og etter 1. juni har Statens arbeidsmiljøinstitutt (STAMI) kartlagt lungefunksjon, eksponering for passiv røyking og nikotin-metabolitter i urin hos ca. 80 ansatte på til sammen 15 utesteder. Undersøkelsene er gjennomført på serveringssteder hvor den passive eksponeringen for tobakksrøyk antas å være størst. Her samles også inn luftprøver som måles for partikkelinnhold og nikotin. I tillegg vil HEMIL følge et utvalg på 1 500 ansatte gjennom ett år. Disse vil på tre tidspunkt bli bedt om å gi opplysninger vedrørende bl.a. luftkvalitet, symptomer på eksponering for passiv røyking og jobbtrivsel.

Evalueringen tar sikte på å registrere eventuelle problemer med opphopninger av røykere ute på fortauet, naboklager, bråk og avfallsproblemer. I tillegg skal det undersøkes om barer og puber har blitt en ny omsetningsarena for salg av snus. Frykt for arbeidsledighet blant de ansatte og oppfatninger om forringet inne-atmosfære er andre forhold som vil bli undersøkt i store intervjuundersøkelser. Evalueringen legges dessuten opp slik at en får kartlagt trivselsendringer blant røykere og ikke-røykere. Forhold omkring renhold på serveringsstedet og luft i arbeidsantrekk skal også undersøkes.

Tobakksatferd blant publikum og ansatte vil kartlegges i for- og etterkant av loven. Andel røykere, intensjoner om å slutte, faktiske sluttforsøk, vellykkede sluttforsøk, røykeintensitet og eventuell overgang til bruk av snus vil være i fokus for evalueringen. Det blir foretatt egne undersøkelser blant ungdom for eventuelt å avdekke om Røykeloven har ført til mindre eksperiment-røyking.

Det gjøres fortløpende målinger om holdninger til Røykeloven, til passiv røyking og til tiltak for å begrense tobakksskader. Mediekampanjen som informerte publikum om den forestående Røykeloven har vært gjenstand for en omfattende evaluering, og funnene er trykket i serien SIRUSskrifter.

Resultater:

Målinger som SIRUS analyserte før lovendringen indikerte at publikum ikke trodde Røykeloven ville komme til å affisere deres pub-, bar- og restaurantvaner i særlig grad. En ny undersøkelse fem måneder etter Røykeloven viser at publikum i stor grad har fulgt sine intensjoner.

Undersøkelser før lovendringen viste at både publikum og ansatte i serveringsbransjen hadde sterke intensjoner om å innrette seg etter loven. Seks måneder før lovendringen trodde likevel flere enn halvparten i befolkningen at de ansatte ville komme til å få problemer med håndhevingen. Målinger foretatt umiddelbart før lovendringen kom, viste imidlertid at stadig færre trodde håndhevingen ville bli et problem. Kommende undersøkelser vil vise hvor store problemene med håndhevingen faktisk ble. Før lovendringen ble iverksatt rapporterte ca 5% av røykerne at de ville komme til å fortsette å røyke inne og trosse lovens intensjon. Halvparten av utestedene opplyste at spesielle ordninger ville bli iverksatt for å legge til rette for røyking ute.

Mediekampanjen som introduserte lovendringen for publikum oppnådde en oppmerksomhet som var på linje med tidligere kampanjer som har vært betegnet som suksessrike. Observatørene av kampanjen var i høy grad i stand til å identifisere hva som var hovedhensiktene med loven. De emosjonelle reaksjonene blant røykerne indikerer at loven har vært vanskelig å akseptere og kan være et uttrykk for reaktansdannelse, rasjonalisering eller forsvar av deres sosiale røykeidentitet. Kampanjen ble betraktet som troverdig, opplysende og egnet til å skape forståelse for lovendringen.

Selvrapportert intensjon for å slutte å røyke som følge av innføringen av røykfrie serveringssteder var noenlunde lik den som røykerne rapporterer rett før årsskiftet (nyttårsforsettene). Hver femte mannlige røyker under 40 år oppga at lovendringen økte deres motivasjon for bruk av snus.

Formidling/publisering i 2004: Resultatene fra den omfattende evalueringen vil i hovedsak bli publisert som vitenskapelige artikler i nasjonale og internasjonale fagtidsskrifter. I tillegg vil utvalgte deler av resultatene fortløpende offentliggjøres i en rapportserie der ambisjonen er å presentere funnene på en raskere og mer tilgjengelig form. I 2004 ble en rapport publisert, mange foredrag holdt og flere intervjuer ble gitt til print- og etermedia.

=====

HOVEDOMRÅDE 4: KONSEKVENSER AV RUSMIDDELBRUK

PROSJEKT 4.3: OVERDOSER

Ansvarlig: Einar Ødegård
Medarbeider: Ingeborg Rossow
Samarbeidspartnere: Bjørn Skuterud (SRI) og Ambulansetjenesten v/Ullevål univ.sykehus
Varighet: 1998-2006
Finansiering: SIRUS og Norges forskningsråd

Tema: Prosjektet tar sikte på å undersøke om det er økt risiko for overdose i forbindelse med løslatelse fra fengsel.

Status: Registerkoplingen er gjennomført. På grunn av sykdom er prosjektet imidlertid blitt forsinket.

Resultater: Vi finner at alkohol i en ikke-fatal overdose reduserer risikoen for en gjentatt overdose. Dette er imidlertid ikke tilfelle for de eldste. Dette kan ha sammenheng med en mulig endring misbruksmønsteret (hyppigere alkohol og sjeldnere heroin) som en effekt av at man blir eldre.

Formidling/publisering i 2004: En artikkel er publisert i European Addiction Research.

=====

PROSJEKT 4.5: DØDELIGHET BLANT SPRØYTEMISBRUKERE REKRUTTERT VED SPRØYTEBUSSEN

Ansvarlig: Anne Line Bretteville-Jensen
Medarbeider: Ingeborg Rossow
Varighet: 2000-
Finansiering: SIRUS

Tema: Tallene for overdoser er urovekkende høye og den høye dødeligheten blant norske sprøytemisbrukere bekymrer både menigmann, politikere og folk i det offentlige hjelpeapparatet. I forebyggingsøyemed er det et stort behov for mer kunnskap omkring overdoser og overdose-dødsfall. Gjennom et tidligere SIFA-prosjekt ble det i 1997 samlet inn data om forbruk av ulike rusmidler og enkelte bakgrunnsdata for en gruppe på 172 sprøytemisbrukere. Datatilsynet ga tillatelse til å registrere de intervjuedes navn for gjenfinning ett år senere. Etter dette første året var 8 personer døde, noe som tilsvarer en årlig dødelighetsrate på 4,7%. Vi har ønsket å følge denne gruppen videre, via registre, for å undersøke dødeligheten og hva som skiller gruppen av døde fra de som ikke dør i perioden.

Status: Datatilsynet ga omsider konsesjon for den registerkoblingen vi søkte om, men Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste (NSD) har ennå ikke innhentet og koblet de ønskede dataene. De er nå lovet våren 2005.

Resultater: Ingen foreløpige, da vi avventer data.

Formidling/publisering i 2004: Ingen.

=====

PROSJEKT 4.6: ALKOHOLKONSUM OG HJERTE-/KARSYKDOM

Ansvarlig: Ellen J. Amundsen
Medarbeider: Ingeborg Rossow
Varighet: 2000-04
Finansiering: SIRUS. Grunnlagsdata hovedsakelig finansiert av Statens helseundersøkelser

Tema: En rekke epidemiologiske studier har vist en såkalt U- eller J-formet sammenheng mellom alkoholkonsum og dødelighet ved hjerte-/karsykdommer. Sammenhengen tolkes gjerne som en beskyttende effekt av et moderat alkoholinntak. Studiene er imidlertid ikke entydige på tvers av kjønn og aldersgrupper, og det er et stort sprik mht. hvor stor en eventuell beskyttende effekt er, og hvor på konsumskalaen et eventuelt optimum ligger. Ettersom alkoholavholdende er referansegruppe i disse studiene, er kjennskap til eventuelle særtrekk ved gruppen eller seleksjon til alkoholavhold, viktig for å kunne spesifisere relevante konfundere.

Status: Grunnlagsdata for studien, Helseundersøkelsen i Oslo 2000/2001, er mottatt av SIRUS. På grunn av lav svarprosent, vil det ta lang tid før det kan oppnås resultater. Prosjektet er derfor innstilt inntil videre.

Resultater: Ingen

Formidling/publisering i 2004: Ingen.

PROSJEKT 4.7: ALKOHOLKONSUM OG KREFT

Ansvarlig: Ingeborg Rossow
Medarbeider: Ellen J. Amundsen
Varighet: 2000-?
Finansiering: SIRUS. Grunnlagsdata hovedsakelig finansiert av Statens helseundersøkelser

Tema: I den internasjonale litteraturen er det en rekke studier som har vist sammenhenger mellom alkoholkonsum og plateepitelkarsinomer i fordøyelsestraktus, og det er trolig en synergistisk effekt av alkoholkonsum og røykevaner. Det synes også å være en sammenheng mellom alkoholkonsum og brystkreft. Det er imidlertid få norske studier på dette området, og vi ønsker derfor å bruke data fra Helseundersøkelsen i Oslo 2000/2001 (HUBRO) til å gjøre en prospektiv studie av alkoholvaner og nye tilfeller av noen typer maligne svulster (i munnhule, svelg, spiserør, mage/tarm, bukspyttkjertel og bryst). Denne studien vil være et samarbeidsprosjekt med Kristina Kjærheim ved Kreftregisteret. Data omkring alkoholvaner, tobakksvaner og en rekke bakgrunnsvariable er samlet inn for et utvalg på ca 30.000 personer bosatt i Oslo. Oppfølging av nye krefttilfeller for de nevnte krefttyper skjer ved kopling til Kreftregisteret ca. 5-10 år seinere. Et anslag for når det kan være aktuelt å foreta kopling til Kreftregisteret vil bli foretatt ut fra styrkeberegninger.

Status: Data fra HUBRO er mottatt av SIRUS, det er ikke foretatt noen koplinger av data fra Kreftregisteret. På grunn av lav svarprosent, vil det ta lang tid før det kan oppnås resultater. Prosjektet er derfor innstilt inntil videre.

Resultater: Ingen.

Formidling/publisering i 2004: Ingen.

PROSJEKT 4.9: DØDELIGHET OG DØDSÅRSAKER HOS RUSMISBRUKERE

Ansvarlig: Einar Ødegård
Medarbeider: Ingeborg Rossow og Ellen Amundsen
Samarbeidspartnere: Knut Boe Kielland, SKN og Ragnar Kristoffersen, KRUS
Varighet: 2003-2006
Finansiering: SIRUS

Tema: 1) Beskrive utviklingen i dødeligheten og fordeling av dødsårsaker i et større utvalg av stoffmisbrukere (tidl. SKN-klienter), 2) Analysere sammenhengen mellom fengselsopphold og dødelighet, 3) Analysere sammenhengen mellom dødelighet og smitte av hepatitt B og C.

Status: Analyse av dataene er i gang og det foreligger et utkast til en artikkel.

Formidling/publisering i 2004: Ingen.

=====

PROSJEKT 4.11: PREVENSJONSPARADOKSET

Ansvarlig: Ingeborg Rossow
Medarbeider: Anders Romelsjö
Varighet: 2002-2004
Finansiering: SIRUS

Tema: Risikoen for de fleste alkoholrelaterte skader er økende med økende alkoholkonsum, og de som har et særlig høyt konsum har også en svært høy risiko for slike skader. Likevel antar man at størstedelen av en rekke alkoholrelaterte skader er å finne i den store delen av befolkningen som ikke har et særlig høyt konsum, men som drikker seg beruset fra tid til annen. For slike skader antar man derfor at det er et større potensial for å redusere skadeomfanget gjennom tiltak rettet mot hele befolkningen snarere enn å rette forebyggende tiltak mot gruppen av høykonsumenter. Dette omtales gjerne som prevensjonsparadokset. Hvorvidt eller i hvilken grad prevensjonsparadokset er gyldig for ulike typer av skader, er imidlertid i liten grad belyst i empiriske studier, og det hefter også en del metodologiske svakheter ved tidligere studier. Hensikten med denne studien er å etterprøve prevensjonsparadokset for ulike typer av alkoholrelaterte skader som gjerne er knyttet til akutt beruselse. Prosjektet vil gjøre bruk av flere ulike tilgjengelige datasett både mht å belyse flere typer av skader og mht å imøtegå flere metodologiske svakheter fra tidligere publiserte studier. Prosjektet er relevant mht å vurdere berettigelse av universelle tiltak for å forebygge alkoholskader framfor selektive og indikative tiltak.

Status: Prosjektet bygger på tidligere innsamlete data ved SIRUS samt det store svenske vernepiktsmaterialet som er koplet til nasjonale sykehusregistre. Analyser av datamaterialet er beskrevet i en artikkel og presentert på et forskermøte. Prosjektet er avsluttet i 2004.

Resultater: Studien har belyst hvordan ulike alkoholrelaterte skader er fordelt mellom en relativt liten gruppe høykonsumenter og den store gruppen moderate konsumenter.

Formidling/publisering i 2004: En engelskspråklig artikkel er til vurdering for publisering.

=====

PROSJEKT 4.12: RUSMIDLER OG SUICIDAL ATFERD

Ansvarlig: Ingeborg Rossow
Samarbeidspartnere: Lars Wichstrøm, Berit Grøholt, Mette Ystgaard, Keith Hawton
Varighet: 2003-2004

Finansiering: SIRUS

Tema: A) En rekke tverrsnittsstudier blant ungdom har vist at forekomsten av suicidal atferd er høyere blant ungdom som har et høyt alkoholkonsum og ungdom som har erfaring med illegale rusmidler. De fleste av disse studiene gir imidlertid svært begrensede muligheter for å vurdere i hvilken grad den suicidal atferden kan tilskrives rusmiddelbruk. I Norge har ungdoms bruk av rusmidler økt gjennom de siste 10 årene, - både alkoholkonsumet og erfaring med bruk av cannabis og andre illegale stoffer har økt betydelig slik det bl a er dokumentert i SIRUS' årlige ungdomsundersøkelser. Hvorvidt det i samme periode også har skjedd en økning i suicidal atferd blant ungdom, er så langt vanskelig å vurdere ut fra tilgjengelig statistikk om selvmord og selvmordsforsøk i sykehus blant ungdom. Det er i denne perioden også skjedd endringer i andre vesentlige forhold av betydning for suicidal atferd blant ungdom. Hensikten med denne studien er å belyse hvorvidt omfanget av selvrapportert suicidal atferd blant ungdom er endret i løpet av den siste ti-årsperioden, og i hvilken grad en eventuell endring kan tilskrives endringene i rusmiddelbruk blant ungdom. Data fra to nasjonale surveyer (Ung i Norge) blant 13-19-åringene i 1992 og 2002 vil bli brukt i analysene.

B) Enkelte komparative studier av sammenhenger mellom alkoholkonsum og selvmord viser at drikkemønster har betydning for hvor mye endringer i alkoholkonsumet betyr for endringer i selvmordsratene. Noe tilsvarende er ikke gjort mht å belyse mulige kulturforskjeller i sammenheng mellom alkoholkonsum og selvmordsforsøk. Det er heller ikke gjort noen komparative studier av sammenhenger mellom illegal rusmiddelbruk og suicidal atferd. Hensikten med denne studien er å teste følgende hypoteser: 1) sammenhengen mellom alkoholkonsum og selvmordsforsøk blant ungdom er sterkere i land hvor beruselse er framtrødende trekk ved drikkemønsteret enn i andre land, og 2) sammenhengen mellom bruk av illegale rusmidler og selvmordsforsøk er sterkere i land hvor slik rusmiddelbruk er svært lavinsident og et marginalt fenomen, sammenliknet med land hvor slik rusmiddelbruk er mer utbredt. Dette vil bli testet ved analyser av data fra et komparativt prosjekt om ungdom og suicidal atferd i en rekke land hvor det er brukt identiske metoder for utvalg, datainnsamling og spørreskjema (CASE-studien).

Status: Prosjektet bygger på allerede innsamlete data, for delprosjekt B er dette komparative data fra Australia, Belgia, England, Irland, Nederland, Norge og Ungarn. Analyser av datamaterialet er beskrevet i en artikkel og presentert på et forskermøte. Prosjektet er avsluttet i 2004

Resultater: En studie (delprosjekt A) har vist at den betydelige økningen i rusmiddelbruk, og spesielt alkoholbruk blant ungdom fra 1992 til 2002 henger sammen med en økning i omfanget av selvmordsforsøk blant jenter i samme periode. En annen studie (delprosjekt B) har belyst hvordan drikkemønster har betydning for sammenhengen mellom alkoholkonsum og selvmordsforsøk blant ungdom i 7 forskjellige land.

Formidling/publisering i 2004: 1 engelskspråklig artikkel er publisert og en engelskspråklig artikkel er i manus.

PROSJEKT 4.13: RUSMIDLER OG SOSIALE SKADER

Ansvarlig: Ingeborg Rossow
Medarbeider: Ragnar Hauge
Samarbeidspartnere: Lars Wichstrøm, Hilde Pape
Varighet: 2003-2004
Finansiering: SIRUS

Tema: A) Forskning på alkoholrelaterte skader er i stor grad knyttet til ulike helseskader, og omfanget av ulike sosiale skader relatert til alkoholkonsum er i mindre grad belyst i den internasjonale litteraturen, så vel som den norske. Det er trolig at størsteparten av de sosiale skadene handler om mindre alvorlige eller dramatiske, men til gjengjeld ganske hyppig forekommende skader som ordensforstyrrelse, nattebråk, hærverk, krangling, angst og ubehag, men også fysisk vold. Det er kun gjort en mindre studie av dette tidligere i Norge, og også i den internasjonale litteraturen er det svært

få studier på dette området. Hensikten med denne studien er å beskrive omfanget av ulike alkoholrelaterte sosiale skader i den norske befolkningen og relatere skadene til sosiodemografiske kjennetegn og egne alkoholvaner. Studien er basert på SIRUS' befolkningsundersøkelse fra 1999.

B) Det er godt dokumentert at vold, kriminalitet og annen problematferd er utbredt blant ungdom som har et høyt alkoholkonsum og ungdom som har erfaring med illegale rusmidler. Det er trolig at dette i noen grad speiler et årsaksforhold, men også at det er felles årsaksforhold som ligger bak både rusmiddelbruk og annen problematferd. I Norge har ungdoms bruk av rusmidler økt gjennom de siste 10 årene, - både alkoholkonsumet og erfaring med bruk av cannabis og andre illegale stoffer har økt betydelig slik det bl a er dokumentert i SIRUS' årlige ungdomsundersøkelser. Kriminalstatistikken viser at antallet siktede i aldersgruppen 14-20 år har økt med over 25% i perioden fra 1994 – 2000, men en slik trend er ikke nødvendigvis representativ for endringer i det totale omfanget av vold og lovbrudd blant ungdom. Hensikten med denne studien er å belyse hvorvidt omfanget av selvrapportert voldsbruk og kriminalitet blant ungdom er endret i løpet av den siste ti-årsperioden, og i hvilken grad en eventuell endring kan tilskrives endringene i rusmiddelbruk blant ungdom. Data fra to nasjonale surveyer (Ung i Norge) blant 13-19-åringer i 1992 og 2002 vil bli brukt i analysene.

Status: Prosjektet bygger på allerede innsamlete data. En artikkel er ferdig, analyser for en annen artikkel er påbegynt. Prosjektet er avsluttet i 2004

Resultater: En studie (delprosjekt A) har vist at 40% har opplevd en eller flere typer av plager som skyldtes andres beruselse. Disse plagene var i hovedsak mindre alvorlige, som f eks å bli holdt våken om natten eller blitt redd for eller skjelt ut av berusede personer. En mindre andel hadde blitt fysisk skadet eller fått ødelagt klær eller gjenstander av berusede personer. De som oftest blir plaget pga andres beruselse er unge, enslige og bor i byer, - de har et høyt alkoholkonsum, og er ofte beruset og ofte på utesteder. Dette kjennetegner også dem som opplever negative konsekvenser av sin egen alkoholbruk, og kan derfor tyde på at mange alkoholrelaterte sosiale skader oppstår i samhandlingen mellom to eller flere berusede personer. En viktig forskjell mellom disse gruppene er at mens menn oftere opplever negative konsekvenser av egen alkoholbruk, er det kvinner som oftest plages av andres beruselse.

Formidling/publisering i 2004: En engelskspråklig artikkel er publisert.

=====

PROSJEKT 4.14: RUSMIDDELRELATERTE SKADER I AKUTTMOTTAK

Ansvarlig: Ingeborg Rossow
Samarbeidspartnere: Per T. Normann, Nasjonalt folkehelseinstitutt
Varighet: 2003-2007
Finansiering: Sosial- og helsedirektoratet, SIRUS, Folkehelseinstituttet

Tema: En betydelig del av rusmiddelrelaterte skader er knyttet til ytre skader som ulykker, selvmordsforsøk og voldsskader. I Norge er omfanget av slike rusmiddelrelaterte skader i liten grad beskrevet, og den siste omfattende studien ble foretatt for 30 år siden. Siden den gang har omfanget av rusmiddelbrukt økt betydelig. Hensikten med denne studien er å kartlegge omfanget av skader i et akuttmottak som er relatert til alkohol eller til andre rusmidler.

Status: Prosjektet avventer fremdeles godkjenning fra Regional Etisk Komite for å sette i gang datainnsamlingen.

Resultater: Foreløpig ingen.

Formidling/publisering i 2004: ingen

=====

PROSJEKT 4.15: PSYKOLOGISK AVHENGIGHET

Ansvarlig: Jostein Rise
Medarbeider: Velibor Bobo Kovac
Varighet: 2004-2007

Tema Prosjektet skal forsøke å belyse avhengighet fra et psykologisk perspektiv med utgangspunkt i teorien om hyperbolsk diskontering. Sentrale teorier og begreper er utsatt belønning, selv-regulering, konstruksjon av fremtid, fremtidsorientering, handlingsnivå-teori, teorien om implementeringsintensjoner. Et annet aspekt vil være å belyse sammenhengen mellom intensjon og atferd.

Status: Prosjektbeskrivelse for søknad om doktorgradsstipend er sendt til NFR, venter på avgjørelse. En datainnsamling er foretatt. En artikkel er klar til å sendes til et internasjonalt tidsskrift og en teoretisk artikkel er under arbeid.

Resultater: Sammenhengen mellom intensjon og atferd ble belyst ved teorien om planlagt atferd med å slutte å røyke som empirisk eksempel. Resultatene viste at sammenhengen mellom intensjon og atferd var relativt svak, dvs. mange som hadde til hensikt å slutte ombestemte seg. Men sammenhengen var sterkere blant dem som opplevde høy grad av kontroll med å slutte. Nærmere analyse viste at personer med høy grad av fremtidsorientering, personer som hadde lagt detaljerte planer om å slutte, og personer som røykte få sigaretter hadde større tilbøyelighet til å slutte, uavhengig av motivasjon om å slutte. Sagt med andre ord, på et gitt tidspunkt er det en rekke andre grunner til at røykere slutter å røyke enn motivasjonen om å slutte slik den kommer til uttrykk noen måneder tidligere.

Formidling/publisering i 2004: Ingen.

=====

PROSJEKT 4.16: RUSMIDLER OG ULYKKER I TRANSPORTSEKTOREN

Ansvarlig: Bergljot Baklien
Medarbeider: (Ragnar Hauge)
Varighet: 2004 -2006 (Etter planen)
Finansiering: Norges forskningsråd, SIRUS.

Tema Etter initiativ fra Divisjon for rettstoksikologi og rusmiddelforskning ved Folkehelseinstituttet er det opprettet et nettverkssamarbeid hvor SIRUS, sammen med Transportøkonomisk institutt, SINTEF, Institutt for rettsmedisin ved UIO og Divisjon for epidemiologi ved Folkehelseinstituttet inngår. Formålet er å utarbeide et opplegg til et forskningsprogram om "Rusmidler og ulykker i transportsektoren" som kan inngå i Forskningsrådets forskningsprogram om "Risikofaktorer i transportsektoren". Foruten veitrafikk vil prosjektet også ta for seg forholdet til rusmidler innenfor andre transportområder som småbåt- og skipstrafikk, jernbane og fly.

Status: Det har i løpet av 2004 vært arbeidet med en prosjektplan og søknad til Forskningsrådet. Søknaden er avslått. Det ser derfor ut til at prosjektet (ialfall foreløpig) vil bortfalle.

Resultater: Ingen

Formidling/publisering i 2004: Ingen

=====

HOVEDOMRÅDE 5: BEHANDLING OG OMSORG

PROSJEKT 5.2: ENDRINGER I MISBRUKSPROFILER OVER TID

Ansvarlig: Ingeborg Rossow
Medarbeider: Astrid Skretting
Varighet: 2001-2004
Finansiering: SIRUS

Tema: Dette prosjektet er en videreføring av et tidligere prosjekt. Man ønsker å se nærmere på den såkalte "svingdørsproblematikken" blant klientene ved avrusningsstasjonen i Storgata i Oslo, med tanke på internasjonal publisering.

Status: Journaler for innleggelsene ved avrusningsstasjonen over en 25-års periode er overført til elektronisk form og analysert tidligere. Det er foretatt noen re-analyser og skrevet et "paper" som er under bearbeiding for internasjonal publisering. Prosjektet er avsluttet i 2004

Resultater: Studien belyser variasjonene i omfang av re-innleggelser ved avrusningsstasjonene og hva som kjennetegner de typiske 'svingdørs-klientene'.

Formidling/publisering i 2004: Ingen.

=====

PROSJEKT 5.6: BEHANDLING AV RUSMIDDELMISBRUKERE I NORDEN, ORGANISERING OG FINANSIERING

Ansvarlig: Astrid Skretting
Samarbeidspartner: Pia Rosenqvist, NAD, Finland
Varighet: 2001-2004
Finansiering: SIRUS og NAD

Tema: De nordiske land har et bredt spekter av behandlingstiltak for rusmiddelmisbrukere. Prosjektet tar sikte på en kartlegging av hvilke typer behandlingstiltak for rusmiddelmisbrukere som finnes i de enkelte land, lovhjemling, organisering og hvordan behandlingen ved de ulike typer tiltak finansieres.

Status: Prosjektet var tenkt avsluttet i 2003, men er blitt forsinket pga. andre arbeidsoppgaver og fortsatte derfor i 2004. Prosjektet har endret noe form og inngår i prosjekt 6.14. Det som omhandler den norske delen er delvis brukt i arbeidet med Helsedepartementets policy-dokument til de regionale helseforetakene i forbindelse med rusreformen.

Resultater: .Beskrivelse og analyse av behandlingssystemet.

Formidling/publisering i 2004: Ingen. (NAD-rapport vil komme i 2005)

=====

PROSJEKT 5.8: MANAGEMENT OF HIGH RISK OPIATE ADDICTS IN EUROPE (ROSE-PROSJEKTET)

Ansvarlig: Randi Ervik
Medarbeider: Edle Ravndal
Samarbeidspartnere: Universitetet i Hamburg (koordinator); Addiction Research Institute, Universitetet i Zürich; Universitetet i Bordeaux; Centre for Addiction

and Mental Health, Toronto; Universitetet i Wien; Universitetet i Liege; SoRAD, Universitetet i Stockholm; Amsterdam Institute for Addiction (AIAR); Heelenic Organization Against Drugs (OKANA); National Addiction Centre, London og Rusmiddeletaten, Oslo kommune.

Varighet: 2002-2004 (2005)
Finansiering: SIRUS

Tema: Målsettingen er å samle epidemiologiske data om opiatavhengige som faller utenfor de aktuelle behandlingstilbudene, og data fra personlige intervju med opiatavhengige som enten ikke greier å dra tilstrekkelig nytte av medikamentassistert behandling eller som ikke har vært i noen form for behandling i løpet av det siste halvåret. Resultatene skal brukes til å belyse mangler ved aktuelle behandlings- og omsorgstilbud, og til å utvikle retningslinjer i forhold til hvordan behovene til denne gruppen stoffbrukere bedre kan ivaretas med bakgrunn i ulike europeiske erfaringer.

Status: Alle norske delrapporter er avlevert Universitetet i Hamburg (prosjektledelse). Norske data er under bearbeidelse til norsk rapport og artikkel.

Formidling/publisering i 2004: Fellesrapport avlevert EU-kommisjonen desember 2004. To felles artikler i internasjonale tidsskrifter er under arbeid. Paper presentert på internasjonal konferanse.

=====

PROSJEKT 5.10: EVALUERING AV "TILTAKSPLAN FOR ALTERNATIVER TIL RUSMILJØENE I OSLO SENTRUM"

Ansvarlig: Astrid Skretting
Medarbeider: Hilgunn Olsen
Samarbeidspartnere: Rusmiddeletaten, Oslo kommune og Oslo politikammer
Varighet: 2003-2005
Finansiering: SIRUS

Tema: Oslo kommune har lagt fram en omfattende tiltaksplan med sikte på å oppløse de synlige rusmiljøene i Oslo sentrum. Planen er framkommet som resultat av en arbeidsgruppe bestående av representanter fra Oslo kommune, Oslo politidistrikt, Justisdepartementet, Helsedepartementet, Sosialdepartementet, Barne- og familiedepartementet og Kommunal- og regionaldepartementet. Tiltaksplanen retter seg dels mot styrking/etablering av ulike lavterskeltiltak, dels mot styrking av samarbeid mellom Oslo kommune og Oslo politikammer og mellom Oslo kommune og hjemkommunene til utenbys rusmiddelmissbrukere som er i drift i Oslo sentrum. Planen inneholder et stort antall konkrete tiltak som matservering ved flere bo-/omsorgstiltak, aktivitetstilbud og opprettelse av såkalte "væresteder" ved de samme tiltakene, desentralisert sprøyteutdeling, styrking av helsetjenestetilbudet, kvalitetssikring av døgnovernattingstilbudet etc.

Status: Datainnsamling gjennom observasjon og statistisk informasjon går etter planen.

Resultater: Ingen.

Formidling/publisering i 2004: Foredrag

=====

PROSJEKT 5.11: EN FEMÅRS ETTERUNDERSØKELSE AV STOFFMISBRUKERE I BEHANDLING - OPPFØLGING AV "HVILKEN NYTTE, FOR HVEM OG TIL HVILKEN KOSTNAD?"

Ansvarlig: Edle Ravndal

Medarbeidere: Hans Olav Melberg, Grethe Lauritzen,
Samarbeidspartnere Behandlere ved 20 behandlingstiltak i Oslo og omliggende fylker
Varighet: 2004-2006
Finansiering: Norges forskningsråd

Tema: Studien dreier seg om en femårs etterundersøkelse av 482 tidligere klienter fra 20 ulike behandlingstiltak for stoffmisbrukere. Prosjektet er en videreføring av en nytte-kostnadsanalyse av behandlingstiltak på rusfeltet. Hensikten er å finne ut om noen tiltak gir bedre resultater for ulike grupper av rusmiddelmissbrukere enn andre, sett i forhold til de samfunnsøkonomiske kostnadene som følger med klientenes vandring gjennom ulike former for behandlingstiltak og andre offentlige institusjoner som for eksempel fengsel.

Status: Alle skjemaer er ferdigstilt og trykket opp. Intervjuere er ansatt og selve oppsporingen og intervjuing av informanter starter opp i januar 2005.

Resultater: Ingen

Formidling/publisering i 2004: Ingen

=====

HOVEDOMRÅDE 6: NASJONAL OG INTERNASJONAL DOKUMENTASJON

PROSJEKT 6.1: EMCDDA – VIDEREFØRING AV FOCAL POINT FUNKSJONEN I NORGE

Ansvarlig:	Knut Brofoss - som formell leder av kontaktpunktet
Koordinator:	Odd Hordvin
Medarbeidere:	Hege Lauritzen/Ann Christin R.Olsen (hovedsakelig EDDRA, statistikk); Anders Bryhni (statistikk); Anne Line Bretteville- Jensen; Einar Ødegård; Sturla Nordlund; Ellen J. Amundsen; Astrid Skretting (indikatorer) SIRUS
Samarbeidspartnere:	EMCDDA; det europeiske informasjonsnettverket - REITOX; Folkehelseinstituttet; Kripos; Sosial- og helsedirektoratet; Stiftelsen Bergensklinikkene; andre faginstanser og offentlige institusjoner innen rusmiddelfeltet i Norge.
Varighet:	Fra 2001 –
Finansiering:	Focal Point funksjonen er en av SIRUS' løpende og pålagte oppgaver. Arbeids- og sosialdepartementet (årlig innbetaling til EMCDDA) og SIRUS

Tema:

Rapportering i henhold til avtale med EMCDDA om:

Narkotikasituasjonen i Norge på bred basis inkludert epidemiologiske data. Etablering av et tidlig varslingsystem for nye misbruksmønstre og trender (Early Warning System).

Bidrag til en europeisk database (EDDRA) over etterspørselsreducerende tiltak i Norge. Implementering av fem nøkkelindikatorer for harmonisering av data i EU landene og Norge

(Nøkkelindikatorer: Etterspørsel etter behandling, narkotikarelaterte dødsfall og dødelighet, estimering av antall misbrukere, estimering av narkotikabruk i befolkningen og data om narkotikarelaterte infeksjonssykdommer, HIV og hepatitt). Nettverksbygging i Norge. Administrering av samarbeidet med EMCDDA.

Status/resultater:

All rapportering til EMCDDA ble utført innen gitte tidsfrister.

Retningslinjene for den nasjonale rapporteringen endret karakter i 2004 til mer utstrakt bruk av strukturerte spørreskjemaer og standardtabeller. Tre nye spørreskjemaer innen forebygging og behandling ble introdusert i 2004. Ett av disse – om forebyggende arbeid i skolene, ble besvart i samarbeid med Sosial og helsedirektoratet

Hovedrapporten skal nå være mer kortfattet og mest omhandle endringer og ny utvikling, men vil fremdeles inneholde tre spesialtema, som er nye fra år til år. Temaene i 2004 var om : Bupreorphine; alternatives to prison; public nuisance. Flere instanser og fagpersoner utenfor SIRUS ble som tidligere invitert til å bidra med tekst og data innenfor sine fagfelt. Det ble gjort direkte avtale med forfattere til spesialtemaene.

Arbeidet fra norsk side med nøkkelindikatorene fortsatte. Indikatoren, etterspørsel etter behandling, er gitt som oppdrag til Bergensklinikkene, mens narkotikarelaterte infeksjonssykdommer ivaretatt av Nasjonalt folkehelseinstitutt. Forskere i SIRUS arbeider med de tre øvrige indikatorene. Se også prosjekt 2.19. Manglende konsesjon til å registrere personentydige pasientdata gjør det ikke mulig å tallfeste antall klienter i rusmiddelbehandling og vanskeliggjør utvikling av nye metoder for bedre å estimere antall tyngre stoffbrukere. Alle ekspertmøtene ble fulgt opp med norsk deltakelse.

For "EWS", ble samarbeidet med laboratoriet ved Kripos og Folkehelseinstituttet, avd. for retts toksikologi videreført. Det ble levert to halvårsrapporter basert på analyser om utvalgte syntetiske stoffer som skal overvåkes spesielt.

For utviklingen av et 'tidlig varslingsystem' i bredere skala (mykdata rapportering) fortsatt samarbeidet med prosjektledere i Bergensklinikkene(kompetansesenteret) og Rusmiddeletatens kompetansesenter, Oslo om Føre Var modellen, en monitorering av rusmiddel situasjonen i bysamfunn.

I Kommuneundersøkelsene for 2004 ble spørsmål som kan gi et bilde av nye trender og bruksmåter av narkotiske stoffer gjentatt.

SIRUS har sammen med Sundhedsstyrelsen i Danmark, Folkehelsesintitutet i Sverige og legemiddelverkene i de tre landene etablert et lukket e-postbasert nettverk for profesjonelle (NADiS). Informasjonen vil bidra til å følge narkotikasituasjonen i de tre landene, og gir også input for den norske rapporteringen til EMCDDA. En felles portal med nasjonale sider var ferdig i begynnelsen av 2004. Nettverket omfatter hittil ca. 50 personer, vesentlig fra instanser og/eller laboratorier som foretar analyser av stoffprøver. Fra norsk side deltar 18 personer fra 14 instanser. Aktiviteten fra deltakerne står foreløpig noe tilbake fra det som var forventet. Det er blitt avholdt ett informasjonsmøte for norske deltakere og to møter for skandinaviske administratorer.

Arbeidet med å registrere norske tiltak i EDDRA databasen fortsatte, og ved utgangen av 2004 var 10 tiltak levert til EMCDDA. Registreringen var imidlertid noe mindre prioritert i 2004, fordi man så det som viktig å ferdigstille arbeidet med en ny norsk forebyggingsdatabase. Tanken er at denne nasjonale databasen skal være til hjelp i lokaliseringen av aktuelle EDDRA tiltak. Forebyggingsdatabasen er nå tilgjengelig på www.forebyggingstiltak.no og arbeidet med å kontakte og registrere tiltak i EDDRA databasen vil bli prioritert i 2005.

Som norsk kontaktpunkt deltok SIRUS i november i lanseringen av EMCDDA's årsrapport for 2004 og var pressekontakt for norske media. Årsrapporten foreligger også i norsk utgave. Interessen fra norske media var skuffende lav sammenlignet med fjorårets publisering.

Oppdatert informasjon om EMCDDA, nye publikasjoner og annen relevant informasjon er fortløpende blitt lagt ut på SIRUS' hjemmeside. Årsrapporten og andre trykksaker fra EMCDDA er ellers blitt formidlet til en rekke kontaktpersoner og faginstanser i Norge.

De øvrige administrative oppgavene som følger av EMCDDA samarbeidet er blitt utført i den grad personalressursene har gjort det mulig. Oppgavene har vært mangesidige og omfattet blant annet forespørsler fra andre lands kontaktpunkter; bistand fra europeiske faginstanser; årlig virksomhetsrapport til EMCDDA ; språkkontroll av EMCDDA utgivelser på norsk; kontakt med media; oppfølging av eksterne eksperter.

SIRUS har hatt et godt samarbeid med Arbeids- og sosialdepartementet, gjennom den norske representanten i EMCDDAs styre og vitenskapskomite og ved gjensidig utveksling av informasjon.

Deltakelse i møter i EMCDDA i 2004:

Avtalefestede møter:

REITOX nettverket - 4 møter, Lisboa og Warsawa for nasjonale kontaktpunkter (Jostein Rise – 1, Knut Brofoss - 2, Odd Hordvin – 4)

Early Warning system – 1 møte Lisboa (O. Hordvin),

EDDRA –1 møte Lisboa for nasjonale administratorer (Ann Christin R.Olsen)

Narkotikabruk i befolkningen- 1 ekspertmøte, Lisboa (Sturla Nordlund)

Etterspørsel etter behandling – 1 ekspertmøte Lisboa(Erik Iversen - Bergensklinikkene)

Narkotikarelaterte infeksjonssykdommer – 1 ekspertmøte Lisboa (Hans Blystad, Folkehelseinstituttet).

Problembruk av narkotika – 1 ekspertmøte Lisboa (Ellen J. Amundsen)

Narkotikarelaterte dødsfall og dødelighet – 1 ekspertmøte Lisboa (Anne Line Bretteville -Jensen)

Andre møter:

Fortolkning av narkotikarelaterte data og rapportering – REITOX Academy Lisboa (Anders Bryhni)

Forebyggingstiltak (vurdering av spørreskjemaer), 1 ekspertmøte Lisboa(A C.R.Olsen)

Behandling og sosial reintegrering (forberedelse av nye spørreskjema) - 1 ekspertmøte, Lisboa (Arne Schanche Andresen, Rusmiddeletatens kompetansesenter).

Kriminalstatistikk og laboratoriedata (vurdering av tabeller) - 1 ekspertmøte Lisboa (Tormod Bønes, Kripos)

Skadereuserende tiltak(forberedelse av nytt spørreskjema) - 1 ekspertmøte Lisboa (Randi Ervik)

Publikasjoner:

Narkotikasituasjonen i Norge 2003 – norsk utgave. Narkotikasituasjonen i Norge 2004 – engelsk utgave.

=====

PROSJEKT 6.2: RUSMIDLER I NORGE

Ansvarlig: Anders Bryhni
Medarbeidere: Elin K. Bye, Anne Line Bretteville-Jensen, Ragnar Hauge og Sturla Nordlund
Varighet: 1989-
Finansiering: SIRUS

Tema: Statistiske oppgaver om alkohol og andre rusmidler. Tallmaterialet er hentet fra offentlig statistikk og spesialundersøkelser. Rusmidler i Norge 2004 er det sekstende heftet i en serie av årlige utgivelser. Rusmidler i Norge presenterer annet hvert år et spesialtema. Årets utgave er et spesialnummer som omhandler narkotikabruk og behandling. Utgivelsen inneholder oppdaterte tabeller om forbruk, tilgjengelighet, økonomi, skadevirkninger, kriminalitet og behandling knyttet til narkotikabruk, samt ett kapittel om alkohol.

Status: Publikasjonen ble sendt ut i desember 2004.

Formidling/publisering i 2004: Rusmidler i Norge er trykket opp i 5000 eksemplarer og ligger også tilgjengelig på SIRUS' nettsider som PDF-fil på norsk og engelsk. -

=====

PROSJEKT 6.3: DET NASJONALE DOKUMENTASJONSSYSTEMET INNEN RUSSEKTOREN

Ansvarlig: Grethe Lauritzen og Astrid Skretting
Medarbeidere: Hege Lauritzen, Kristin V. Buvik, Robert Lalla, Marte K. Ødegård Lund
Samarbeidspartnere: Stiftelsen Bergensklinikkene, De regionale kompetansesentrene for rusmiddelspørsmål, tiltakene innen russektoren og HK data
Varighet: 2001-
Finansiering: SIRUS

Tema: Utvikle og vedlikeholde et nasjonalt klientkartleggingssystem, bestående av to hovedelementer:

1) Et klientkartleggingsverktøy som inneholder pasientadministrativ informasjon, samt informasjon om rusmiddelbruk og andre definerte problemer ved inntak til behandling. Klientkartleggingsverktøyet inneholder kravene fra EMCDDA for rapportering på "the treatment demand indicator".

2) En tiltaksdatabase over de ulike behandlings- og omsorgstiltakene, med kapasitet, informasjon om behandlingstilbud, personellopplysninger osv.

Status: For så vidt gjelder klientkartleggingssystemet vises til omtalen under 5.2.2.

Databasen www.rustitak.no som gir informasjon om de enkelte behandlings- og omsorgstiltak for rusmiddelbrukere, er løpende oppdatert. Denne er foreslått fortsatt forankret i SIRUS.

Formidling/publisering i 2004: En rapport om det nasjonale dokumentasjonssystemet fra SIRUS og Stiftelsen Bergenslinikkene. Databasen www.rustiltak.no. En trykt katalog med landsdekkende oversikt over tiltak for rusmiddelmissbrukere. Katalogen er sendt til fastlegene og sosialtjenesten

PROSJEKT 6.4: KOMMUNENES FORVALTNING AV ALKOHOLLOVEN

Ansvarlig: Anders Bryhni
Medarbeider: Elin K. Bye
Varighet: 1989-
Finansiering: SIRUS

Tema: Formålet er å følge utviklingen i antall salgs- og skjenkesteder, bevillingstyper, skjenketider o.l. Det er blitt lagt større vekt på de siste år å kartlegge hvordan kommunene forvalter alkoholloven.

Status: Data fra hver kommune ble samlet inn gjennom spørreskjema januar-september 2004. Resultatene er presentert på SIRUS' nettsider (november).

Formidling/publisering i 2004: SIRUS' nettsider.

PROSJEKT 6.7: NASJONALT DOKUMENTASJONSSYSTEM PÅ FOREBYGGINGSFELTET

Ansvarlig: Hege C. Lauritzen og Ann Christin Rognmo Olsen
Medarbeider: Per Holth (til mai)
Samarbeidspartnere: Nettstedet forebygging.no, de regionale kompetansesentrene og Sosial- og helsedirektoratet
Varighet: 2002-
Finansiering: SIRUS og Rusmiddeletatens Kompetansesenter, Oslo kommune

Tema: Videreutvikling av nettstedet forebygging.no's prosjekt-database til en landsdekkende oversikt over rusmiddelforebyggende tiltak ved hjelp av et samarbeid med nettstedet www.forebygging.no, de regionale kompetansesentrene, Sosial- og helsedirektoratet og SIRUS.

Status: Arbeidsgruppa ble etablert i juni 2002. Det har vært arbeidet med hvilke typer tiltak som skal registreres i databasen, målgruppene med et registreringsskjema som er samkjørt med det eksisterende registreringsskjema på nettstedet forebygging.no, EUs database EDDRA over evaluerte prosjekter innen forebygging og behandling og Sosial- og helsedirektoratets søknadsskjema for midler til forebyggingsprosjekter. Det har vært enkelte tekniske problemer med den valgte dataløsningen

Formidling/publisering 2004: Ny web-side underliggende nettstedet forebygging.no, med elektronisk versjon av registreringsskjemaet med veiledning ble lagt ut våren 2004, men er foreløpig trukket tilbake

PROSJEKT 6.8: TILRETTELEGGELSE FOR BRUK AV ADDICTION SERVERITY INDEX (EUROP-ASI) OG EUROPEAN ADOLESCENT ASSESSMENT DIALOGUE (EURO-ADAD) I BEHANDLINGSPLANLEGGING OG EVALUERING

Ansvarlig: Grethe Lauritzen
Medarbeidere: Hans Olav Melberg og Edle Ravndal

Samarbeidspartnere: Helge Waal, UiO, seksjon for kliniske rusmiddelproblemer, Heid Nøkleby og Tore T. Rokkan, Tyrili FoU
Varighet: 2003—
Finansiering: SIRUS

Tema: Addiction Severity Index er et internasjonalt anerkjent og utbredt klientkartleggingsverktøy for bruk i behandlingsplanlegging og behandlingsforskning. Den europeiske tilpassede versjonen (EuropASI) er benyttet som hovedinstrument i nytte/kostnad studien som er gjennomført ved SIRUS. Ulike behandlingsmiljøer i Norge ønsker nå å benytte EuropASI og ungdomsversjonen European Adolescent Assessment (EuropADAD) i en utvidet klientkartlegging både for å imøtekomme kravet om sterkere vekt på individuelle behandlingsplaner, men også for å skape grunnlag for evaluering av behandling. Vi ønsker med dette prosjektet å ferdigstille inntaks- og oppfølgingsmoduler samt manualer i norsk oversettelse og gjøre instrumentene tilgjengelige som elektronisk verktøy. Vi vil legge opp en standard for undervisning og veiledning som kvalifiserer for pålitelig bruk av EuropASI og EuropADAD, likeledes skape et faglig nettverk rundt bruken av instrumentene og eventuelt en felles database. Instrumentenes egnethet i det norske behandlingsfeltet blir vurdert gjennom prosjektet.

Status: EuropASI instrumentet, både inntaks- og oppfølgingsmodul er tilrettelagt og trykket. I 2004 er også en elektronisk versjon av inntaksmodulen utviklet og testet, og overført med lisens til tiltak som har gjennomgått standardisert undervisning. EuroADAD inntaksintervju er oversatt og tilpasset norske forhold og manual er i hovedsak ferdig utarbeidet. Papirversjoner av instrumentene forventes ferdigstilt i 2005. Prosjektgruppen arrangerte også i 2004 et seminar. Denne gang var hovedtemaet, bruken av EuropASI og EuroADAD i behandlingsarbeid og både svenske og norske erfaringer og initiativ ble lagt frem. En ganske omfattende datainnsamling er nå i gang, og det er aktuelt å utrede muligheten for en felles database for disse instrumentene ved SIRUS.

Resultater: Det er stor interesse fra rusbehandlingsfeltet for begge instrumenter. Stadig flere tiltak i forskjellige regioner i Norge tar i bruk EuropASI for behandlings- og evalueringsformål, og ASI er valgt som verktøy i nye forskningsrettede kliniske prosjekter. Det har i 2004 også kommet henvendelser fra sosialtjenesten om forsøk med EuropASI. Barnevernet er i en prosess med økende bevissthet på rusproblemer innen sine tiltak, og etterspør kartleggingsinstrumenter. Implementering av EuroADAD foregår nå ved flere barnevernsentre. Aktiviteten i barnevernsektoren har naturlig ført til et samarbeid mellom SIRUS og Statens institusjonsstyrelse i Sverige, som har en omfattende erfaring med bruk av ADAD i barne- og ungdomsinstitusjoner. Vi drøfter nå en felles arbeidsgruppe for Norden i forhold til utvikling og implementering av EuropASI/EuroADAD.

Formidling/publisering i 2004: EuropASI elektronisk modul er utviklet og formidlet med lisens til brukere. To artikler i internasjonalt tidsskrift er publisert om bruk av EuropASI i en nytte-kostnadsstudie.

PROSJEKT 6.10: MONITORERING AV ALKOHOLFORBRUK

Ansvarlig: Øyvind Horverak og Anders Bryhni
Varighet: 2004-
Finansiering: Sosial- og helsedirektoratet, Vin- og brennevinimportørenes forening (VBF) og SIRUS

Tema: Til tider har det vært flere ulike anslag på forbruket av uregistrert alkohol (smuglersprit, hjemmeprodusert alkohol, alkohol kjøpt i utlandet og konsumert hjemme, alkohol kjøpt i taksfri handel og konsumert hjemme). Det har i lang tid vært ønske om å etablere rutiner for fortløpende å kunne overvåke forbruket av uregistrert alkohol, og på denne måten komme fram til et offisielt anslag på omfanget av bruken. Prosjektet tar sikte på å etablere rutiner som vil gjøre det mulig å anslå omfanget av uregistrert forbruk av alkohol med halvårlige mellomrom.

Status: Første datainnsamling er gjort i oktober 2004. Skjemaene for datainnhenting vil bli noe omarbeidet i lys av resultatene fra den første intervjurunden.

Resultater: Det er utarbeidet anslag for omfanget av uregistret alkohol i oktober 2004.

Formidling/publisering i 2004: Ingen.

=====

PROSJEKT 6.11: OPPFØLGING AV REGJERINGENS HANDLINGSPLAN MOT RUSMIDDELPROBLEMER

Ansvarlig: Øyvind Horverak
Medarbeidere: Astrid Skretting, Anders Bryhni, Robert Lalla
Varighet: 2004
Finansiering: SIRUS

Tema: Regjeringen ønsker å måle virkningene av sin rusmiddelpolitiske handlingsplan for 2003-2005. SIRUS har i den forbindelse bistått med å fremskaffe eksisterende datamateriale

Resultater: Data for 2003 levert.

=====

PROSJEKT 6.12: FORPROSJEKT TIL EVALUERING AV RUSREFORMEN

Ansvarlig: Anne Line Bretteville-Jensen
Medarbeider: Øyvind Omholt Alver
Samarbeidspartnere: Oddvar Kaarbøe, HEB
Varighet: 2004
Finansiering: SIRUS/HEB

Tema: Hensikten med prosjektet var å undersøke hvordan behandlingen for rusmiddelmisbrukere er organisert og finansiert etter at de regionale helseforetakene (RHF) overtok det tidligere fylkeskommunale ansvaret for rusbehandlingfeltet 01.01.04. Vi tenkte ikke å foreta en evaluering av rusreformen, men prosjektet kan trolig gi viktige grunnlagsdata til et slikt bruk.

Status: Data ble innhentet fra en rekke offentlig dokumenter og gjennom intervjuer eller skriftlig korrespondanse med offentlige ansatte og personer i private rusbehandlingstiltak. Sluttstrek for innsamlingen ble satt i august -04. Analysearbeid og rapportskrivning ble deretter prioritert.

Resultater: Gjennomgang av innsamlede data viser enkelte regionale forskjeller i organiseringen av de 32 offentlige og 42 private rusbehandlingstiltak som er omfattet av reformen. Helse Midt-Norge RHF er det eneste av de regionale foretakene som har opprettet et eget helseforetak (HF) for rusbehandling (Rusbehandling Midt-Norge HF). Samlet sett har RHF'ene fått overført 1,423 milliarder kroner til rusbehandling i 2004. Fordelingen mellom de fem regionene medfører at Helse Øst får 417 kroner per capita mens eksempelvis Helse Midt-Norge får 182 kroner per capita. Dersom Hagenutvalgets innstilling hadde blitt lagt til grunn for fordelingen, viser våre beregninger at dette ville medført vesentlige forskyvninger mellom regionene.

Formidling/publisering i 2004: Det er publisert en SIRUS-rapport (nr.2/2004)

=====

PROSJEKT 6.13: DOKUMENTASJON AV TOBAKKSVANER OG -FORBRUK

Ansvarlig: Karl Erik Lund
Medarbeidere: Marianne Lund
Samarbeidspartnere: Rita Lindbakk, Sosial- og helsedirektoratet

Varighet: 2004-
Finansiering: Sosial- og helsedirektoratet

Tema: Oppdraget er hovedsakelig knyttet til organisering, analyse og rapportering fra de tobakksbruksundersøkelser som Statistisk sentralbyrå (SSB) årlig gjennomfører på oppdrag fra Sosial- og helsedirektoratet. Prosjektet foreslår problemstillinger som skal belyses, utformer nye spørsmål, tilrettelegger for analyse, gjennomfører analyse, rapporterer resultater og bistår direktoratet i henvendelser fra mediene. Med faste tidsintervaller utarbeides og oppdateres en rapport for endringstendenser – 'Tall om tobakk'. En oversiktlig tallpublikasjon utarbeides hvert år fra samme datamateriale og publiseres på nettet. Et arkiv for spørsmål som er stilt i perioden 1973-2004 er etablert, og skal ajourføres. Oppgaver over registrert salg fra Toll- og avgiftsdirektoratet systematiseres. Estimater på størrelsen av de uregistrerte forsyningskilder utarbeides årlig.

Status: Publikasjonen 'Tall om tobakk 1973-2004' er ferdigstilt, og utgitt av Sosial- og helsedirektoratet. En identisk sekundærgave er også tilgjengelig i en skriftserie hos SIRUS. Et utkast til arkiv for spørsmål brukt i tobakksbruksundersøkelsene fra 1973 er utarbeidet. Her er alle spørsmål m/svaralternativer fram til 2004 organisert etter tema og respondentgruppe. Brudd i tidsserien er identifisert. Salgsstatistikken for 2004 kan først ferdigstilles når salgsoppgavene fra Toll- og avgiftsdirektoratet er tilgjengelige. Det er stor forsinkelse i datatilfanget fra Toll- og avgiftsdirektoratet.

Resultater: Det ble observert en signifikant reduksjon i andel dagligrøykere fra 2002 til 2003. Andel dagligrøykere i alderen 16-74 år gikk ned fra 29 % i 2002 til 26 % i 2003. I aldersgruppen 16-24 år gikk andel dagligrøykere ned fra 28 % i 2002 til 23 % i 2003. Dagligrøykende menn i 2003 var 27 %, andelen kvinner var 25 %. Det ble også observert en økning i andel snusbrukende menn i alderen 16-44 år fra 2002 til 2003, men endringen var ikke signifikant. 21 % brukte snus daglig eller av og til i 2003, mot 17 % i 2002.

Publisering/formidling i 2004: Rapporten 'Tall om tobakk 1973-2003', Sosial- og helsedirektoratet, Oslo, 2004. 'Tall om tobakk 1973-2003', Sirius skrifter nr. 2/2004 (dobbeltpublikasjon). Arkiv over spørsmål i røykevaneundersøkelsene 1973-2004, Stensilnotat, SIRUS.

=====

PROSJEKT 6.14: NARKOTIKASITUASJONEN I NORDEN, DE BALTISKE STATENE OG ST.PETERSBURGREGIONEN

Ansvarlig: Ann Christin Rognmo Olsen og Astrid Skretting
Samarbeidspartnere: NADs sekretariat
Varighet: 2004-2005
Finansiering: SIRUS/NAD

Tema: Nordisk ministerråd har gitt NAD i oppdrag å utarbeide en kartlegging av narkotikasituasjonen og tiltak for å møte narkotikaproblemet i Norden, de Baltiske statene og St Petersburg-regionen. NADs sekretariat og SIRUS utgjør prosjektgruppen som utarbeider kartleggingen.

Status: Det foreligger et utkast til rapport som skal ferdigstilles i første halvdel av 2005.

Formidling/publisering i 2004: Ingen

=====

7 PUBLIKASJONER

7.1 BØKER OG FORSKNINGSRAPPORTER

Alver, Ø.O., Bretteville-Jensen, A.L., Kaarbøe, O.

Rusreformen – noen grunnlagsdata om organisering og finansiering, SIRUS-rapport nr. 2/2004, Statens Institutt for rusmiddelforskning, Oslo, 82 s.

Alver, Ø.O.

Om pris og etterspørsel etter alkohol i Norge. SIRUS rapport, nr. 4/2004, Statens Institutt for rusmiddelforskning, Oslo, 66 s.

Hibell Bjørn et al. (Skretting, A.)

The ESPAD Report 2003. Alcohol and Other Drug Use Among Students in 35 European Countries. CAN og Council of Europe (Pompidou Group) Stockholm 2004

Holth, P. og Bye, E.: Evaluering av 'Ansvarlig Vertskap' i Bergen 2000-2003. SIRUS-rapport nr. 1/2004. Statens Institutt for rusmiddelforskning, Oslo, 82 s.

Horverak, Ø.

Da Vinmonopolet kom til Trysil. SIRUS rapport nr.3/2004. Statens Institutt for rusmiddelforskning, Oslo, 117 s.

Lund KE, Rise J.

Mediekampanje om røykfri serveringssteder våren 2004. Evalueringen av det offentlige tobakksforebyggende arbeidet i Norge 2003-2007. SIRUS-skrifter nr. 1/2004. Statens Institutt for rusmiddelforskning, Oslo, 36 s.

Lund, M og Lindbak, R.

Tall om tobakk. SIRUS skriftserie nr.2/2004. Statens Institutt for rusmiddelforskning, Oslo, 39 s.

7.2 VITENSKAPELIGE ARTIKLER OG BOKKAPITLER

Amundsen, Ellen J., Stigum, Hein, Røttingen, John-Arne, Aalen. Odd O.

Definition and estimation of an actual reproduction number describing past infectious disease transmission. Application to the HIV epidemics among homosexual men in Denmark, Norway and Sweden. *Epidemiology and Infection* Vol. 132, 1139-1149, 2004

Amundsen, Ellen J.:

Prevalence Estimation of Problem Drug Use in Norway. The Multivariate Indicator Method. Annex in *Synthetic estimation of problem drug use prevalence in the European Union*. Final report from EMCDDA project (CT.02.P1.58) by Ludwig Kraus, Rita Augustin, David Saphino and Lucas Wiessing.

Berg, Elin.

Sønn, far og mann – de tre er jeg. *Nordisk Alkohol- & Narkotikatidsskrift*, 21, 43-55.

Baklien, B.

Følgforskning. *Sosiologi i dag*, 34, 49-66, 2004.

Bretteville-Jensen, A.L. and Bjørn, E.

Do prices count? A micro-econometric study of illicit drug consumption based on self-reported data, *Empirical Economics*; 29(3): 673-695, 2004.

Bretteville-Jensen, A.L. og Kaarbøe, O.M.

Innsatsstyrt finansiering også i psykiatrien? Tidsskrift for Den norske Lægeforening 2004; 124: 2379-1381.

Fekjær, S. & Pape, H

Når "alle" doper seg. Feilaktige forestillinger om narkotikabruk blant ungdom. Tidsskrift for ungdomsforskning, 4 (2), 21-32, 2004

Friestad, C. & Rise, J.

A study of the relationship between body image, self-esteem and dieting among 15-21 year olds. European Eating Disorders Review, 12, 247-55, 2004.

Hauge, Ragnar:

Kriminalitetsutviklingen i Norge siden 1980. Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskap, 90, 124-131, 2004

Hauge, Ragnar:

Public nuisance: definitions, trends in policies, legal issues and intervention strategies. The Drug Situation in Norway 2004. SIRUS, Oslo 2004:61-66

Hauge, Ragnar:

Changes in Norwegian alcohol policy – from social welfare to market economy. Nordic Studies on Alcohol and Crime, 21, 92-96, 2004

Helgason AR, Tomson T, Lund KE, Galanti R, Ahnve S, Giljam H.

Factors related to abstinence in a telephone helpline for smoking cessation. European Journal of Public Health, 14, 306-10, 2004;

Lauritzen G, Ravndal E.:

Introduction of the EuropASI in Norway: Clinical and research experiences from a cost-effectiveness study. Journal of Substance Use, 9 (3-4), 141-146, 2004.

Lund KE, Helgason AR, Andersen M.

Endringer i småbarnsforeldres rapportering om passiv røyking. Tidsskrift for Den norske Lægeforening; 124, 16-19, 2004

Lund KE, Scheffels J, Oftedal J, Eck I.

Røyking i videregående skoler. Tidsskrift for Den norske Lægeforening g; 124, 31-4, 2004

Lund KE.

Omfanget av grensehandel, taxfreeimport og smugling av tobakk til Norge. Tidsskrift for Den norske Lægeforening, 124, 35-8, 2004.

Lund M, Lund KE, Rise J.

Preventing tobacco use in Norwegian dental practice. Community Dent Oral Epidemiology 32: 385-94. 2004

Melberg, Hans Olav:

Three problems with the ASI composite scores. Journal of Substance Abuse 9 (3-4),120-126, 2004

Pape, H. & Rossow, I.

"Ordinary" people with "normal" lives? A longitudinal study of ecstasy and other drug use among Norwegian youth. Journal of Drug Issues, 34, 389-418, 2004

- Ravndal E, Lauritzen G.
Opiatmisbrukere i metadonassistert rehabilitering ett og to år etter inntak. Tidsskrift for Den norske Lægeforening, 124, 329-31, 2004.
- Rise, J.
Modifying adolescent health behaviours. Current Opinion in Psychiatry, 17, 129-132, 2004.
- Rossow, I & Hauge, R.
Who pays for the drinking? The extent and distribution of harms from others' drinking. Addiction, 99: 1094-1102, 2004
- Rossow I.
Suicidal atferd - endringer fra 1992 til 2002. Tidsskrift for ungdomsforskning, 4: 77-85, 2004
- Astrid Skretting og Cathrine Dammen.
From methadone to medicine-assisted rehabilitation. Nordisk alkohol- & narkotikatidsskrift (English Supplement) 21, 162-1666, 2004
- Ødegård, E. & Rossow, I.
Alcohol and overdoses. European Addiction Research, 10: 168-172, 2004

7.3 DOKUMENTASJON

- K. Buvik & M.Ø. Lund.
Tiltaksbasen og nettstedet www.rustiltak.no. I H. Lauritzen & A. Skretting (red.): Det nasjonale dokumentasjonssystemet innen tiltaksapparatet for rusmiddelbrukere. Statens institutt for rusmiddelforskning, 2004.
- Hauge, Ragnar og Englund, Tine:
Utværdering av forskning om vård av unga och vård av missbrukare finansierat av Statens institutionsstyrelse under perioden 1994-2002. Forskningsrådet för arbetsliv och socialvitenskap. Stockholm 2004. 101 s.
- Lauritzen, H. & Skretting, A.:
Det nasjonale dokumentasjonssystemet innen tiltaksapparatet for rusmiddelbrukere. I H. Lauritzen & A. Skretting (red.): Det nasjonale dokumentasjonssystemet innen tiltaksapparatet for rusmiddelbrukere. Statens institutt for rusmiddelforskning, 2004.
- Kommunenes forvaltning av alkoholloven 2004. Publisert på SIRUS nettsider, 2004
- Narkotikasituasjonen i Norge 2003 - oppdatert norsk utgave (Odd Hordvin)
- Narkotikasituasjonen i Norge 2004 – engelsk utgave (Odd Hordvin)
- Rusmidler i Norge. Statistikk -04. Statens institutt for rusmiddelforskning, SIRUS 2004.
- Skretting, Astrid:
Rusreformen – mulighet for bedre behandlingsdata. Rusmidler i Norge SIRUS 2004.
- Telstø MM, Lund M, Lund KE:
Arkiv over spørsmål om røykevaner i undersøkelser fra SSB for perioden 1973-2004. Stensilrapport. SIRUS: 2004

7.4 POPULÆRARTIKLER, DEBATTINLEGG, BOKANMELDELSER O.L.

Brofoss, Knut:

Alkoholavgifter – en tapt sak? Nordisk alkohol- & narkotikatidskrift, 21, 254-256, 2004

Bye, Elin K.

"Landsrapporter- Rapport fra Norge" Nordisk alkohol- & narkotikatidskrift, 21, 1/2004.

Bye, Elin K:

"Landsrapporter- Rapport fra Norge" Nordisk alkohol- & narkotikatidskrift, 21, 3/2004.

Demers, A., Garretsen, H., Room, R., Rossow, I. & Ugland, T.

Scientific societies: Kettil Bruun Society, Addiction; 99: 161-164, 2004.

Hauge, Ragnar:

Narkotikapolitisk kjetteri? Bokanmeldelse. Rus & avhengighet. Nr 2, 2004:37.

Holth, P.

Kunsten at sætte mål. Stof, nr. 2, 2004.

Hordvin, Odd

"70 prosent på metadon, ingen høyere?" Tidsskriftet Rus & Avhengighet nr. 2/2004

Lalla, Robert

Evaluering av prosjektene "Breathe Smart" og "PRIME for Life"

Lund KE.

Konflikten om overgang til snus. Kronikk. Avisene Dagens Medisin og Folket. Januar, 2004

Lund KE.

Slik slutter du å røyke. Bokanmeldelse Schioldborg P & Skavlan J. Psykologisk tidsskrift og avisen Folket, desember 2004

Lund KE, Espeland WS.

Norges 500årige tobakkshistorie fortalt på 20 minutter. Programserie. CD-utgivelse. Oslo: NRK P2/SIRUS, 2004.

Moen, Jorunn:

Nettsider på rusmiddelfeltet kvalitetssikres. Rus og avhengighet, 2004, nr. 3, s. 41.

Nordlund, Sturla:

"Premissleverandør i en alkoholpolitisk turbulent tid". Nordisk alkohol- & narkotikatidskrift, 21, 342-344, 4-5/2004

Nordlund, Sturla:

"An excellent book on gambling - with a rather modest title". Bokanmeldelse av Orford, J., Sproston, K., Erens, B., White, C. & Mitchell, L.: Gambling and Problem Gambling in Britain. Addiction Research and Theory, 12 (4), 403-404.

Pape, H., Rossow, I og Storvoll, E. E.

"Drikke-trening" hjemme fåfengt mot ungdomsfyll. Debattinnlegg i Aftenposten 13.11.04.

Pape, Hilde:

"Overgrep i parforhold", Kronikk VG 14.11.2004

Pape, H (2004).

Anmeldelse av boka "Ungdom bak volden. Forståelse og behandling av ungdom med volds- og aggresjonsproblemer". Tidsskrift for ungdomsforskning , 4 (2), 90-93, 2004

Rise, J.

En evaluering av ungdommers reaksjoner på høstens (2003) kampanje mot tobakksindustrien: tre filmer. Notat til Sosial- og helsedirektoratet, 2004.

Ravndal Edle:

"Kost-nytte undersøkelsen avspeiler behandlingsevneligheten". Rus & avhengighet, nr. 1, 2004, s. 39.

Ravndal, Edle:

"Frankmo, Samtun og Sollia evaluert". Bokanmeldelser, Rus & avhengighet, nr. 3, 2004, s. 39-40.

Ravndal, Edle:

"Politikk, rusbehandling og forskning". Kronikk "Folket", nr. 14, august, 2004.

Ravndal, Edle:

"Mangfoldige veier ut av misbruk". Bokanmeldelse, Rus & avhengighet, nr. 5, 2004, s. 38.

Rossow, I.

Alcohol and homicide in Russia. Editorial. Addiction, 99; 937, 2004

8 MEDARBEIDERNE ØVRIGE VIRKSOMHET

8.1 FOREDRAG OG KONGRESSDELTAGELSE

Ellen J. Amundsen:

- Foredrag med tittel: Sprututdelingens, HIV testingens och rådgivningens betydelse för HIV epidemien bland injeksjonsmisbrukare torsdag 25 mars på forskningsseminar ved Mariaberoendecentrum i Stockholm: "Nordiska och europeiska erfarenheter av sprututdeling, HIV och Hepatit C smitta"
- Foredrag med tittel: Sprututdelingens, HIV testingens och rådgivningens betydelse för HIV epidemien bland injeksjonsmisbrukare fredag 26 mars på åpent seminar kl. 13-16 i ABF-huset, Sveavägen 41, Stockholm: "Det slutande planet. Sprøytebytteprogram – en liberalisering av narkotikapolitikken? Erfarenheter från Norge"
- Foredrag med tittel: Asking local professionals – asking for trouble or a useful methodology? A survey of prevalence of illegal drug use in the Norwegian municipalities. 15th Meeting 14-16 oktober i European Society of Social Drug Research/ ESSD. München
- Foredrag med tittel: Are data from local professionals useful? EU expert meeting on the EMCDDA Key Indicator 'Problem drug use' 25-26 November. Lisboa

Bergljot Baklien:

- Foredrag om Prosessevaluering. Nordisk konferanse om rusforebygging, Stockholm, desember 2004.
- Tre seminarer om Norsk bistand og vold mot kvinner.

Anne Line Bretteville-Jensen:

- "Finansiering og organisering av rusbehandling i helseforetakene" (med Oddvar Kaarbøe, HEB), 6. Nasjonale Helseøkonomikonferansen, Hurdal, 10-11. mai.
- "Sequential patterns of drug use initiation – can we believe in the gateway theory?" (med Hans Olav Melberg og Andrew Jones), 24th Arne Ryde Symposium: The economics of substance use, Lund 13-14 August.
- "Starter alt med den første pipa? En anvendelse av transition modeller for å teste trappetrinnshypotesen". Seminar holdt ved Institutt for økonomi, UiB, 23. april 2004
- "Penger og dop", seminar holdt ved Akuttinstitusjonen, Ullevål Universitetssykehus, 1. september.

Knut Brofoss:

- Alkohollovgivning og alkoholpolitikk. Deltaker i paneldebatt. Juristforeningen ved Universitetet i Bergen, Bergen 29. januar
- Kommunale virkemidler i alkoholpolitikken. Innledning på møte i Nittedal kommunestyre, 29. mars.
- Rettighetslovgivning og rettsliggjøring. Foredrag på Sosialpolitisk avdelings (Sosialdepartementet) internseminar, Havna 23. april.
- Hva skjer? Aktuell forskning innen rusmiddelfeltet. Foredrag på Rus og samfunn 2004, Oslo 7. mai 2004
- En ny arbeidssøkerstønad. Foredrag for utvalget som har utredet ulike organisasjonsmodeller for samordning av Aetat, trygdeetaten og sosialtjenesten i kommunene (Rattsutvalget), Asker 7. juni 2004.

Elin K. Bye:

- Kettil Bruun Society 2004, Helsinki 31. mai-4. juni ("Alcopops in Norway - A tale of forbidden fruit?" Sturla Nordlund, Elin K. Bye & Astrid Skretting)
- ESPAD-conference, Wien 27-28. September.
- GENACIS-conference, Berlin 12-16. November.

Randi Ervik:

- Fylkesmannen i Hedmark: Faglige og etiske utfordringer ved bruk av tvang (8.03.)
- European Society of Criminology, Amsterdam: Presentasjon av paper (27.08.)

- Primærmedisinsk verksted, Lægeforeningen, Oslo: Panel om narkotikapolitiske veivalg (26.11.)

Øyvind Horverak:

- The change from over-the-counter to self-service sales of alcoholic beverages in the Norwegian monopoly outlets: consequences on sales and customers' satisfaction. Paper presented at the 47th ICAA International Conference in Venice October 31-November 5, 2004.

Velibor Bobo Kovac:

- Innlegg på Addiksjonseminaret 08.10.2004: Avhengighet og selvregulering

Robert Lalla:

- Deltagelse på brukersamling for KKS i Oslo
- Deltagelse på brukersamling for KKS på Biri med presentasjon av www.rustiltak.no
- Deltagelse på konferansen "Rus og samfunn" med presentasjon av www.rustiltak.no ved stand
- Foredrag om narkotikasituasjonen i Norge for Representantskapsmøte i Kristiansand

Grethe Lauritzen:

- Innledning om det nasjonale dokumentasjonssystemet ved brukersamling for Rusmiddeletatens kompetansesenter. Oslo, 5. februar 2004.
- " Presentasjon av funn fra nytte-kostnadsstudien med spesielt blikk på Tyrili klientene."
- Foredrag ved Stiftelse samling for Tyrili, Oslo, 18. februar 2004.
- Deltok ved "State-of-the-art" konferanse om pasienter i MAR som er gravide eller har omsorgen for små barn. Oslo, 18. februar 2004.
- "Presentasjon av funn fra nytte-kostnadsstudien". Foredrag for behandlingstiltak i Stavanger området. Stavanger, 20.februar 2004.
- Fremleggelse av funn fra de psykiatriske ungdomsteamene, i nytte-kostnadsstudien. Oslo, 8. mars 2004.
- Deltok ved den 4. nasjonale konferansen om Legemiddelassistert rehabilitering. Oslo, 16-17 mars 2004.
- Deltok ved NOVA konferansen "Se meg! Hjelp meg! Barn, foreldre og rusmiddelproblemer" Oslo, 19. april 2004.
- Deltok i ekspertseminar " Addiction Severity Index, US Experiences". Stockholm, 22. april 2004.
- "Kriminalitetsparametre i nytte-kostnadsstudien- funn fra en prospektiv studie". Foredrag på konferanse arrangert av Det kriminalitetsforebyggende råd. Oslo, 13.mai 2004.
- Foredrag om Adolescent Assessment Dialogue (EuroADAD) for Rusmiddeletatens kompetansesenter og Helse- og velferdsetaten i Oslo kommune. Oslo, 10. juni 2004.
- Deltok ved konferanse arrangert av Regionsenter for barn og unges psykiske helse. Helseregion ØST og SØR. " Pre- and postnatal exposure to alcohol and other drugs- the effect on childrens development". Oslo, 26-27 august 2004.
- Deltok ved " Research discussion meeting – current status and future issues on severe mental disorders". Sosial- og helsedirektoratet/SINTEF- helse. Oslo 13. september 2004.
- "EuropASI og EuroADAD som kliniske verktøy". Innleder og arrangør av seminar på vegne av SIRUS, Seksjon for kliniske rusmiddelproblemer, UiO og Tyrili FoU, for rusbehandlings- og barnevernfeltet. Oslo, 18. oktober 2004.
- "Client registration on a national level" foredrag ved seminar: Evaluation of treatment for clients in the substance abuse field, arrangert av SIRUS og Seksjon for kliniske rusmiddelproblemer. Oslo 25-26. oktober 2004.
- Innledning om nasjonalt dokumentasjonssystem ved brukersamling for Rusmiddeletatens kompetansesenter. Oslo 2. desember 2004.

Johanne Longva

- "Internet Librarian 2004". 11. -12. October, London.
- "Online Information 2004" 30. November - 2. December 2004, London

Ingeborg Lund:

- Gambling and Problem Gambling, presentasjon ved the National Association for Gambling Studies' 14th Annual Conference, "Striking a balance", Gold Coast Queensland Australia, 11-13 Nov. 2004.

Karl Erik Lund:

- "Evalueringsdesign for Røykeloven" - Seminar for Sosial- og helsedirektoratet, Asker
- "Sosial ulikhet og tobakk" - Internseminar SIRUS, Oslo
- "Framtidige klasseforskjeller i helse" - Konferanse i regi av Fylkeslegen i Sør-Trøndelag, Trondheim
- "Evaluating the Act on smokefree hospitality industry" – Nasjonal tobakkskonferanse, Oslo
- "Tobakkens historie" – Konferanse i regi av Fylkeslegen i Vest-Agder, Kristiansand
- "Betydningen av nikotinerstatning og snus for røykeslutt" - Konferanse Apotekerforeningen, Oslo
- "Utfordringer for tobakksforebygging i skolen" – Konferanse Utdanningskontoret i Agder, Grimstad
- "Hva blir effekten av Røykeloven" – Seminar Rus & Avhengighet/SIRUS, Oslo
- "Sosial ulikhet og røyking" – Seminar Avdeling tobakk, SHdir, Oslo
- "Konflikten om overgang til bruk av snus" – Seminar VRF/SHdir, Oslo
- "Tobakkens betydning for de ansattes helse, trivsel og bedriftens økonomi" – Konferanse i regi av Fylkeslegene i Oppland og Buskerud, Lillehammer
- "Tentative resultat fra evalueringen av den norske Røykeloven" – Konferanse, CTP, Stockholm
- "Foreløpige resultater fra evalueringen av Røykeloven" – Seminar, SHdir
- "Røyking og sosial ulikhet" – Fredagsseminar, SHdir

Marianne Lund:

- "Røyking og framtidige klasseforskjeller i helsestatus". Foredrag i Sosial- og helsedirektoratet 17. desember. Også holdt for Nasjonalt råd for tobakksforebygging (2. september 2004) og Avdeling tobakk (16. August).
- Deltakelse på konferansen Tobakk Norge 2004, 19.-20. April, Oslo Kongressenter.

Hans Olav Melberg:

- Foredrag (seminar) "Hvor mye koster alkohol samfunnet? En diskusjon om kostnadsbegrepet" Torsdagsseminar, Universitetet i Oslo, vår 2004.
- Deltagelse og foredrag: "The Spread of drug use: Epidemic models or social interaction." The 24th Arne Ryde Symposium on the Economics of Substance Abuse, Department of Economics, Lund University, Sverige, August 13-14, 2004
- Deltagelse og foredrag "System effectiveness and efficiency," på kurset "Cure and care of alcohol and drug problems – studying systems of social handling and treatment". Nordiska högskolan för folkhälsovetenskap, Sverige, September 1-3, 2004.
- "Kan man modellere spredning av narkotika på samme måte som spredning av sykdommer?" Foredrag (seminar), Institutt for helseledelse og helseøkonomi ved Universitetet i Oslo. November, 2004.
- Deltagelse, kurs: "Econometric Aspects of Programme Evaluation: Evaluating Social Programs: Econometric Cost-Benefit Analysis" Institute of Economics, University of Copenhagen, 14 – 16 June 2004.

Jorunn Moen

- Making waves of change. The 26th Annual Salis Conference, Berkeley California 20th – 24th of April 2004.
- Foredrag: Documentation on tobacco in Norway
- Det 69. norske bibliotekmøte + BIBSYS' vårmøte 23. – 27. mars, Molde
- "Problematic drug use and lifestyles: trends and social representation." Elisads 16th annual conference, 21-23 September 2004, Firenze
- "Online Information 2004" 30. November - 2. December 2004, London
- Foredrag: "Collaboration across borders – experience from practice". Foredraget ble utarbeidet og presentert i samarbeid med Christine Goodair fra DrugScope, London
- Foredrag: "Norwegian Institute for Alcohol and Drug Research – Library services, electronic resources and information literacy. A practical approach". Foredraget ble holdt under Nordic Forum.

Benedicte Mohr

- Det 69. norske bibliotekmøte + BIBSYS' vårmøte 23. – 27. mars, Molde
- "Problematic drug use and lifestyles: trends and social representation." Elisads 16th annual conference, 21-23 September 2004, Firenze

Hilgunn Olsen:

- Foredrag om "Tiltaksplan for alternativer til rusmiljøene I Oslo sentrum", bydel St.hanshaugen 15. april.
- "Brukerperspektiver på platasituasjonen". Foredrag holdt på konferanse om "Tiltaksplan for alternativer til rusmiljøene" i regi av Sosialdepartementet 7-8. juni. Sammen med Astrid Skretting.
- Foredrag om brukeres perspektiver på sentrumssituasjonen før og etter "plata", 17. august. Debattmøte om "plata", Institutt for kriminologi og retts sosiologi.
- "User perspectives on a new political plan, targeted on splitting op the open drug scene in Oslo". Foredrag "4th annual Conference of the European Society of Criminology", Amsterdam 25-28. august.
- "Oppløsningen av "plata" – brukerperspektiver", 27.oktober. Foredrag holdt på høring i bystyret i Oslo om situasjonen etter "plata". Sammen med Astrid Skretting.

Sturla Nordlund:

- "Effekten av alkoholpolitiske virkemidler, med spesielt fokus på lokalsamfunnenes muligheter". Foredrag på åpent møte i kommunestyret i Drøbak, 16.2.2004.
- "Alcohol consumption, drinking styles and alcohol problems in the Nordic countries". Foredrag ved 28th Annual New Directions in the Study of Alcohol Group Conference, i Caernarfon, Wales, 22.-25. april 2004.
- "Alcopops in Norway - A tale of forbidden fruit?" Foredrag ved det 30. Annual Alcohol Epidemiology Symposium of the Kettil Brun Society for Social and Epidemiological Research on Alcohol. Helsinki, 31 mai - 4. juni 2004.
- "The influence of EU on the alcohol policy in a non-EU country". Foredrag ved The 47th International ICAA Conference on Dependencies, Lido de Venezia, 31. oktober - 5. november 2004.

Ann Christin Rognum Olsen:

- Innlegg om ny forebyggingsdatabase på konferansen "Den veien høna sparker". Refleksjoner og erfaringer i det rusforebyggende arbeidet. Østnorsk kompetansesenter, Klækken hotell, Hønefoss, 3.-4. juni 2004.
- Deltakelse på kongressen "Rus og Samfunn 2004" med presentasjon av www.forebyggingstiltak.no på stand. Oslo, 5.-7. mai 2004

Hilde Pape:

- Forebygging for ungdom flest: Nye tider, nye trender, nye grep? Foredrag på seminar om rus- og kriminalitetsforebygging i regi av Vestvågøy kommune, Leknes 3.juni 2004
- Problematferd og rusbruk blant ungdom – hva skjer? Foredrag på landskonferanse for politi og barnevernvakter. Bergen, 1.-3. september 2004
- Vold i parforhold: Forestillinger og forskningsfunn. Foredrag ved konferansen Vold og traumatisk stress 2004. Oslo, 16. – 17. september 2004

Edle Ravndal:

- "Evidensbasert kunnskap eller kvalifisert synsing?" Foredrag på Leangkollseminaret 2004, Rusbehandling 2004 – evidensbasert eller kvalifisert synsing? Norsk Psykologiforening, Asker, 4-5 mars.
- "To års oppfølging av klienter i PUT". Paper i samarbeid med Grethe Lauritzen presentert på møte for PUT-tiltakene i Oslo, 8. mars.
- Deltakelse på "State of the art" konferanse om klienter i MAR som er gravide/har omsorg for små barn. MARIO, Oslo, 18. februar.

- Deltakelse på Ide-seminar om "Drug Court" i Justisdepartementet, Oslo, 9. mars.
- Deltakelse på 4. Nasjonale konferanse for Medikamentassistert rehabilitering. "Individet i fokus, ulike forutsetninger – ulike mål", Oslo, 18-19. mars.
- "Klientkjennetegn og behandlingsforløp for klienter i PUT". Foredrag, Landskonferanse for de Psykiatriske ungdomsteamene, Bergen, 7. mai.
- "Methodology in naturalistic studies concerning psychosocial treatment". Foredrag på the 9th EASAR (European Association for Centers of Clinical Substance Abuse) Conference, Athen, 13-16 mai.
- Deltakelse på the Third European Conference on Self Psychology, "Contemporary Self Psychology in Europe", Oslo, 21-22 mai.
- "Unge rusmisbrukere i PUT og i døgninstitusjon – klientkjennetegn og behandlingsforløp". Foredrag på Nasjonal konferanse om yngre rusmisbrukere i og utenfor institusjon "Ung, lovende og ambivalent". Trondheim, 9-19 juni.
- "Personality disorders predict completion of substance abuse treatment". Paper presentert på the 6th European Congress on Personality Disorders. Zaragoza, 16-19 juni.
- Deltakelse på møte for EU-prosjektet ROSE (Management of high risk opiate addicts in Europe). Zürich, 10-11 juli.
- Deltakelse på workshop om "Pre- and postnatal exposure to alcohol and other drugs – the effects on childrens' development". Psykologisk institutt, UiO, 30. august.
- Deltakelse på symposium "Koordinerte tjenester og kommunal forankring for mennesker med psykiske lidelser og/eller rusmiddelmissbruk". SHdir, Oslo, 14. september.
- "Hvilken rolle spiller de ulike samfunnsarenaer?" Foredrag på konferansen "Hvorfor flykter ungdom inn i stoffmisbruk?" Landsforbundet mot stoffmisbruk, Oslo, 11. oktober.
- "Project Match no simple match". Innlegg på konferansen "Evaluation of treatment for clients in the substance abuse field", SIRUS og Seksjon for kliniske rusmiddelproblemer, UiO, Oslo, 25-26 oktober.
- "Drug treatment in 2004 – evidence based research or qualified beliefs?" Foredrag på the 7th International Symposium on Substance Abuse Treatment, Centre for Alcohol and Drug Research, University of Aarhus, 25-27 november.

Jostein Rise:

- Deltagelse ved KBS, Helsinki, 1-4 juni.
- Rise, J. & Kovac, V.B. The relation between intention and behaviour: A self-regulation perspective. Presentasjon ved The 18th Conference of the EHPS, Helsinki, June 21-24.
- Rise, J, Kovac, V. & Kraft, P. Bridging the intention-behaviour gap of addictive behaviours: the case of quitting smoking. Presentasjon ved 24th Arne Ryde Symposium: The economics of substance use, Lund 13-14 August.

Ingeborg Rossow:

- Foredrag om effekt av alkoholpolitiske virkemidler, Nasjonalt folkehelseinstitutt, april 2004.
- Trends in wine consumption in Norway - is diffusion theory applicable? Paper presented at the 24TH Arne Ryde symposium: the economics of substance use, Lund, August, 2004
- Foredrag om mulige effekter av alkoholpolitiske endringer i nordiske land. Nordisk Råd/NordAN, Stockholm November 2004.
- Foredrag om effekter av rusforebyggende tiltak. Nordisk konferanse om rusforebygging, Stockholm, desember 2004.

Janne Scheffels:

- Foredrag på konferanse Sosial og helsedirektoratet mars 2004: Hva symboliserer sigaretten
- Deltagelse på symposium 'Critical health psychology' Universitet i Bergen 2-3 juni 2004. Innlegg: To be one who continues to smoke
- Innleder på seminar om sosial ulikhet, NOVA desember 2004: Sosial ulikhet, kvalitativ forskning om røyking

Ole-Jørgen Skog:

- Fagseminar ved Sirus 17/2, "Hva er avhengighet",
- Foredrag Sosial og helsedirektoratet. 30/4, "Kognitive mekanismer ved stoffavhengighet"

- Key note speaker ved 24th Arne Ryde Symposium on the Economics of Substance Use, 13/8 Universitetet i Lund , "Choice, Social Interaction and Addiction: The Social Roots of Addictive Preferences"
- Seminar ved Senter for grunnforskning ved Det Norske Videnskaps-Akademi 9/9 04. "Addiction and discounting"

Astrid Skretting:

- Sprøyteutdeling i Norge – hva er erfaringene? Foredrag ved seminar for det svenske Riksdagens socialutskottet og justitieutskottet. Oslo mars
- "Brukerperspektiv på "Plata"-situasjonen. Foredrag sammen med Hilgunn Olsen på Sosialdepartementets seminar, Leangkollen 7.- 8. juni.
- Narkotikasituasjonen i Norge. Foredrag ved seminar for den svenske narkotikasamordnaren/MOB. Oslo juni
- Bruk av rusmidler blant ungdom i Norge. Nordisk rusmiddelkonferanse. Færøyene 29. august.
- Oppløsning av "Plata" – et brukerperspektiv. Foredrag sammen med Hilgunn Olsen på Oslo kommunes høring om situasjonen i Oslo sentrum etter oppløsning av "Plata". Oslo 27. oktober

Elisabet Storvoll:

- Antisocial behavior among adolescents. A study of gender differences. Presentasjon holdt på EARA 2004. The IX Conference of the European Association for Research on Adolescence. Porto, Portugal, 4-8 Mai.

Einar Ødegård:

- "Alcohol use and mental problems among Norwegian inmates", paper presentert på ICAAs 47th konferanse i Venezia 31. oktober – 5 november

8.2 UNDERVISNING OG VEILEDNING

Bergljot Baklien:

- 2 dagers kurs om Kvalitativ evaluering/følgforskning ved kurs for dr. gradstudenter ved UiTø.

Anne Line BrettevilleJensen:

- Forelesninger i samfunnsøkonomi holdt for 1. årsstudenter ved Diakonhjemmets sosialhøgskole, vår og høst 2004
- Veileder for hovedoppgave i samfunnsøkonomi, høst 2004
- Forelesninger for 3. årsstudenter ved Politihøgskolen i Oslo, oktober og november 2004
- Sensor for hovedfag, UiB

Randi Ervik:

- Diakonhjemmets høgskole: videreutdanning i rusproblematikk (17.09. og 17.11.)
-
- Institutt for kriminologi og rettssosiologi, UiO: Definisjonsmakt og skjønnsutøvelse (29.09.)
-
- Høgskolen i Hedmark, sensor, videreutdanning rusproblematikk (juni)
-
- Rusmildeletaten i Oslo: Veileder for personalet ved Marcus Thranes Hus (lavterskel botilbud)

Robert Lalla:

- Undervisning i "Økonomisk historie" og "Økonomisk Idéhistorie" ved Institutt for Økonomi og ressursforvaltning (IØR), Norges Landbrukshøgskole

Grethe Lauritzen:

- Undervisning i bruk av Addiction Severity Index (EuropASI). Autorisasjonskurs For behandlingsinstitusjoner og poliklinikker i Stavangerregionen, Oslo, Buskerud, Vestfold og Hedemark.
- Undervisning i bruk av Adolescent Assessment Dialogue (EuroADAD). Autorisasjonskurs For barneverntiltak og behandlingstiltak for ungdom med rusmiddelproblemer i Østlandsregionen.
- Forelesning ved Høgskolen i Fredrikstad om bruk av EuropASI for kliniske formål og i forskningsprosjekter.

Karl Erik Lund:

- Institut för samhällsmedicin, Karolinska institutionen, Universitetet i Stockholm
- Høgskolen i Akershus, Kjeller. Sykepleierutdanningen
- Kurslederkurs i VÆR røykFRI, SHdir

Hans Olav Melberg:

- Foreleser, Innføring i samfunnsøkonomi, Institutt for helseledelse og helseøkonomi ved Universitetet i Oslo. Høst, 2004.
- Foreleser i kortkurs i statistikk ved Institutt for teknologi og Samfunn, Universitetet i Oslo. Vår, 2004.
- Sensor, Økonomisk Institutt, Universitetet i Oslo, Kurs i Rettferdighet og Fordelingspolitikk, Vår, 2004.
- Hovedfagsveileder og sensor, Universitetet i Oslo.

Jorunn Moen:

- Praksisansvarlig for 2 praktikanter fra Høgskolen i Oslo, Avdeling for journalistikk, bibliotek- og informasjonsfag. En student fra 1. studieår i perioden 05.01.- 06.02 og en student fra annet studieår i perioden 18.05. -18.06.

Hilgunn Olsen:

- "Narkotikabekjempelsens konsekvenser på gateplan". Forelesning ved Politihøgskolens videreutdanning i forebygging, Oslo 15.november.
- Sensorarbeid ved Institutt for kriminologi og retts sosiologi

Hilde Pape:

- Foreleser ved Kulturstudier i Vietnam (psykologi grunnfag)

Edle Ravndal:

- Professor II i klinisk rusmiddelforskning ved Seksjon for kliniske rusmiddelproblemer, Institutt for psykiatri, UiO.
- En dags undervisning om "Behandlingsforskning, metoder og teori" for studenter i Etter- og videreutdanning i rusmiddelproblematikk, Diakonhjemmets høgskole, 27. april.

Jostein Rise:

- Professor II i sosialpsykologi, Psykologisk Institutt, NTNU
- Undervisning og sensor i sosialpsykologi, Psykologisk Institutt, UiO
- Sensor i helsepsykologi, samfunns- og organisasjonspsykologi, Psykologisk Institutt, UiTø.
- Veiledning av fire doktorgradsstipendiater

Ingeborg Rossow:

- Forelesninger i rusmiddelepideologi ved Høgskolen i Østfold, videreutdanning i rus.
- Veiledning av tre dr.gradsstipendiater

Astrid Skretting:

- Forelesning om bruk av rusmidler blant ungdom. Institutt for spesialpedagogikk, UiO. April
- Forelesning om ungdom og bruk av rusmidler for ansatte ved Bjørgvin familievernkontor. Mai

Elisabet Storrøll:

- To forelesninger om kjønn og antisosial atferd for studenter på videreutdanning i forebyggende politiarbeide, Politihøgskolen, 08.11.04

8.3 KONSULENTARBEID, KOMITÉ OG STYREVERV**Ellen J. Amundsen:**

- Medlem i arrangementskomiteen for den nordiske konferansen "International Biometric Society Nordic Regional Conference" som holdes i Oslo juni 2005.
- Nasjonal ekspert i forhold til EMCDDAs arbeid om "Problem Drug Use".
- Deltaker referansegruppe for prosjektet Nasjonalt skaderegister ved Sosial- og helsedirektoratet
- Deltaker NOREVENT; tematisk område ved Medisinsk fakultet, Universitetet i Oslo

Bergljot Baklien:

- Nestleder i Norsk Sosiologforening
- Medlem av styret i Nordisk Sosiologforbund

Anne Line Bretteville Jensen:

- Redaksjonen for "Rusmidler i Norge"
- Nasjonal ekspert i forhold til EMCDDAs arbeid rundt "Drug Related Deaths"

Knut Brofoss

- Leder av arbeidsgruppe under Kultur- og kirkedepartementet om endring av lotteriloven (pyramidespill og nettverkssalg)
- Formann i Det Nordiske Administrative Forbund, Den norske avdeling.
- Styreleder Stiftelsen for utvikling og godkjenning av renholdsbedrifter (Ren Utvikling).

Elin K. Bye:

- Redaksjonsassistent i Nordisk Alkohol & Narkotikatidskrift.
- Medlem i Coordinating Committee, Kjetil Bruun Society (kasserer).
- Norges representant i GENACIS (Gender and Alcohol A Multinational Study)
- Refereepopdrag:
 - Addiction

Randi Ervik:

- EMCDDA: medlem i ekspertgruppe om datainnsamling ved lavterskeltiltak for rusmiddelmissbrukere
- Fagbokforlaget: konsulent
- Forskningsstiftelsen FAFO: referansegruppe om evaluering av botiltak
- Rusmiddelstaten i Oslo: Veileder for studie om skadereduksjon i praksis
- Rusmiddelstaten i Oslo, i samarbeid med SIRUS og rus&avhengighet: arrangements- og programkomité for nasjonal konferanse om gatenært arbeid i rusfeltet, Oslo 13. og 14.01.05

Per Holth:

- Redaktør (i troika): European Journal of Behavior Analysis (EJOBA)
- Medlem av Editorial Board:
 - Journal of Applied Behavior Analysis (JABA)
 - Behavioral Interventions (BI)
 - The Behavior Analyst (tBA)
- Referee:
 - Journal of the Experimental Analysis of Behavior (JEAB)

Odd Hordvin:

- SIRUS' representant i redaksjonsrådet for tidsskriftet RUS & Avhengighet

Øyvind Horverak:

- Medlem av Arbeidsgruppen som vurderer virkningen av alkoholavgifter, oppnevnt av Finansdepartementet desember 2004.
- Medlem av det vitenskapelige rådet i Nordisk nemnd for alkohol og drogforskning (NAD).

Robert Lalla:

- Medlem av dokumentasjonsgruppen for Rustelefonen

Grethe Lauritzen:

- Konsulentbistand til behandlingstiltak vedrørende evaluering av virksomheten
- Medlem av utredningsgruppe for nasjonalt klientkartleggingsystem etter rusreformen
- Medlem av kompetansesentergruppe for det nasjonale dokumentasjonssystemet
- Medlem av nasjonalt utvalg for å vurdere instrumenter for individuell behandlingsplan innen førstelinjetjenesten
- Medlem av forskningsforum for MARfeltet
- Varamedlem til styret for SIRUS

Karl Erik Lund:

- Medlem av utredningsgruppe om bruk av snus nedsatt av Nasjonalt kunnskapssenter for helsetjenesten
- Member of executive committee in The International Society for the prevention of Tobacco Induced Diseases.
- Medlem av forebyggingsutvalget, Stiftelsen for Helse og Rehabiliteringsorganisasjoner
- Reviewer i flere vitenskapelige tidsskrift

Hans Olav Melberg:

- Medlem av Barneombudets ekspertutvalg for å vurdere kostnaden og nytten av å innføre matservering i skolen

Inger Synnøve Moan:

- Hovedrepresentant for de ansatte i tilsettingsrådet ved SIRUS.
- Representant for de ansatte i styret ved SIRUS.
- Medlem i referansegruppen for revideringen av VÆR røykFRI (Sosial- og helsedirektoratet, Avdeling tobakk).

Jorunn Moen

- President for European Association for Library and Information Services on Alcohol and Other Drugs (Elisad) 2003 - 2005.

Sturla Nordlund:

- Medlem av det vitenskapelige rådet i Nordisk nemnd for alkohol- og drogforskning (NAD) (til 20.2.2004)
- Medlem av Scientific Advisory Board for the Addiction Research Institute (IVO) i Rotterdam, Nederland.
- Sakkyndig ved bedømmelse av forskningsprosjekt for Statens folkhälsoinstitut i Sverige i forbindelse med kasinoetablering i Malmö og Sundsvall.
- Sakkyndig (referee)
 - Nordisk alkohol- & narkotikatidsskrift
- Sosialdepartementets representant i styret for Fondet for forskning og folkeopplysning om edruskap.
- Norsk medlem av referansegruppe i EMCDDA for utvikling av området (key indicator) "Population surveys on drug use among the general population"
- Medlem av referansegruppe for arbeidet med å utarbeide forslag til handlingsplan for å forebygge spilleavhengighet og redusere skader fra overdrevet pengespill i Norge. Oppnevnt av Lotteritilsynet.

- Rådgiver for the Dean of the Medical Faculty of Erasmus MC, University Medical Centre Rotterdam, i forbindelse med å utarbeide utlysningsteksten (fastlegge arbeidsområdet) for et professorat innen epidemiologisk avhengighetsforskning.
- Medlem av valgkomiteen i Kjetil Bruun Society

Hilde Pape:

- Medlem av Statens klagenemnd for film og videogram
- Medlem av Sosial- og helsedirektoratets kompetansenettverk for rusmiddelforebygging
- Medlem av redaksjonsrådet for tidsskriftet Rus & Avhengighet

Edle Ravndal:

- Medlem av Det vitenskapelige råd, Statens institusjonsstyrelse, Stockholm.
- Medlem i programkomite for Nasjonal konferanse om yngre rusmisbrukere, Midt-Norsk Kompetansesenter for Rusfaget.
- Medlem av referansegruppa/AFI for evaluering av AKAN.
- Bedømmelse av 1. amanuensiskompetanse ved Institutt for psykiatri/Seksjon for selvmordsforskning og forebygging, UiO.
- Referee i:
 - Nordisk Alkohol - & narkotikatidsskrift
 - Scandinavian Journal of Public Health.
- Arrangør av seminaret "Evaluation of treatment for clients in the substance abuse field", SIRUS og Seksjon for kliniske rusmiddelproblemer, UiO, Oslo, 25-26 oktober.

Jostein Rise:

- Co-editor i det europeiske tidsskriftet Psychology and Health
- Assistant editor i Addiction
- Referee i følgende tidsskrift:
 - Scandinavian Journal of Psychology,
 - British Journal of Social Psychology,
 - Tidsskrift for Norsk Psykologforening
- Medlem av bedømmelseskomite for dosentopprykk ved Høgskolen i Hedmark
- Medlem av bedømmelseskomite for 2 professorat ved Høgskolen i Bergen
- Konsulent Fagbokforlaget

Ann Christin Rognmo Olsen:

- Leder av arbeidsgruppe for nasjonalt dokumentasjonssystem på forebyggingsfeltet

Ingeborg Rossow:

- Assisterende redaktør (assistant editor) i Addiction
- Ekstern bedømmelse av søknader om forskningsmidler fra FAS (svensk forskningsråd)
- Vitenskapelig konsulent (referee) for tidsskriftene:
 - Addiction
 - Drug & Alcohol Dependence
 - European Journal of Public Health
 - Lancet
 - Nordisk Alkohol- og drogforskningstidsskrift (NAT)
- Arrangert månedlige fagseminarer for forskere, klinikere og andre fagfolk på rusfeltet om aktuelle tema, i samarbeid med Martin Blindheim tidsskriftet rus & avhengighet
- Medlem av referansegruppe for handlingsplan mot spilleavhengighet
- Medlem av norsk kompetansenettverk på rusmiddelfeltet
- Medlem av det svenske folkehelseinstituttets vitenskapelige råd i alkohol- og narkotikaspmål
- Rådgivning/faglige uttalelser for Sosial- og helsedirektoratet

Janne Scheffels:

- Medlem i Nasjonalt råd for tobakksforebygging.
- Medlem av ressursgruppe for tobakksforebyggende arbeid for barn og ungdom i direktoratet.

Astrid Skretting:

- Medlem i The Scientific Committee, EMCDDA
- Sakkyndig (referee)
 - Nordisk alkohol & narkotikatidskrift.
- Leder av redaksjonsrådet for Nordisk alkohol & narkotikatidskrift.
- Bistått SINTEF i arbeidet med en tverrsnittstudie av rusmiddelmissbrukere i kontakt med den kommunale sosialtjeneste, primærleger og behandlingstiltak.
- Medlem av referansegruppe i forbindelse med evaluering av Legemiddelassistert rehabilitering (LAR).
- Engasjert av Helsedepartementet tilsvarende ca 7 månedsverk for bistand til utarbeidelse av diverse dokumenter i forbindelse med gjennomføring av rusreformen (permisjon fra SIRUS).

Elisabet Storvoll:

- Referee
 - Journal of Adolescence

Einar Ødegård:

- Representant i EMCDDAs arbeidsgruppe med siktemål å harmonisere inklusjonskriterier i forbindelse med registrering av overdoser.
- Medlem av styret ved SIRUS.